

**Roskilde
University**

Uddannelse til socialt entreprenørskab

Masterafhandling

Bisballe, Lise; Hulgård, Esben; Petersen, Lars René

Publication date:
2008

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

Citation for published version (APA):
Bisballe, L., Hulgård, E., & Petersen, L. R. (2008). *Uddannelse til socialt entreprenørskab: Masterafhandling*. Roskilde Universitet. CSE Publications Bind 2008 Nr. 3

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact rucforsk@kb.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

03:08

Uddannelse til social entrepreneurship

Lise Bisballe
Esben Hulgård
Lars René Petersen

Publications

**Lise Bisballe
Esben Hulgård
Lars René Petersen**

Uddannelse til social entrepreneurship

Masterafhandling

Lise Bisballe, Esben Hulgård & Lars René Petersen
Uddannelse til social entrepreneurship. Masterafhandling
CSE Publications 03:08
Center for Socialt Entreprenørskab
Roskilde Universitetscenter

En udgivelse i serien CSE Publications
1. udgave 2008

Omslag: Marianne Dunker Jensen
Sats: Vibeke Lihn
Tryk: Kopicentralen, RUC

ISBN: 978-87-7349-682-4

Udgivet af
Center for Socialt Entreprenørskab
Institut for Psykologi og Uddannelsesforskning
Roskilde Universitetscenter
Telefon 4674 2021
E-mail cese@ruc.dk
www.ruc.dk/paes/cse/

INDHOLD

FORORD	5
ABSTRACT	6
KAPITEL 1: INDLEDNING OG BAGGRUND	7
1.1. Social entrepreneurship som svar på udfordringer i velfærdsstaten?	7
1.2. Entrepreneurship og uddannelse	10
1.3. Uddannelse til Social Entrepreneurship	10
KAPITEL 2: PROBLEMFORMULERING	13
2.1. Afgrænsning	15
2.2. Afhandlingens opbygning	15
KAPITEL 3: VIDENSKABSTEORETISK FORSTÅELSESRAMME	17
KAPITEL 4: TEORIER OM INSTITUTIONALISERING OG OVERSÆTTELSE	20
4.1. Indledning	20
4.2. Nyinstitutionalisme	20
4.3. Organisatoriske felter og isomorfi	22
4.4. Opskrifter	27
4.5. Oversættelse – en række teoretiske modeller	28
4.6. Teorier om nyinstitutionalisme – sammenfatning	33
KAPITEL 5: SOCIAL ENTREPRENEURSHIP OG INNOVATION	34
5.1. Forskning i social entrepreneurship	34
5.2. Hvad er social entrepreneurship?	36
5.3. Individuel social entrepreneur versus social entrepreneurship	36
5.4. Social enterprise og social entrepreneurship	40
5.5. Social entrepreneurship og innovation	43
5.6. Social entrepreneurship – tværsektorielt	45
5.7. Sammenfatning af teorier om social entrepreneurship	47
5.8. Innovation	48
5.9. Social innovation i litteraturen	49
5.10. En begrebsafklaring	50
5.11. Inkrementelle og radikale innovationer	55
5.12. Teorier om innovation – sammenfatning	56

KAPITEL 6: METODE	57
6.1. Et interaktionistisk-konstruktivistisk perspektiv	57
6.2. Casestudiet som metode.....	58
6.3. Valg af case.....	62
6.4. Kvalitative interview.....	63
6.5. Fokusgruppeinterview	64
6.6. Valg af informanter og gennemførelse af interviews	65
6.7. Dokumenter som del af det empiriske materiale	66
KAPITEL 7: PRÆSENTATION AF CASE	68
7.1. Bachelor i Social Enterprise	68
7.2. Besøg i East London	69
7.3. Social Enterprises.....	70
7.4. Studerende på Bromley by Bow Centre	71
7.5. Uddannelsesledere/programansvarlige og undervisere.....	72
KAPITEL 8: ANALYSE AF CASE – A.....	73
8.1. Indledning	73
8.2. Social entrepreneurship som 'organisatorisk felt'	74
8.3. Tendenser til isomorfi	78
8.4. Professionalisering og normativ isomorfi	82
KAPITEL 9: ANALYSE AF CASE – B.....	86
9.1. Indledning	86
9.2. Uddannelsesbeskrivelsen	86
9.3. Undervisernes fortællinger om social entrepreneurship	91
9.4. De studerendes fortællinger om social entrepreneurship	98
KAPITEL 10: OPSAMLING OG KONKLUSION	101
10.1. Hvad er de vigtigste pointer i de teorier, vi har inddraget?.....	101
10.2. Hvad er de vigtigste pointer i den empiriske undersøgelse?.....	102
10.3. Hvad kan vi lære af det?.....	102
10.4. Hvilke begrænsninger ser vi i vores projekt?	103
KAPITEL 11: PERSPEKTIVERING.....	105
LITTERATURLISTE	107
BILAG	111

Vi ønsker, som studerende i linien Social Entrepreneurship på Master of Public Policy uddannelsen, at få et dybere indblik i teorierne om social entrepreneurship og i den rolle innovationsbegrebet tillægges i de forskellige teorikonstruktioner omkring fænomenet. Samtidig er vi optaget af, hvordan vi skal forstå det faktum, at der etableres uddannelser inden for feltet både nationalt og internationalt, bl.a. den uddannelse, hvor vi selv er studerende.

Udover, at vi er studerende på masteruddannelsen, er vi alle i vores professionelle liv aktører i feltet omkring social entrepreneurship. Lise har gennem en årrække været involveret i sociale projekter (social enterprises), og kan karakteriseres som en social entrepreneur. Lars er ansat på Projekt Social Økonomi, som har til formål at promovere socialøkonomiske virksomheder i Danmark. Esben er ansat på et CVU og har taget initiativ til at udarbejde forslag til Undervisningsministeriet om en ny uddannelse – en professionsbachelor i social entrepreneurship. I øvrigt har også både Lise og Lars været involveret i udarbejdelsen af dette forslag

Emnet for dette masterprojekt har således en umiddelbar relevans for alle i gruppen; men samtidig stiller dette, at vi selv er aktører i det felt, vi undersøger, nogle særlige krav til en opmærksomhed i forhold til de metoder, som vi anvender i projektet. Ud over at emnet som sagt er relevant for os selv, mener vi også, at det har en relevans i forhold til den danske udvikling inden for det sociale arbejde i bred betydning.

På trods af at begrebet social entrepreneurship er ganske nyt i en dansk sammenhæng, så ser vi i dag en stor interesse for begrebet, som optræder i en lang række sammenhænge bl.a. inden for uddannelsesfeltet, interesseorganisationer, EU-projekter m.m.

Vi mener, at denne interesse kan betragtes som en respons på en lang række samfundsmæssige ændringer og udviklingsstrukturer herunder den tiltagende forskydning i relationerne mellem velfærdssamfundets sektorer: Stat, marked og civilsamfund.

Der skal lyde et stort tak til alle informanter, studerende såvel som ansatte på UEL, der har deltaget i projektet. Vi vil også gerne sige tak for nogle interessante forelæsninger samt tak til Lars Fuglsang for konstruktiv vejledning og til de forskellige opponentgrupper undervejs. Endelig vil vi sige et ekstra stort tak til familie, kæresten, venner og kollegaer, der på forskellig vis har støttet os i gennemførelsen af denne masterafhandling.

ABSTRACT

The question that triggered this dissertation was raised by the Swedish researcher Richard Swedberg, who in 2000 asked: *Can entrepreneurship really be taught?* The question has not proven to be less relevant since it was raised. Our focus, however, is the special variety of entrepreneurship namely social entrepreneurship. We see that courses, BAs and MAs within Social Entrepreneurship and Social Enterprise emerge and are offered by universities in Denmark and abroad. The term social entrepreneurship seeks to embrace an entrepreneurial activity with a social purpose.

Our main interest is how to understand the process in which social entrepreneurship from being a relatively new and unknown phenomenon becomes generally accepted and used as a framework for understanding new tendencies in and approaches to social work. And what happens to the innovative and entrepreneurial dimensions in social entrepreneurship, when these become objects for formal education? The overall question we raise is in which sense social entrepreneurship and innovation is institutionalised through formal education. Theories about institutionalism, organisational fields, isomorphism, translation, social entrepreneurship and innovation are central in our work and form the theoretical framework for analysing the empirical material.

The basic empirical material is a case study of a BA in Social Enterprise that is offered by University of East London. We have made a series of qualitative semi structured focal group interviews with teachers and students from the university in London. We have visited a community centre, Bromley by Bow, and visited and interviewed individual social entrepreneurs in East London. The interviews have been coupled with a range of papers about the BA Social Enterprise.

The analytical approach is built on the assumption that formal education can be understood as a part in the institutionalisation of social entrepreneurship as 1) formal education contributes to creation of an organisational field around social entrepreneurship 2) formal education within the field can support and enhance isomorphic tendencies and 3) a translation of social entrepreneurship is necessary if the innovative and entrepreneurial dimensions are going to be anchored in the institution.

And what did we learn from our case study? The students we met showed that they are entrepreneurial and innovative as they are all developing and managing social enterprises. Their teachers claim that a learning environment supporting innovation and entrepreneurship cannot be provided within a “normal curriculum”. The curriculum has to be translated into a learning environment where the close connection to practice plays an important role.

KAPITEL 1: INDLEDNING OG BAGGRUND

1.1. SOCIAL ENTREPRENEURSHIP SOM SVAR PÅ UDFORDRINGER I VELFÆRDSSTATEN?

Internationalt såvel som i Danmark ser vi en stigende tendens til nye former for samarbejde mellem det offentlige, de frivillige organisationer og det private erhvervsliv i arbejdet med at integrere svage grupper på arbejdsmarkedet og løsningen af sociale opgaver i lokalsamfundet.

Velfærdssamfundet gennemgår i disse år en forandring i form af en øget kompleksitet og fragmentering af de kendte strukturer og sektorer i samfundet. Samfundsmæssige udfordringer i form af demografisk udvikling, finansieringsproblematikker, ressourceoptimering og globalisering er alle begreber, der er med til at sætte agendaen.

Velfærdsstatens reaktion på nationale udfordringer og internationale påvirkninger kommer til udtryk i række tilpasningstiltag af bl.a. styrings- og finansieringsmæssig karakter, som involverer samtlige sektorer i samfundet, og som overordnet handler om at sikre legitimiteten for velfærdsstatens fremtidige eksistens. Et eksempel på denne tilpasning er en tendens til, at sociale opgaver i stadig højere grad løses i netværkskonstruktioner og partnerskaber bestående af offentlige, private og frivillige aktører frem for i rene offentlige og bureaukratiske konstruktioner.

På tværs af politiske opfattelser er der store forventninger til både den private sektor og til de frivillige organisationer med hensyn til at integrere ledige med forskellige sociale problemer i virksomhederne og med hensyn til at tackle social og kulturel integration af udsatte grupper.

Det er i denne kontekst, at social entrepreneurship er blevet introduceret i Danmark som et begreb, der kan være med til at levere en forklaringsramme for nye institutionaliseringer af det sociale arbejde i den frivillige sektor og for de ændrede samarbejdsformer mellem sektorerne (Hulgård, 2004).

Begrebet social entrepreneurship er gennem de seneste årtier udviklet i USA, men har i de seneste år også manifesteret sig i Europa. I USA er det sociale entrepreneurship først og fremmest knyttet til det sociale arbejde, som foregår i de frivillige non-profit organisationer. Der er tale om en tolkning af det sociale arbejde og den sociale praksis, der omfatter en entreprenant tilgang til det sociale arbejde. Der er fokus på at skabe nye og innovative tilgange til det sociale arbejde samtidig med at en række af managementstrategier og -værktøjer, som traditionelt forbindes med business entreprenører, tages i anvendelse. Der tales i en amerikansk kontekst om 'sector blending' mellem 'for profit' sektoren og 'nonprofit sektoren'. (Dees og Anderson, 2003).

I Europa har begrebet om social entrepreneurship særligt været knyttet til nye former for social enterprises og social økonomi, dvs. organisationer som har deres udspring i civilsamfundet og det frivillige sociale arbejde. (Borzaga og Santuari, 2003).

Både Sverige¹ og England har officielle politikker for social økonomi og social entrepreneurship. The Department of Trade and Industry² i England har en hel afdeling, der udelukkende beskæftiger sig med social enterprise. Det er Blair regeringen, som aktivt har forsøgt at fremme socialt entrepreneurship og social enterprise blandt andet ved at synliggøre sektoren som sådan og ved at lancere nye organisatoriske strukturer, for eksempel Community Interest Companies (CIC)³, med henblik på at rumme de lokale, sociale og økonomiske aspekter af en given social indsats.

Internationale organisationer som Ashoka, Scarmann Trust eller Swab Foundation promoverer social entrepreneurship på verdensplan. Der tales fra nogle sider endda om en international bevægelse – en Social Entrepreneurship Movement (Beth Cook et al. 2003), som promoverer partnerskaber mellem de offentlige, de private og de frivillige organisationer som svar på, hvordan lokalsamfund kan håndtere sociale problemstillinger og levere og distribuere velfærdsydelser.

Men man kunne spørge om social entrepreneurship bare er et nyliberalistisk projekt, som er godt på vej til at undergrave den universalistiske velfærdsstat med rettighedsbaserede velfærdsydelser? Betyder konceptet social entrepreneurship, at produktionen af velfærdsydelser i fremtiden vil foregå i et markedsdrevet paradigme, hvor borgerne shopper rundt mellem de forskellige udbydere og bliver afhængige af disses forgodtbefindende?

Eller er social entrepreneurship blot en pragmatisk måde at respondere på kompleksiteten i det moderne samfund, og som sådan et forsøg på at indkapsle og italesætte et muligt svar på nogle problemkomplekser og udfordringer, der ikke lige er nogen løsning på?

Man kunne også spørge om social entrepreneurship blot er en trend i tiden. En trend, som har spredt sig fra USA og Europa via transnationale netværk af forskere og praktikere, og som er godt hjulpet på vej af teknologien, vores muligheder for global kommunikation og påvirkning fra internationale bevægelser markedsføring blandt andet via Internettet.

Vi ser en tendens til, at social entrepreneurship fremstilles som en ny og meget attraktiv løsning på en række konkrete sociale problemer, herunder social eksklusion,

1. Se f. eks. Anderson og Björkenwahl.2001

2. www.sbs.gov.uk/socialenterprise

3. Community Interest Companies (CICs) are limited companies with special additional features created for the use of people who want to conduct a business or other activity for community benefit, and not purely for private advantage. This is achieved by a "community interest test" and "asset lock", which ensure that the CIC is established for community purposes and the assets and profits are dedicated to these purposes. Registration of a company as a CIC has to be approved by the Regulator who also has a continuing monitoring and enforcement role (Kilde: <http://www.cicregulator.gov.uk/> : 2006).

samt som sikring af den overordnede sociale samfundsmæssige sammenhængskraft. Det med nyheden skal i en dansk kontekst, dog tages med visse forbehold.

Historisk set findes der i Danmark nemlig allerede initiativer og organisationer med en lang række karakteristika, som giver associationer i retning af social entrepreneurship. Både andelsbevægelsen og højskolebevægelsen kan ses som udtryk for social entrepreneurship. 80'ernes og 90'ernes sociale forsøgs- og udviklingsprogrammer og projektkultur gav i høj grad mulighed for at udvikle lokale initiativer og innovative metoder.

Også EU politikker har understøttet en sådan udvikling. Blandt andet har EU Socialfond (EUSF) og EU Regionalfond (EDRF) efterspurgt innovation på det sociale og beskæftigelsesmæssige område. I den forbindelse er der opstået nye typer af virksomheder både i den private og i non-profit sektoren/ frivillige organisationer. Det er virksomheder, som har et værdibaseret formål og udgangspunkt, og som leverer velfærdsydelser og udvikler og sælger produkter.

Derfor kan man måske med en vis ret sige, at social entrepreneurship ikke er en radikal nyhed, men nærmere en slags konceptualisering af et allerede eksisterende system.

De sociale entreprenører repræsenteres i Danmark af et utal af foreninger og institutioner, som arbejder med forskellige sociale formål. Det kan være sociale støttefunktioner og selvhjælpsgrupper, som for eksempel Kirkens Korshærs genbrugsbutikker og varmetuer eller krisecentre for voldsramte kvinder eller mænd. Det kan være private, selvejende institutioner, som arbejder med ældre eller børn og som typisk har en driftsoverenskomst med det offentlige. Det kan også være internationale organisationer som Red Barnet og Røde Kors.

Mange af de danske social enterprises har fokus på beskæftigelse, social sammenhæng og inklusion. Her tilbyder forskellige organisationer uddannelses- og arbejds-træningsprogrammer. Som eksempler herpå kan nævnes Settlementet på Vesterbro og Væksthuset i København, Kulturgynge i Århus, Fakse Vandrehjem eller Gaia Museum for Outsider Art i Randers.

Social Entrepreneurship er som nævnt overvejende knyttet til den frivillige sektor eller non-profit sektoren. Men socialt entrepreneurship udfoldes også i den private og den offentlige sektor. Et eksempel er projektet "Ry – en by for alle", som blev initieret af virksomhederne Akvabeds og Pressalit med henblik på at integrere de flygtninge, som kom til byen. Projektet blev implementeret af et partnerskab mellem stat, marked og civilsamfund.

Det private firma Engodsag.dk⁴ er et andet eksempel på socialt entrepreneurship. Denne virksomhed formidler køb af varer og ydelser via Internettet, og Engodsag.dk har omkring 250 firmaer tilknyttet. Når man køber en vare hos et eller flere af disse firmaer, støtter man også en velgørende organisation ud fra egen præference.

4. www.engodsag.dk

Virksomhederne indbetaler en aftalt procentdel af salgsprisen til en fond, som distribuerer midlerne til de velgørende organisationer.

1.2. ENTREPRENEURSHIP OG UDDANNELSE

Der er mange bestræbelser i gang for at styrke iværksætterkulturen i Danmark også inden for det formelle uddannelsessystem. Etablering af IDEA-DK⁵ på Syddansk Universitet afspejler denne udvikling. IDEA er støttet af Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling i perioden 2005 og 2008, og IDEAs opgave er – via regionale konsortier – at udvikle studie- og læringsmiljøer, der understøtter de unges interesse for indlæring af kompetencer i entrepreneurship og innovation. Der er da også iværksat en mængde aktiviteter over hele landet lige fra konkrete uddannelsesforløb og innovationcamps til etablering af egentlige væksthuse for udvikling af virksomheder. Også Erhvervs- og Byggestyrelsen og EU Socialfond har finansieret aktiviteter på de videregående uddannelser med henblik på at styrke iværksætterkulturen.

Den overordnede udvikling i iværksætterkulturen i verden monitoreres af Global Entrepreneurship Monitor.⁶ I rapporten fra 2003 vedrørende Danmark anbefaler man, at iværksætterpolitikken bør fokusere på innovation og vækst og på, hvordan kvaliteten af iværksætteraktiviteten kan fremmes. I den forbindelse siger der:

Løsningen kunne være at fremme innovation. I vores definition af innovation henviser vi til en nyligt udviklet model, der viser, at politikerne og de relevante aktører bør fokusere på den entreprenante kapacitet (kvalifikationer og motivation). Vi peger på, at det er muligt at udvikle den entreprenante kapacitet inden for rammerne af den danske kultur og den danske uddannelsestradition, og at der kan udvikles nye former for socialt entreprenørskab og nye sociale værdier, der kan understøtte den økonomiske og sociale udvikling i samfundet. Dette år er vores anbefalinger derfor rettet mod at øge den innovative og vækstorienterede iværksætteraktivitet i Danmark. Ved at sætte ind på netop disse områder kan det skjulte iværksætterpotentiale i Danmark aktiveres (Bager og Hancock, 2003:14).

Vurderingen er altså, at Danmark har et potentiale inden for socialt entrepreneurship, og at dette kan ses som en platform for at udvikle nye typer af virksomheder, som både kan få økonomisk og social betydning for udviklingen af samfundet.

1.3. UDDANNELSE TIL SOCIAL ENTREPRENEURSHIP

I det formelle uddannelsessystem – her forstået som kompetencegivende uddannelser – begyndte udviklingen af uddannelser inden for Social Enterprise og Social Entrepreneurship i midten af 1990'erne. Det var i første omgang på de amerikanske

5. www.idea-denmark.dk

6. www.genconsortium.org

universiteter, at denne udvikling fandt sted; herefter spredtes idéen til Storbritannien og videre til kontinental Europa.

Social Entrepreneurship udbydes som modul i eksisterende uddannelser, som oftest i masteruddannelser. Et eksempel herpå er The Social Enterprise Initiative på Harvard Business School.

Social entrepreneurship eller social enterprise udbydes også som hele uddannelser på bachelor- eller masterniveau. BA i Social Enterprise ved University of East London eller MA i Social Entrepreneurship, som udbydes af Roskilde Universitetscenter, er igangværende eksempler.

I Danmark findes der ingen specifik grunduddannelse inden for social entrepreneurship, men både Copenhagen Business School og Kaospiloterne tilbyder kurser inden for området. I bogen Kaospilot fra A til Z skriver Tom Löyche (Elbæk, 2001:16), som blev uddannet på det første hold kaospiloter:

Bag om det hele, det der altid tager røven på mig, når jeg tror, at nu er Kaospiloterne blevet for smarte og selvcentrerede, står skolens medarbejdere med en pegefinger. Husk den indre sociale entrepreneur, husk balancen og at hjælpe andre (Elbæk, 2001:16).

Så social entrepreneurship har været et tema for Kaospilot uddannelsen, også selvom det ikke er eksplicit beskrevet i uddannelsesplanerne.

Omvendt kan man spørge: Er der en interesse for at etablere uddannelse i social entrepreneurship? Center for Entrepreneurship ved Århus Universitet, som er et samarbejde mellem Arkitektskolen Aarhus, Danmarks Journalisthøjskole, Det Jyske Musikkonservatorium, Handelshøjskolen, Ingeniørhøjskolen i Århus og Aarhus Universitet afholdt i oktober 2005 en konference om social entrepreneurship med undertitlen "Skal universiteterne være til gavn for samfundet?"⁷ Deltagerne på konferencen blev i forbindelse med en evaluering af begivenheden spurgt om, i hvilken grad unge i Danmark bør uddannes i social entrepreneurship. Efter 2 dages introduktion til temaet fra forskellige vinkler svarer 96 % af respondenterne, at det bør de – både i høj grad og nogen grad.⁸

Der er aktuelle bestræbelser i gang for at iværksætte en bachelor i Social Entrepreneurship på Vitus Bering University College⁹, som har gennemført et udviklingsprojekt med støtte fra Undervisningsministeriet og IDEA. Her er der udarbejdet et uddannelsesforslag, som i øjeblikket er til vurdering i Undervisningsministeriet.

7. Center for Entrepreneurship.: Konference om Social Entrepreneurship – skal universiteterne være til gavn for samfundet? Evalueringsrapport udarbejdet af Add Up Analyse. <http://www.au.dk/da/cfe>.

8. Undersøgelsen er baseret på 23 besvarelser af uddelte spørgeskemaer.(Add Up Analyse 2006: 9).

9. Vitus Bering Danmark. Nyhedsbrev Gedved Seminarium. Juni 2006.

Som en kort opsamling på ovenstående kan vi registrere, at entrepreneurship tydeligvis er på vej ind i det formelle uddannelsessystem i Danmark, medens social entrepreneurship kun popper op hist og her.

KAPITEL 2: PROBLEMFORMULERING

Som det fremgår af det foregående ser vi både internationalt, men også i Danmark eksempler på, at der etableres uddannelser til social entrepreneurship og social enterprise.

Et af de spørgsmål, som har været igangsættende for dette masterprojekt, stilles af samfundsforskeren Richard Swedberg i en artikel om samfundsvidenskabernes bidrag til de generelle entrepreneurship teorier. Spørgsmålet lyder i sin enkelhed: *"Can entrepreneurship really be taught?"*¹⁰. Er det noget, man er, eller er det noget, man kan lære? Swedberg konstaterer, at der udbydes uddannelse i entrepreneurship på en række Business Schools; men går i øvrigt ikke ind i en diskussion af og en besvarelse af spørgsmålet.

Spørgsmålet er ikke blevet mindre relevant siden det blev stillet i 2000, idet entrepreneurship og innovation især inden for det seneste år er kommet på den uddannelsespolitiske dagsorden. Det er den danske regerings politik, at der på alle niveauer i uddannelsessystemet fra folkeskolen og til universitetsuddannelserne skal undervises i entrepreneurship og innovation.

Vores fokus i forhold til det generelle entrepreneurshipbegreb, er som sagt den særlige variant, som er social entrepreneurship. Social entrepreneurship har som fænomen, efter vores opfattelse, altid eksisteret, vi har blot kaldt de mennesker, som brændte for at finde nye veje i det sociale arbejde for f.eks. ildsjæle. Med begrebet social entrepreneurship er der skabt en ny forståelsesramme for en innovativ tilgang til de sociale indsatser, og en række aktører eller stakeholders, f.eks. politikere, praktikere, interesseorganisationer, forskere og uddannelsesfolk bidrager til udviklingen af dette nye koncept. Vi forstår den proces som en institutionalisering af social entrepreneurship.

De spørgsmål, som har været styrende for vores arbejde med projektet er:

- a. Hvordan kan vi forstå den proces, hvor social entrepreneurship, fra at være et relativt nyt og ukendt fænomen, bliver en mere alment accepteret og anvendt forståelsesramme for nogle nye tendenser i de sociale indsatser?

10. Swedberg, Richard, (ed.): "Entrepreneurship, The Social Science View". Oxford University Press 2000, s. 28 .

- b. Hvad sker der med de entrepreneurielle og innovative dimensioner i social entrepreneurship, når det gøres til genstand for formel uddannelse?

Den problemformulering vi er nået frem til lyder derfor:

I hvilken forstand institutionaliseres social entrepreneurship og innovation gennem formel uddannelse?

Som udgangspunkt for arbejdet med at besvare problemstillingen har vi valgt at arbejde med en case, som omhandler en uddannelse **til** social entrepreneurship. I vores valg af case har det været afgørende, at det skulle være en uddannelse til social entrepreneurship og ikke blot en uddannelse **om** fænomenet. Da vi ikke kunne finde en dansk uddannelse, der opfyldte disse krav, faldt valget derfor på University of East London, som udbyder en BA-uddannelse i Social Enterprise i samarbejde med et Community Centre. Denne uddannelse opfyldte samtidig kravet om, at det skulle være en uddannelse, hvor det var muligt at komme på besøg og gennemføre interviews med undervisere og studerende.

Vi gennemførte således en række semistrukturerede fokusgruppe interviews med undervisere og studerende med udgangspunkt i de to overordnede spørgsmål, som er stillet overfor. Herudover har vi som del af vores empiri anvendt forskellige papirer om uddannelsen, bl.a. en studenterhåndbog om uddannelsen, som er udarbejdet af universitetet.

Analysen af empirien tager afsæt i en teoretisk forståelsesramme, hvori indgår teorier om social entrepreneurship og innovation, nyinstitutionel teori, og teori om oversættelse.

De centrale begreber i afhandlingen, som vil blive belyst i teoriafsnittene, er derfor:

- Institutionalisering
- Organisatoriske felter
- Isomorfi
- Oversættelse
- Social entrepreneurship
- Innovation

Herudover nævner vi i problemformuleringen *formel uddannelse*, hvormed vi mener uddannelse, der er officielt anerkendt, og som udløser et godkendt og kompetence-givende bevis/diplom, og hvor uddannelsens omfang og længde måles (i Europa) med udgangspunkt i den internationale anerkendte ECTS-standard (European Credit Transfer System). Uddannelsen er minimum på professionsbachelorniveau.

Vi har struktureret analysen af casen efter følgende arbejds spørgsmål:

Social entrepreneurship som organisatorisk felt.

- a. Kan vi forstå etableringen af formel uddannelse til social entrepreneurship som led i en strukturering af et organisatorisk felt omkring social entrepreneurship?
- b. Er der tendenser til isomorfi inden for feltet, når social entrepreneurship inkorporeres i et uddannelsessystem?
- c. Hvilke oversættelsesprocesser er der i spil, når de entreprenurielle og innovative dimensioner i social entrepreneurship indoptages i det formelle uddannelsessystem?

2.1. AFGRÆNSNING

Vi diskuterer i indledningen social entrepreneurship som en respons på udviklingstræk i velfærdsstaten, og refererer til en række medvirkende faktorer i denne udvikling f.eks. den demografiske udvikling, spørgsmålet om ressourceoptimering og globaliseringen. Vi har i afhandlingen lagt fokus på uddannelse til social entrepreneurship, og har i forlængelse af dette valgt ikke at gå ind i en diskussion af opkomsten af social entrepreneurship i relation til udviklingstræk i velfærdsstaten. Vi kan blot konstatere, at social entrepreneurship er sat på dagsordenen, og at der er en række tiltag til at etablere uddannelse inden for feltet både internationalt og i Danmark.

Når vi, som vi har redegjort for det ovenfor, har valgt en engelsk uddannelse som det empiriske materiale for afhandlingen, kunne det være relevant også at se på de forskellene mellem den engelske og den danske velfærdsmodel, også dette har vi fra- valgt, da det i forhold til afhandlingens afgrænsede emne vil blive for omfattende at gå ind i denne problematik. Vi går som følge heraf heller ikke ind i en undersøgelse af, om udbredelsen af konceptet social entrepreneurship kan betragtes som tegn på en begyndende konvergens mellem forskellige velfærdsregimer.

Endelig har vi valgt ikke at gå ind i problematikken, der vedrører forskellene mellem det danske og det britiske uddannelsessystem, idet vi har valgt en enkelt uddannelse til social enterprise/social entrepreneurship som det empiriske materiale. Vi er altså ikke ude på at sammenligne, men har fokus på, hvordan de entreprenurielle og innovative dimensioner i social entrepreneurship forstås og fortolkes af aktørerne i en enkelt case.

Vi har ikke kunnet finde eksisterende empirisk forskning specifik målrettet problemstillingen andetsteds, hvilket sandsynligvis kan forklares ved, at uddannelse inden for feltet er et relativt nyt fænomen.

2.2. AFHANDLINGENS OPBYGNING

Efter problemformuleringen vil vi i kapitel 3 give et bud på en videnskabsteoretisk forståelsesramme. Herefter følger kapitel 4 og 5, hvor vi henholdsvis redegør for vores teoretiske forståelsesramme med teorier om institutionalisering og oversættelse og om social entrepreneurship og innovation.

Anden del af rapporten centrerer om den case, som vi har arbejdet med. I kapitel 6 præsenteres de metodiske overvejelser, hvorefter vi i kapitel 7 giver en beskrivelse af casen. Kapitel 8 og 9 indeholder analysen af casen med udgangspunkt i den teoretiske forståelsesramme, hvorefter vi i kapitel 10 præsenterer en opsamling og konklusion i forhold til problemformuleringen. Kapitel 11 er så en perspektivering, hvor vi vil give et bud på fokuspunkter i forhold til en udvikling af danske uddannelser inden for feltet.

KAPITEL 3: VIDENSKABSTEORETISK FORSTÅELESRAMME

Når vi i problemstillingen bruger formuleringen 'i hvilken forstand' frem for at stille spørgsmålet 'hvordan', så skal dette ses som præcisering af den videnskabsteoretiske forståelsesramme for projektet. Vi har således en 'forstående' tilgang til problemet snarere end en 'forklarende' tilgang. Forskellen mellem den forstående og den forklarende videnskabelige tilgang til virkeligheden peger på en grundlæggende erkendelsesteoretiske forskel i opfattelsen af objektet, dvs. den virkelighed, der udforskes. Klaus Rasborg formulerer det på denne måde:

Videnskabsteoretisk kan socialkonstruktivismen modstilles realismen, der hævder, at virkeligheden udgør en objektiv realitet, der eksisterer uafhængigt af vores erkendelse af den. Heroverfor betoner socialkonstruktivismen, at virkeligheden på afgørende vis præges, eller formes, af vores erkendelse af den (Rasborg, 2004:349).

Rasborg oplister en række synspunkter, som er karakteristiske for den konstruktivistiske eller socialkonstruktivistiske tilgang:

- Anti-essentialisme: da individ og samfund er produkt af sociale processer, findes der ikke universelle almen gyldige lovmæssigheder som bestemmer udformningen af individ og samfund.
- Anti-realisme: vores viden og erkendelse er ikke en direkte afspejling af virkeligheden, men et resultat af en fortolkning, som bygger på en forforståelse.
- Viden er historisk og kulturelt specifik og vil altid være præget af den aktuelle sociale og kulturelle kontekst.
- Sproget har primat i forhold til tænkningen, dvs. at sproget og dets begreber er givne forudsætninger for, hvad vi kan tænke.
- Sprogbrugen forstås som en social handling, hvor det at sige noget bliver ensbetydende med at gøre noget (talehandling) f.eks. et løfte eller en trussel, hvorved sproget bliver konstituerende for virkeligheden.
- Fokus på interaktion og social praksis og at forklaringer af sociale processer ikke ensidigt kan søges i personlighedsstrukturer eller samfundsstrukturer; men må baseres på en forståelse af den sociale interaktion mellem mennesker.

- Fokus på processer og at man i en analyse af sociale fænomener bør fokusere på dynamiske sociale processer frem for på statiske strukturer. (ibid.:351)

Når vi som objekt for vores undersøgelse har valgt at gøre social entrepreneurship til et centralt omdrejningspunkt, forekommer det umiddelbart relevant at tage afsæt i en videnskabsteoretisk forståelsesramme, som indebærer en fortolkende tilgang til forskningsobjektet. Som vi vil komme ind på senere, er social entrepreneurship et særdeles komplekst fænomen, hvor der, bl.a. fordi det er et relativt nyt begreb, er en række forskellige sociale praksisser i spil og tilsvarende en række forskellige teoretiske fortolkninger af disse praksisser.

Samtidig er vi, som vi redegjorde for i forordet til denne afhandling, selv aktører i feltet, dels som studerende på masteruddannelsen i Social Entrepreneurship og dels i vores professionelle virke. I den videnskabsteoretiske og metodiske tilgang til objektet for vores undersøgelse må vi således dels medtænke vores forforståelse og dels forholde os til, at vi med vores praksis i feltet selv bliver en del af forskningsobjektet.

Vi har valgt at arbejde med en enkelt case, og vil senere i kapitlet om metode argumentere for case studiets relevans. Samtidig inddrager vi i analysen af denne case dels de forskellige forståelser af social entrepreneurship som er i spil, dels vil vi også forsøge ved hjælp af nyinstitutionel teori at oparbejde en forståelse af de processer, hvorigennem det relativt nye fænomen, social entrepreneurship, institutionaliseres.

Vi bevæger os således dels på et overordnet teoretisk niveau, og dels på et konkret praktisk niveau, hvor vi ser på et meget begrænset udsnit af den virkelighed, hvor uddannelse til social entrepreneurship udfolder sig. Umiddelbart kan der være en modsætning indbygget i dette forehavende, som handler om, hvordan der etableres en sammenhæng mellem det teoretiske niveau (teori) og den konkrete praktiske undersøgelse (empiri).

Ifølge den samfundsvidenskabelige tradition findes der to grundlæggende tilgange til forholdet mellem teori og empiri. Den deduktive metode, hvor teorien er udgangspunkt, og hvor den så at sige testes eller verificeres i forhold til et givent empirisk materiale. I vores tilfælde ville en sådan tilgang medføre, at vi skulle teste de nyinstitutionelle teorier i forhold til vores case, og vi kunne så nå frem til en bekræftelse eller forkastelse af teorien.

Den anden traditionelle videnskabelige tilgang er den induktive metode, hvor teorien genereres på baggrund af et – eller endnu bedre – flere casestudier. I vores tilfælde ville en sådan tilgang medføre, at vi på baggrund af en grundig analyse af empirien kunne udkrystallisere nogle almene, teoretiske begreber på baggrund af hvilke, der kunne drages generelle slutninger.

Når vi imidlertid har valgt en konstruktivistisk tilgang betyder det for det første, at vi på den ene side må forstå de teoretiske begreber, som vi sætter i spil, f.eks. begreberne institution og institutionalisering, ikke som egenskaber ved virkeligheden; men netop som teoretiske konstruktioner, der giver en indfaldsvinkel til at analysere virkeligheden. (Fuglsang, 2004:143). For det andet betyder det, at det empiriske

materiale, som casen udgør, på samme måde må betragtes som konstrueret. Det skal forstås på den måde, at den er et resultat af vores fortolkning af interviews og dokumenter, som igen er et resultat af sociale interaktioner blandt de aktører, som er informanter i vores case.

Mats Alvesson og Dan Kärreman formulerer med udgangspunkt i en konstruktivistisk forståelsesramme et program for forholdet mellem teori og praksis:

Konventionelt er data blevet anskuet som forskningens byggesten – et ukendt territorium, der skal opdages og/eller dømmes, hvad der er sande/gyldige og falske/ikke – accepterbare vidneudsagn. Dette kapitel argumenterer for en metaforisk anskuelse af det empiriske materiale som potentiel samtalepartner, en kilde til spørgen, tvivl og problematisering af de eksisterende/dominerende forventninger og forståelsesrammer (Alvesson og Kärreman, 2005:140).

Vores projekt forsøger altså på den ene side at opstille nogle teoretiske begreber, som kan 'give en indfaldsvinkel til at analysere virkeligheden', og på den anden side at anvende empirien som udgangspunkt for en refleksion over de teoretiske forståelsesrammer.

Sagt på en anden måde: Vi er ikke ude efter at finde frem til en objektiv sandhed hverken i den teoretiske refleksionsramme eller i analysen af det empiriske materiale; men derimod optaget af, hvordan disse to tilgange kan give os en udvidet forståelse af de fænomener, vi undersøger. Men betyder det så, at en hvilken som helst fortælling om den teori og empiri, som vi inddrager, er gangbar, at anything goes? Nej, vi opfatter det på den måde, at vores rekonstruktioner af teorien må være loyale og dækkende, og at vores fortolkninger af empirien må vurderes på, om argumentation i analysen er holdbar i forhold til det konkrete empiriske materiale. Altså i sidste instans, giver det mening at anskue de undersøgte fænomener på den måde, som vi har gjort det, og kan vi på baggrund af refleksionen af teori og empiri, fremsætte nogle plausible bud på en forståelsesramme for institutionaliseringen af social entrepreneurship og innovation gennem formel uddannelse?

4.1. INDLEDNING

Hvordan kan vi forstå udviklingen af formel uddannelse til social entrepreneurship i lyset af nyinstitutionel teori? Social entrepreneurship kan, som det vil fremgå senere i afhandlingen, ses som en ny form for organisering inden for det sociale felt. De spørgsmål, som vi søger forklaringer på, er: Hvad er det for faktorer, som henholdsvis fremmer og hæmmer udviklingen af en sådan ny, og i sin selvforståelse innovativ tilgang til det sociale arbejde? Hvad sker der, når en entrepreneurialt tænkning skal indtages i et institutionaliseret uddannelsessystem? Hvordan kan vi forstå formel uddannelse og professionalisering som en medvirkende drivkraft i en institutionalisering af social entrepreneurship?

I forhold til spørgsmålet om institutionalisering er der en række begreber i spil. Disse begreber kan splittes op i to spor: Ét der beskriver, *hvorfor* social entrepreneurship rejser ind i organisationerne. Og et andet, der beskriver, *hvordan denne proces forløber*. Til det første spor bringes begreber som institution, organisation, samfundsektorer, og 'organizational field' i spil. Der gives en kort redegørelse for disse forskellige begreber og deres indbyrdes sammenhæng. I forbindelse med det andet spor inddrager vi begreber som superstandard/opskrift og oversættelse, hvilket ligeledes underlægges en redegørelse for såvel begrebsstørrelse som indbyrdes sammenhæng.

4.2. NYINSTITUTIONALISME

4.2.1. Institutioner og institutionalisering

Institutioner og institutionalisering er begreber, som er centrale i sociologien. En af sociologiens fædre Emile Durkheim kalder således sociologien for "videnskaben om institutioner", og en Weber scholar foreslår at:

institutionel teori er sociologiens modstykke til den økonomiske teoris begreb om konkurrence (Jepperson, 1991:143).

Jepperson siger videre, at

Institution represents a social order or pattern that has attained a certain state or property. (Jepperson, 1991:145).

Altså en social orden eller et socialt mønster, som har en bestemt tilstand eller egenskab. Som eksempler på institutioner kan nævnes: ægteskabet, kontrakten, lønarbejde, virksomheder, formelle organisationer, ferier, at være under uddannelse.

Samfundsmæssige reguleringer, formelle regler herunder love og uformelle normer og værdier er institutioner i den forstand, at de, modsat den økonomiske teori, hvor individet foretager valg mellem forskellige alternativer med udgangspunkt i en rationel kalkulation og med afsæt i egennyttemaksimering, står uden for individet og påvirker dets forestillinger og adfærd. (Bager og Heldbjerg, 2004: 313, 314).

Institutioner er en del af den samfundsmæssige reproduktion. Det vil sige, at de er med til at opretholde en form for samfundsmæssig sammenhæng og orden:

Put another way: institutions are those social patterns, when chronically reproduced, owe their survival to relatively selfactivating processes (Jepperson, 1991 s.146).

Institutionalisering kan ses som synonymt med begrebet institution, forstået på den måde, at når et fænomen betragtes som en institutionalisering af bestemte sociale handlemønstre, f.eks. det at hilse ved at give hånd, så kan håndtrykket ses som en institution i samfundet.

Det er altså vigtigt her at understrege, at institutioner ikke er det samme som formelle organisationer sådan, som vi ellers er vant til at tale om institutioner i dagligsproget. Det er dog ikke ensbetydende med, at organisationer ikke kan være institutionaliseringer eller institutioner. Et eksempel på dette kan være uddannelsesinstitutioner, som er organisationer, der danner rammen om den samfundsmæssige institutionalisering af tilvejebringelsen af en kvalificeret arbejdskraft.

Når vores overordnede sigte er at undersøge i hvilken forstand social entrepreneurship institutionaliseres gennem formel uddannelse, betragter vi således social entrepreneurship som en ny form for institutionalisering af socialt arbejde. Og vi undersøger, hvordan uddannelsessystemet gennem en professionalisering af social entrepreneurship bidrager til denne institutionalisering.

4.2.2. Organisationer

Den nyinstitutionelle teoris forståelse af organisationer tager udgangspunkt i en karakteristik af den bureaukratiske organisation som den institutionelle form, der bliver fremherskende i det moderne samfund:

Organizations not only are persuasive, but also have largely redefined modern society. The initial adoption, closely linked to improved efficiency in manufactur-

ing and utilities, succeeded in legitimating formal, rational structure. Seen in objective, nonpersonal terms, and as an exterior, taken-for-granted element of the social system, organizational form became institutionalized. It diffused outward to other kinds of collective activity, including political systems, and most recently, social movements (Zucker, 1983 citeret efter Scott, 1991:166).

I en organisationsteoretisk optik tager nyinstitutionalismen afsæt i, at formelle organisationer agerer i institutionelle omgivelser, hvor de konfronteres med socialt skabte normer og konventioner for, hvordan den enkelte organisation til enhver tid bør være udformet. Eller sagt med andre ord: Organisationerne er underlagt et sæt samfundsskabte normer for god organisering, som opfattes som ydre og objektive betingelser. (K.A. Røvik, 1998:36) (Bager & Heldbjerg, 2004:315)

4.2.3. Legitimitet

Et centralt begreb inden for nyinstitutionalismen er *legitimitet*. Legitimitetsbegrebet er tæt sammenhængende med nyinstitutionalismen, og kan, efter at dømme ud fra frekvensen hvormed denne kobling sker, give anledning til at opfatte legitimering nærmest som synonymt med nyinstitutionalisme. Når en praksis bliver så vidt udbredt, at den bliver en selvfølgelighed, bliver den også legitim. Ifølge organisationsforskeren M. C. Suchman skal legitimitet i en nyinstitutionalistisk sammenhæng defineres som:

Legitimacy is a generalized perception or assumption that the action of an entity is desirable, proper, and appropriate within some socially constructed system of norms, values, beliefs, and definitions (Suchman, 1995:574).

Ifølge to andre kendte organisationsforskere, Meyer og Scott, vil den fuldkomne legitimitet opnås, når det ikke er muligt at stille spørgsmål ved en organisation. Forudsætningen herfor er, at alle kulturelle forhold og forklaringer stemmer overens og går op i en højere enhed. Det er et krav, at forklaringen etableres kulturelt, hvilket vil sige, at den er udbredt og repræsenteret i samfundet. I forlængelse af ovenstående definition af legitimitet kan Meyer og Scott også forestille sig den modsatte situation, hvor en organisation omvendt mangler legitimitet:

The legitimacy of a given organization is negatively affected by the number of different authorities that sovereign over it and by the diversity or inconsistency of their accounts of how it is to function (Meyer og Scott, 1983:202).

4.3. ORGANISATORISKE FELTER OG ISOMORFI

Organisationer interagerer med hinanden og med omgivelserne, og den nyinstitutionelle teori diskuterer, hvorfor og hvordan institutioner inden for det samme felt kommer til at ligne hinanden.

Organisationsforskerne DiMaggio og Powell leverer med deres artikel fra 1991 "The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields" et vigtigt bidrag til den nyinstitutionelle organisationsteori.

DiMaggio og Powell opererer med begrebet "organizational fields" og definerer disse således:

By organizational field we mean those organizations that, in the aggregate, constitute a recognized area of institutional life: key suppliers, resource and product consumers, regulatory agencies, and other organizations that produce similar services or products (DiMaggio og Powell, 1991:64-65).

Ydermere siger forfatterne:

Bureaucratization and other forms of homogenization emerge, we argue, out of the structuration (Giddens 1979) of organizational fields. This process, in turn, is affected largely by the state and the professions, which have become the great rationalizers of the second half of the twentieth century. For reasons that we will explain, highly structured organisational fields provide a context in which individual effort to deal rationally with uncertainty and constraint often lead, in aggregate, to homogeneity in structure, culture and output (ibid:64).

Dannelsen af organisatoriske felter sker gennem udviklingsprocesser, der medfører, at der opstår homogenitet i kultur, struktur og output mellem organisationer inden for samme felt. Samtidig eksisterer organisatoriske felter kun i det omfang, at de kan bestemmes institutionelt:

Fields only exist to the extent that they are institutionally defined (ibid:64-65).

Et organisatorisk felt kan ikke defineres a priori; men må defineres på baggrund af empiriske undersøgelser, og feltet eksisterer kun i det omfang, at det bliver institutionaliseret eller struktureret gennem en proces, hvor fire faktorer er afgørende i forbindelse med konstitueringen af feltet:

1. At der sker en øget interaktion mellem organisationer i feltet.
2. At der udvikles nogle interorganisatoriske dominansstrukturer, f. eks. at nogle organisationer bliver trendsættende, samt at der dannes nogle koalitioner af organisationer i feltet.
3. At der sker en stigning i den informationsmængde, som organisationerne må forholde sig til.
4. At der udvikles en fælles bevidsthed om, at organisationerne i feltet er involverede i en fælles virksomhed.

(DiMaggio and Powell, 1991:65)

Når en række organisationer har etableret et organisatorisk felt, opstår der stærke kræfter for, at organisationerne i feltet kommer til at ligne hinanden med henblik på, at disse opnår legitimitet i forhold til resten af feltet.

De organisationer, der er medlemmer af det organisatoriske felt, begynder i stigende omfang at orientere sig mod hinanden og i mindre grad mod deres omgivelser. Denne proces af homogeniseringsmæssig karakter er central inden for den ny-institutionelle organisationsteori og opstår, når et organisatorisk felt organiserer sig. Dette kaldes ifølge DiMaggio og Powell for isomorfisme. Forfatterne definerer isomorfisme som:

a constraining process that force one unit in a population to resemble other units that face the same set of environmental conditions (DiMaggio og Powell, 1991:66).

DiMaggio og Powel mener således, at organisationer, der agerer inden for samme felt eller på anden måde har en tilknytning til hinanden, med tiden kommer til at ligne hinanden med hensyn til kultur, strukturelle rammer ved at benytte den samme ledelsesfilosofi eller ensartede organisatoriske løsningsmodeller på konkrete problemstillinger (DiMaggio og Powel.1983:149) (Bager & Heldbjerg, 2004:315).

DiMaggio og Powel opererer med to overordnede typer af isomorfi, den konkurrencebaserede isomorfi og institutionelle isomorfi (DiMaggio og Powell, 1983:149).

1. Den konkurrencebaserede isomorfi anvendes om organisationer, hvor nyttemaksimering, stigende effektivitetskrav og fri konkurrence er dominerende.
2. Den institutionelle isomorfi anvendes i DiMaggio og Powels teori, og er, modsat den konkurrence-baserede isomorfi med baggrund i rationelle overvejelser, snarere et resultat af flere former og niveauer af bureaukrati, og anser samtidig institutionelle normer og værdier som værende styrende.

Forfatterne ser således den institutionelle isomorfi som mere tidssvarende end den konkurrence-baserede. Den institutionelle isomorfi, som forfatterne lægger særlig vægt på, indbefatter 3 forskellige isomorformer, som kan være vanskelige at adskille fra hinanden i praksis: Koesiv (tvangsmæssig) isomorfi, mimetisk isomorfi (kopierende) og normativ isomorfi.

4.3.1. Koesiv isomorfi

Koesiv (tvangsmæssig) isomorfi opstår som konsekvens af et formelt og uformelt pres på organisationer fra andre organisationer, som de er afhængige af samt af kulturelle forventninger fra de samfundsmæssige omgivelser. Dette pres kan udmøntes i form af reel tvang som overtalelse eller som invitation (DiMaggio & Powel, 1983:150). I praksis kan dette pres illustreres ved, at det offentlige stiller bestemte former for

krav, såfremt en organisation eksempelvis skal gøre sig "fortjent" til at modtage offentlig økonomisk støtte. Disse krav kan variere fra eksempelvis, at der skal nås konkrete mål eller ved at indføre bestemte administrative rutiner eller ændre i de strukturelle rammer.

I DiMaggio og Powel betragter isomorfien i det organisatoriske felt som et jernbur, der ikke giver den enkelte organisation nogle valgmuligheder eller handlefrihed, og at homogenitetsprocessen i sidste ende gør alle organisationer i et organisatorisk felt ens, for værende problematisk. Mange forskere er yderst skeptiske over for DiMaggio og Powel fremstilling af koesiv isomorfi – bl.a. Bl.a. Steen Juul Hansen der mener, at DiMaggio og Powel ikke har ret i deres dystre fremlægning af manglende handlefrihed og fravær af autonomi. Ifølge Steen J. Hansen har de enkelte organisationer rent faktisk valgmuligheder eller kan vælge forskellige strategier i forhold til det institutionelle pres inden for det organisatoriske område (Steen Juul Hansen, 2004:18).

En undersøgelse af det socio-økonomiske udbytte af en række arbejdsmarkedsintegrerende social enterprises i Danmark af Lars Hulgård og Thomas Bisballe (2004)¹¹ bakker ovenstående op ved at påvise, at økonomisk afhængighed af det offentlige ikke nødvendigvis behøver at være hæmmende for organisationernes mulighed for at forfølge egne mål og værdier (Hulgård og Bisballe, 2004:44). Dog viser undersøgelsen samtidig, at det modsatte også kan være tilfældet. Organisationen kan nemlig qua dens afhængighed af det offentlige blive begrænset på visse af ovenstående områder.

Som en afslutning på kritikken af den koesive isomorfiteori kan nævnes Eva Sørensen og Jacob Torfing, som peger på det problematiske i, at teorien om koesiv isomorfi repræsenterer en forestilling om, at organisationerne gennemgår en homogenisering og ensretning med det omkringliggende samfund på trods af den mangfoldighed og diversitet, der præger dette. Teorien konflikter således med den virkelighed, som den skal indgå i (Sørensen og Torfing, 2005:96).

4.3.2. Mimetisk isomorfi

Mimetisk (kopierende) isomorfi er et resultat af uklare organisatoriske mål eller af uklare forventninger fra omgivelserne. I sådanne situationer kan der opstå usikkerhed hos organisationen, som dermed kan have en tendens til at efterligne andre organisationer, som opfattes som succesfulde/mere legitime (DiMaggio og Powel, 1983:152).

Det kan således være fristende at "låne" eller kopiere succesmodeller, der virker for andre organisationer over i egen organisation for bl.a. at øge organisationens legitimitet med henblik på at synliggøre over for omgivelserne, at de rent faktisk gør noget for at øge indsatsmulighederne. En anden situation, hvor der ifølge DiMaggio

11. Undersøgelsen er et led i et større europæisk projekt, PERSE (The Socio-Economic Performance of Social Enterprises in the Field og Intergration by Work), som involverer forskere fra 11 EU-lande, og som finansieres af EU.

og Powel kan opstå mimetisk isomorfi, er i de tilfælde, hvor der sker en kopiering af nye tendenser. Altså hvor, igen med udgangspunkt i en uklar og usikker situation, organisationen spotter et eksternt virksomt koncept, som den herefter overfører til egen organisation.

4.3.3. Normativ isomorfi

Normativ isomorfi handler om ensartethed, der primært tager udgangspunkt i professionalisering, og som betyder, at der er risiko for, at man fokuserer mere på at leve op til forskellige professionelle standarder end på produktionsmæssig effektivitet.

I den normative isomorfi opstiller DiMaggio og Powel (1983:155) følgende tese: Jo mere en organisations ledelse deltager i forskellige professionelle og faglige sammenhænge inden for tilsvarende organisationer, jo mere feltet er professionaliseret, desto større er graden af isomorfi (frit oversat).

DiMaggio og Powell siger ydermere, at:

The greater the extent of professionalization in a field, the greater the amount of institutional isomorphic change (DiMaggio og Powell, 1991:77).

Forfatterne lægger vægt på to aspekter ved professionaliseringen af et felt som vigtige kilder til isomorfisme. Det er dels formel uddannelse og i forlængelse heraf en kognitiv basis, som er produceret af universitetsspecialister og dels udviklingen af professionelle netværk. Samtidig påpeger de, at graden af professionalisering kan måles på graden af universalitet i de formelle kvalifikationskrav (credential requirements), robustheden i uddannelsesprogrammerne og vitaliteten i professionelle sammenslutninger (ibid).

Hulgård og Bisballe (2004) observerer den normative isomorfi på et ikke uddannelsesmæssigt plan, i en lang række danske Social Enterprises. Og siger i forlængelse heraf, at:

there is hardly any doubt that Danish social enterprises are becoming more professionalized, evidence supporting this result is overwhelming (Hulgård and Bisballe, 2004:43).

I forhold til den normative isomorfi er det ikke usandsynligt, at der på grund af stigning i professionaliseringsgrader inden for bestemte områder opstår et øget behov for at rekonceptualisere et givent koncept¹² – dog uden at dette nødvendigvis betyder, at det oprindelige koncept forkastes eller opgives. Det er en nærliggende tanke, at sådanne specifikke koncepter i visse tilfælde – mere eller mindre ufrivilligt – kommer til at spille en sådan konceptualiseringsrolle, idet det efterstræbte vil være

anvendeligt til at legitimere projektet, uddannelsen eller den sociale enterprise med henblik på at bevare og/eller styrke dennes/dettes fremtidige virke.

Endelig er det i relation til den normative isomorfi værd at nævne, at i midt 80'erne viste undersøgelser, der var initieret af sociale udviklingsprogrammer, at den sociale projektkulturs sociale "change agents" eller initiativtagere til sociale udviklingsprojekter næsten var garanteret en fremtidig karrierevej. Mange af de personer, der i nyere tid havde etableret et socialt projekt eller en social enterprise, fik efter aktivitetens afslutning eller efter at have forladt aktiviteten grundet individuelle årsager en bedre stilling, hvad angik ansvar og løn (Hulgård og Bisballe, 2004:19).

4.4. OPSKRIFTER

I den institutionelle teori har begrebet om organisationsopskrifter vundet udbredelse gennem det sidste årti. Ifølge den norske forsker Kjell Arne Røvik kan en opskrift forstås som en legitimeret måde, hvorpå man bør udforme elementer i en organisation, og opskrifter er på mange måder forbillede (Røvik, 1998:17 og 19). Opskrifter er institutionaliserede, hvilket betyder, at de af mange opfattes og omtales som den bedste og mest korrekte måde at løse problemer på og måske også som den mest naturlige måde at organisere sig på (Røvik, 1998:19).

Eksempler på opskrifter, der fænger, og som har opnået status som forbillede blandt flere organisationer, er bl.a. benchmarking, kvalitetssikring, mål- og rammestyring, værdistyring, projektorganisering m.m. Det, der kendetegner disse, er, at de alle er koncepter og ideer, der er "på rejse". De spredes hurtigt, og de adopteres af mange, ofte forskellige organisationer, for derefter at fortrænges af nye koncepter og ideer. Koncepterne har det til fælles, at de er blevet spottet af en lang række organisationer nogenlunde samtidig, og de har været med til at udløse og sætte rammerne for omfattende reformaktiviteter. Sådanne koncepter kalder Kjell Arne Røvik for "institutionaliserede superstandarder" eller "institutionaliserede organisationsopskrifter" (Røvik, 1998:11).

Opskriftsbegrebet er interessant, fordi det peger på, at der arbejdes med modeller, der fortolkes og implementeres helt forskelligt, på præcis samme måde som en bageopskrift ofte fortolkes og anvendes forskelligt af forskellige mennesker. Det er i virkeligheden den organisatoriske fortolkningsproces, der er det mest interessante, når institutioner overtager forskellige typer af opskrifter eller krav til dokumentation. Disse fortolkningsprocesser vil i meget vid udstrækning være bundet i den organisationskultur, der hersker i den pågældende organisation

Røvik mener således ikke, at opskrifter skal ses som "total-løsninger" på, hvordan man skal styre en hel, kompleks organisation. Den enkelte opskrift skal derimod snarere opfattes som institutionaliserede enkeltstående komponenter eller byggesten (Røvik, 1998:14).

Endeligt kan vi sige, at anskuet fra et teoretisk niveau, finder vi opskriftsbegrebet meget velegnet til en analyse af, hvad det er, der sker, når et koncept rejser ind i en

organisation. På det empiriske niveau kan vi derimod se faktorer som organisationskultur samt praksisorientering versus videnskabelighed som havende en vigtig indflydelse på, hvorledes disse oversættelsesprocesser i praksis udspiller sig, og hvorledes de integreres i den organisatoriske kontekst.

4.5. OVERSÆTTELSE – EN RÆKKE TEORETISKE MODELLER

I den nyinstitutionelle teori identificeres oversættelse som den centrale mekanisme i forbindelse med forandringsprocesser. En "mekanisme" er, i følge Campbell (Campbell, 2004:84), "de processer, der er ansvarlige for det kausale forhold mellem variable". Det er denne oversættelsesproces, som vi i det følgende vil forsøge at eksemplificere teoretisk ud fra flere teoretiske modeller med afsæt i teoretikere som Meyer og Rowan, Kjell Arne Røvik og Bruno Latour.

Med udgangspunkt i den nyinstitutionelle tilgang siger Meyer og Rowan, at enten presser eller presses man til at oversætte et nyt koncept / opskrift. Årsagen er i følge de to teoretikere, at organisationer befinder sig i institutionelle omgivelser, hvori der udvikles socialt skabte normer for, hvordan organisationens former bør se ud. For at overleve og opnå omgivelsernes accept tager organisationer strukturelle elementer til sig, der er legitime i omgivelserne (Meyer og Rowan, 1991:50). Men den slags adoptioner er langt fra altid problemfrie. I særdeleshed, hvis der er tale om meget værdiladede og abstrakte opskrifter.

Da vi ikke har kunnet finde et velegnet eksempel målrettet uddannelsesfeltet, har vi valgt at inddrage et eksempel fra det sociale klagesystem¹³ i Danmark, hvor omdrejningspunktet er borgerens retssikkerhed. Vi er helt bevidste om, at forskelligheder i kontekster m.m. kan have indflydelse på eksemplets anvendelighed, men vi mener alligevel, at eksemplet kan bruges til at illustrere, hvordan der kan være en diskrepans mellem den eksisterende struktur og den indrejsende opskrift.

En undersøgelse fra 2005 af det sociale klagesystem i Danmark¹⁴ viser, at varetagelsen af borgerens retssikkerhed kan udmøntes meget forskelligartet. Undersøgelsen viser, at i stedet for at retssikkerheden fremstår som et brugbart redskab til en sociologisk forståelse af ankeinstansernes praksis, så anskues retssikkerhedsdoktrinen som en rationalitetsmyte med væsentlig betydning for de offentlige klageinstansers legitimitet. (Turf Böcker Jakobsen, 2005:9):

Formal structures are not only creatures of their relational networks in the social organization. In modern societies, the elements of rationalized formal structure

13. Det sociale klagesystem danner rammerne for det administrative arbejde med at træffe afgørelse i forskellige typer klagesager. Det drejer sig eksempelvis om sager vedrørende tildeling af sygedagpenge og førtidspension, aktiverings- og revalideringsydelse m.m. Turf Böcker Jakobsen, Retssikkerhed som rationalitetsmyte. Administrativ praksis inden for det sociale klagesystem: DANSK SOCIOLOGI Nr. 2/16. årg. 2005.

14. Retssikkerhed som rationalitetsmyte, Administrativ praksis inden for det sociale klagesystem: Turf Böcker Jakobsen, DANSK SOCIOLOGI Nr. 2/16. årg. 2005

are deeply ingrained in, and reflect, widespread understandings of social reality (...). Such elements of formal structure are manifestations of powerful institutional rules which function as highly rationalized myths that are binding on particular organizations (Meyer og Rowan, 1991:44).

I undersøgelsen opfattes sikkerhedsdoktrinen desuden som det institutionaliserede strukturelement, der mere eller mindre uafhængigt af konkret organisatorisk praksis forklarer og legitimerer klagesystemets tilstedeværelse som rationelt og meningsfuldt. I praksis viser klagesystemets arbejde med at træffe rigtige afgørelser sig imidlertid at være vanskeligt. Aktørerne stilles overfor, at skulle håndtere delvis modstridende krav og forventninger. Forfatteren stiller derefter spørgsmålet, hvordan det lader sig gøre at opretholde myten om det sociale klagesystem som retssikkerhedsinstitution? (Turf Böcker Jakobsen, 2005:21).

Svaret på spørgsmålet er, at det kan det måske heller ikke. I så fald opstår der i forbindelse med oversættelsen af de formelle strukturelementer (opskriften) til de konkrete organisatoriske aktiviteter en *afkobling* eller *dekobling*.

Ifølge Meyer & Rowan (1991) har organisationer en tendens til at afkoble de praktiske aktiviteter fra den formelle organisation, når en applikation af sidstnævnte ville kunne medføre uoverensstemmelse i organisationens praktiske aktiviteter. Og de hævder, at blandt andet en opprioritering af de lokale sociale relationer typisk finder sted i forbindelse med afkoblingen.

Because attempt to control and coordinate activities in institutionalized organizations lead to conflicts and loss of legitimacy, elements of structure are decoupled from activities and from each other (Meyer og Rowan, 1991:57).

Skal vi forsøge at koble ovenstående eksempel og dets teoretiske grundlag med uddannelse til social entrepreneurship, kan en potentiel afkobling være en konsekvens af to forhold:

1. At uddannelsesopskriften ikke tilbyder nogen præcis drejebog for faglig og social praksis. Der kan fyldes et meget forskelligartet indhold på idéen om uddannelse i social entrepreneurship, som vil føre til varierende uddannelsesmæssige resultater.
2. På den anden side sker det, fordi den organisatoriske praksis rummer hensyn og interesser, som er i mere eller mindre åbenlys konflikt med hinanden.

En konsekvens af denne afkobling kan være at organisationen tilegner sig en "Face Management" adfærd:

Haferland & Paul sind darauf bedacht, dass konventionelle Indirektheit von aktivem Face-Management unterschieden wird. Sie unterschieden bei Konfliktpotenzial zwei Strategien:

- 1) höfliches Einräumen von Selbstbestimmung und Handlungsfreiheit durch konventionelle Indirektheit
- 2) höfliches Vermeiden und Abschwächung von Gesichtsbetrohung durch umsichtiges Face-Management. (Haferland/Paul, 1996:18)

Organisationen modarbejder således den institutionaliserede opskrift, men på en måde der er vanskelig at spore objektivt, idet adfærden opfattes som høflig og imødekommende.

Modsat Meyer og Rowan, der mener, at organisationen presses til at oversætte en konkret opskrift med henblik på at skabe legitimitet i forhold til dens omgivelser, mener Røvik, at oversættelse handler om, at "...bringe noget fra en form eller version over til en anden eller andre former eller versioner" (Røvik, 1998:152). Fokuseringen på oversættelsen giver samtidig en forståelse af, hvorfor organisationerne ikke begynder at ligne hinanden på trods af, at de har indført de samme opskrifter. Dette sker, da den enkelte organisation og dens aktører præger opskriften på deres egen måde.

Et gennemgående træk i de oversættelsesprocesser, som beskrives nedenfor, vil derfor være, at andre opskrifter, men også andre elementer herunder dominerende diskurser og praksisser spiller en betydelig rolle:

De er så at sige ingredienserne i den cocktail, som varianten udgør. Ofte vil man derfor se, at varianten repræsenterer en blanding af gammelt og nyt, kontinuitet og forandring (Kamp og Hagedorn-Rasmussen, 2004:8-23).

Når opskrifter spredes globalt, og virksomhederne bruger de samme ideer som grundlag for deres forandringsprocesser, kunne man tro, at virksomhederne blev mere og mere ens. En central pointe er imidlertid, at opskrifterne 'oversættes' i den proces, hvor de institutionaliseres, og derved opstår der flere kontekstspecifikke varianter. Man kan også sige, at opskrifterne oversættes i en slags fortolkningskæde, der starter med at opskriften præsenteres og diskuteres i faglige selskaber og tidsskrifter, hvorefter der sker en oversættelse i den organisation, som tager opskriften op og omdanner det til en praksis. Både opskrift og organisation forandres altså i processen (Røvik, 1998).

Oversættelsesteorien handler om, hvad organisationerne skal lægge vægt på i forhold til, at de tilegner sig eksempelvis organisationsopskrifter. Den underliggende præmis er, at opskrifterne skal forstås som immaterielle og derfor lette at flytte på og forme. Der er derfor grundlag for, at opskrifterne kan oversættes og omformes i den enkelte organisation, når de tilegnes i denne. (Røvik, 1998:151).

Oversættelsesteorien stammer bl.a. fra Bruno Latour (Latour, 1986:267), der beskriver, hvordan ideer rejser. Beskrivelsen af processen kan kort opsummeres på denne måde; I en tid/rum kontekst oversætter humane aktører en idé til:

1. et objekt (en tekst, et billede, en prototype), der så oversættes til
2. en handling, der oversættes, gentages og stabiliseres til

3. en institution (der derefter udsættes for yderligere oversættelser).

Når en idé er objektiveret i f.eks. en tekst eller en prototype (jf. pkt. 1 ovenfor), og dermed er blevet dekontekstualiseret, vil den kunne dis-embeddes og bevæge sig i tid og rum – dvs. rejse indtil den re-embeddes i en ny organisatorisk (tid/rum) kontekst (Scheuer, 2006).

Latour opererer også med en diffusionsmodel og translationsmodel i forbindelse med oversættelsesprocessen (Latour, 1986:267). Modellernes genstandsfelter omhandler spredning af ideer, og hvordan disse forskydes i tid og rum. I diffusionsmodellen spredtes et objekt eller en idé ud fra et centrum, som tilfører objektet en (eneste) kraft eller energi til det senere spredningsforløb. Hvor hurtigt og hvor langt objektet spredes vil være en funktion af den kraft, det sendes ud fra centrum med, og hvor meget modstand det møder på sin færd. På et tidspunkt taber objektet derefter sin spredningsevne for til sidst at stoppe helt – som ringe i vandet, efter at en sten er kastet heri. Karakteristisk for processen i diffusionsmodellen er, at objektet eller ideen ikke ændres under denne proces – det taber bare sin spredningseffekt. (Røvik, 1998:152) Denne proces stemmer desuden fuldt overens med de institutionaliserede superstandards, der udspringer i én organisation og derefter spredes til flere.

Translationsmodellen giver for os at se derimod et bedre billede af, hvordan opskrifter spredes, hvorfor vi også vil ofre lidt mere opmærksomhed på denne model. Ifølge translationsmodellen spredes opskrifterne ikke kun – de forskydes samtidig i tid og rum. Årsagen til denne forskydning er, at fra alle de aktører (organisationer), der er involveret i spredningen, tilføres ny energi. Disse aktører skaber en spredningskæde, hvori der sker en løbende omformning og bearbejdning af opskrifterne:

According to the latter (the model of translation, red.), the spread in time and space of anything – claims, orders, artefacts, goods – is in the hands of people; each of these people may act in many different ways, letting the token drop, or modifying it or deflecting it, or betraying it, or adding to it, or appropriating it (Latour, 1986:267).

Dermed forbliver opskriften ikke den samme gennem spredningsprocessen, hvad der er tilfældet i diffusionsmodellen. Direkte overført betyder dette, at på trods af at der findes institutionaliserede superstandards/opskrifter, så bliver de ændret i forhold til den organisation, hvori de indføres. Med udgangspunkt i Latours modeller bruger Røvik begrebet "oversættelse" som en definition af denne indførelse. Aktørerne, der indfører institutionaliserede superstandards/opskrifter i deres organisationer, oversætter disse og tilskriver dem forståelse med udgangspunkt i den virkelighed, som aktørerne er en del af selv.

Ovenstående illustrerer således, at når organisationer indfører nye opskrifter, sker det ikke ved, at disse indføres "fuldt og helt", men at denne proces i stedet sker stykkevis og delt (Røvik, 1998:152). Indførelse af en opskrift sker gennem bearbejdning

og tilpasning heraf. Opskrifterne bliver endog i nogle henseender styrket gennem den feltspecifikke oversættelsesproces.

Udover situationer, hvor der konkret sker oversættelser inden for eksempelvis brancher, sker det også, at organisationer oversætter og tolker en opskrift op til flere gange. Dermed opstår der såkaldte "flerleddede" oversættelseskæder. Disse er som regel meget omfattende og foregår i større organisationer. Opskrifters oversættelseskæder er præcist det, der definerer ovenstående translationsmodel, idet en oversat opskrift undergår en oversættelse af aktører for igen at blive oversat (Røvik, 1998:158-159).

De institutionaliserede opskrifter besidder tiltrækningskraft i forhold til organisationernes autoritative centre, som består af de aktører, der leder efter udviklingsmuligheder inden for eget felt. Desuden kan mange oversættelseskæder virke bremsende på opskriften og samtidig forandrende, hvorved der udvikles nye og flere lokale varianter af en opskrift. Oversættelsen kan derfor også opfattes som at bringe noget (opskriften) fra en version til en anden (Røvik, 1998:159).

Denne individuelle oversættelse af opskrifterne betyder, at organisationerne bidrager til en næsten ubegrænset mængde af opskrifter i takt med, at disse indføres i nye organisationer under nye forskellige betingelser. Trods forskellighed og kompleksitet opererer Røvik med fire forskellige modeller for oversættelse (Røvik, 1998:160):

- 1: Konkretisering
- 2: Delvis imitering
- 3: Kombinerings
- 4: Omsmelting

Konkretisering omfatter de situationer, hvor aktørerne i organisationen tolker og præciserer konkrete opskrifter med henblik på, at skabe et værktøj tilpasset organisationen. Der foretages en ny tolkning samt revurdering af de forhold, herunder de rutiner og processer i organisationen, der berøres af den nye opskrift. Konkretiseringen er et forsøg på, at få den nye opskrift til at indgå i en naturlig sammenhæng med de koncepter og værdier, som organisationen bygger på i forvejen. Denne proces illustrerer et forsøg på sammenkobling mellem teorien fra opskriften med organisationens praksis (Røvik, 1998:176)

I forbindelse med *delvis imitering* i oversættelsesprocessen inddrager organisationerne kun dele af opskrifterne. Præcist hvilke dele, der inddrages, kan afhænge af kalkulationer af organisationens konkrete behov. Organisationens sorterer således i opskriften, og bruger de elementer, der synes passende, og som kan bidrage positivt. Delvis imitering kan desuden foregå ved, at organisationen har foretaget en oversættelse uden at være opmærksomme på det. Dette kan eksempelvis foregå ved, at organisationen efterligner en anden organisations tiltag uden at vide, at disse bundes i et koncept (Røvik, 1998:176-177).

Organisationen kan også vælge at oversætte og tilegne opskrifterne gennem *kombinering*. Dette betyder, at organisationerne forsøger at smelte flere forskellige opskrifter sammen til et hele. Denne proces er langt mere omfattende end blot at koble en enkelt opskrift sammen med praksis, som tilfældet var ved konkretisering.

I forbindelse med kombineringen konkretiseres to eller flere opskrifter, således at de tilpasses hinanden og kan fungere i praksis. Kombineringsprocessen opstår, fordi forskellige opskrifter er synlige og populære samtidigt, hvorfor organisationerne fokuserer på deres styrker. Som et konkret eksempel herpå nævner Røvik koblingen af målstyring og medarbejderudviklingssamtaler i en specifik opskrift som et eksempel på kombineringsproces (Røvik, 1998:177).

Omsmeltningen er den mest omfattende af de fire forskellige typer for oversættelse af opskrifter og institutionaliserede superstandards i organisationer. En omsmeltningssproces indebærer dels en blanding og dels en diskussion af nye opskrifter og en intern praksis, som resulterer i en sammensmeltning af helt nye varianter. Processen kan være så gennemgribende, at det kan være svært at genkende de opskrifter, der har været involveret i processen. En omsmeltning er altomfattende, og den kan udspringe af organisationens forsøg på at imitere konkurrenter, hvorved dette bliver en vigtig kilde til organisationens udvikling og innovation (Røvik, 1998:177).

4.6. TEORIER OM NYINSTITUTIONALISME – SAMMENFATNING

I analysen af den valgte case vil vi med udgangspunkt i ovenstående teoretiske gennemgang lægge et særligt fokus på såvel, *hvorfor* der sker en spredning af opskriften social entrepreneurship, som *hvordan* denne spredning sker. Der tages udgangspunkt i teorierne om nyinstitutionalisme, og hvad disse siger om organisatoriske felter samt isomorfe processer. Denne del omhandler, hvorfor der sker en spredning af social entrepreneurship.

Dernæst ser vi på, hvordan denne spredning sker – spredning af social entrepreneurship som en *opskrift* à la Røvik (social entrepreneurship opfylder de nævnte kriterier for, at noget kan kaldes opskrift). Vi vælger at indsnævre social entrepreneurship-opskriften til alene at omhandle det innovative element i social entrepreneurship.

Røvik vil være gennemgående i hele beskrivelsen af oversættelsesprocessen: Behandlingen af oversættelsesprocessen i analyseafsnittet involverer også andre teoretikere herunder særligt Latour. Dog vil vi primært anvende Latour igennem Røvik, der fortolker Latour og dennes translationsmodel, og som spiller en central rolle i analyseafsnittet.

5.1. FORSKNING I SOCIAL ENTREPRENEURSHIP

Begrebet social entrepreneurship optræder med stigende styrke i forskellige sammenhænge inden for praktisk socialarbejde, uddannelse og forskning. Lars Hulgård¹⁵ ser dette som et tegn på begrebets konceptuelle styrke, idet kombinationen af det sociale som en metafor for community, og enterprise i betydningen, business og kapital er en stærk cocktail. Begrebet introduceres i 1990'erne, først i USA, hvor Harvard Business School opretter 'Social Enterprise Initiative', og senere på andre amerikanske universiteter, som iværksætter forskning og uddannelse i social enterprise og social entrepreneurship. I Europa er det især EMES forskernetværket som dannes i 1996, der introducerer begrebet (Defourny og Nyssens, 2006).¹⁶

Det første, der bemærkes, når man begynder at søge i litteraturen om social entrepreneurship, er, at en meget stor del af forfatterne gør opmærksom på, at forskningen inden for området stadig er i en indledende fase, og der efterspørges i stort omfang empirisk baseret forskning. Francesco Perrini, som er professor i management og CSR¹⁷, og som er redaktør af en af de seneste større udgivelser om social entrepreneurship¹⁸ formulerer det på denne måde:

Although progress toward defining the domain of the field is still slow, social entrepreneurship (SE), as an unusual 'contact point' among entrepreneurship, innovation, and social change, has attained wider and more enthusiastic acceptance in corporate thinking and practice than in the scholarly literature (Perrini, 2006:1).

Perrini gør opmærksom på den manglende forskning på området; men herudover kan det bemærkes, at han primært ser social entrepreneurship, som knyttet til 'corporate thinking and practice'. Vi vender senere tilbage til dette; men vil blot her notere, at Perrini kan ses som repræsentant for en management og CSR orienteret synsvinkel på

15. Hulgård, Lars: (2005) "The social Entrepreneur – cases from USA and Europe" Draft, RUC s. 11.

16. En præsentation af EMES findes i afsnittet 'Social enterprises, et institutionelt perspektiv på social entrepreneurship'.

17. Cooperate Social Responsibility.

18. "The New Social Entrepreneurship" ed. Francesco Perrini, Edward Elgar 2006.

social entrepreneurship. Også Kai Hockerts, som er tilknyttet Copenhagen Business School, gør opmærksom på den manglende forskning:

So far practitioners have been the main driving force for social entrepreneurship. Research contributions have tended to 'spread the word' through anecdotal evidence and descriptive case studies (Hockerts, 2006).

Helen Haugh, som er direktør på Judge Institute of Management, Cambridge, siger:

Although organisations with a social purpose have existed for many years, they have recently received increasing attention at policy level, mainly due to their assumed potential to contribute to social, economic and environmental regeneration. This renewed interest has been policy-driven, rather than research-led, and many claims have been made concerning their potential contribution to building social capacity, responding to unmet needs, creating new forms of work, promoting local development, defining new goods and services, fostering integration, creating jobs, improving attractiveness of an industry and locality, empowerment and consolidating local assets. However, robust evidence of their value and contribution remains illusive, and theories concerning their creation, management and performance have yet to be crafted (Haugh, 2005).

Haugh får her præsenteret alle de positive myter om social entrepreneurship; men gør opmærksom på, at det netop er myter, og at det i høj grad er en policy diskurs, der er i spil. Det understreges også her, at der mangler forskning som dokumenterer effekterne af social entrepreneurship, og der mangler en robust teorikonstruktion omkring begrebet.

Det er samtidig her værd at bemærke, at Haugh i ovenstående citat karakteriserer interessen for social entrepreneurship som *policy-driven* fremfor at være *research-led*. Samtidig ser vi en del eksempler på, at grænsen mellem 'policy-making' og forskning er flydende, f.eks. har Charles Leadbeater, hvis værk 'The Rise of the Social Entrepreneur' (Leadbeater, 1997), og hvor der er mange henvisninger til i litteraturen, været rådgiver for både Blair regeringen i England og EU-kommisionen. På samme måde er en række forskere på området samtidigt involverede i udvikling af forskellige Centre for Social Entrepreneurship, som også inkluderer uddannelse på de universiteter, hvor de er ansat. Det er f.eks. 'Social Enterprise Initiative' på Harvard Business School, og 'Skoll Centre for Social Entrepreneurship' på Said Business School, Oxford University. Vi vender tilbage til dette i diskussionen af, hvordan uddannelse og forskning kan ses som en medvirkende faktor i det, vi ser som institutionaliseringen af social entrepreneurship.

5.2. HVAD ER SOCIAL ENTREPRENEURSHIP?

Det er i dag ikke muligt at give en entydig definition af begrebet social entrepreneurship; men de samme forskere, som efterlyser forskning på området, samt adskillige andre, har præsenteret hver deres bud på en definition.

Kai Hockerts, CBS, citerer Foryt (Foryt, 2002) for et udsagn om, at der i dag ikke findes en bredt accepteret præcis definition af social entrepreneurship, og at begrebet i praksis bruges til at beskrive alt fra revolutionære politiske ledere i den tredje verden til virksomhedsledere i den vestlige verden, der arbejder med en Corporate Social Responsibility strategi. Ifølge Hockerts kan sociale entreprenører således være:

community leaders, activists in non-profit groups, or governmental employees that identify and implement any kind of innovation that furthers social well-being (Hockerts, 2006:2).

En stor del af den forskning i social entrepreneurship, som er publiceret, fremsætter teoretiske definitioner samtidig med, at definitionen diskuteres i forhold til konkrete cases, det gælder f.eks. Leadbeater (Leadbeater, 1997), Alvord, Brown og Letts (Alvord, 2003), Hulgård, (Hulgård, 2005), Perrini (Perrini et al, 2006), og Stryjan (Stryjan, 2006). De cases, som præsenteres, har meget forskellig karakter, lige fra projekter i den 3. verden, f.eks. den aktuelt meget omtalte Graameen Bank, som yder mikrolån til kvinder i Bangladesh, over til fair trade organisationer som CafeDirect i England og til forældrekooperativer i Sverige, som driver en daginstitution.

Med til at danne det komplekse billede af, hvad social entrepreneurship er, hører også en mere journalistisk tilgang til fænomenet som f.eks. David Bornstein: "How to change the world, Social Entrepreneurs and the Power of new Ideas" (Bornstein, 2004). De cases, som beskrives af Bornstein er primært social enterprises, som er støttet af organisationen Ashoka, som yder finansiell og rådgivningsmæssig støtte til sociale entreprenører især i 3. verdenslande.

Vi vil i det følgende redegøre for en række af de teoretiske forståelser og definitioner af social entrepreneurship, som er i spil. Målet er ikke at nå frem til en almen og entydig begrebsdefinition, hvad der efter vores opfattelse heller ikke er muligt. Vi vil dels udpege nogle forskelle i de foreliggende teoridannelser dels pege på nogle centrale elementer, hvor der er en vis enighed i de forskellige teoridannelser. Vi vil lægge et særligt fokus på begrebet social innovation, da vi ser social innovation som et centralt begreb i en forståelse af social entrepreneurship.

5.3. INDIVIDUEL SOCIAL ENTREPRENEUR VERSUS SOCIAL ENTREPRENEURSHIP

En af de forskelle i tilgangen til social entrepreneurship, som vi kan se i litteraturen, er forskellen mellem en del af den amerikanske forskning, som lægger vægten på den individuelle sociale entreprenør, og en del af den europæiske forskning, som i højere

grad betragter social entrepreneurship i en institutionel sammenhæng, Lars Hulgård formulerer det på denne måde:

American scholars tend to be concerned with social entrepreneurs as an individual. European scholars tend to speak about social entrepreneurship in terms of a new approach to social work undertaken both by individuals (social entrepreneurs) and organisations (social enterprises). American scholars stress the relationship between social entrepreneurs within the non-profit sector and commercial entrepreneurs in private enterprises.

European scholars stress the relationship between social enterprises and the public sector. (Hulgård, 2005:20)

En karakteristisk repræsentant for den amerikanske teoridannelse er f.eks. Gergory Dees, som har et entydigt fokus på den sociale entreprenør. Gregory Dees citeres af en række både amerikanske og europæiske forskere

I artiklen "The Meaning of Social Entrepreneurship" (Dees, 2001) tager Dees i sin definition af social entrepreneurship udgangspunkt i den generelle teoridannelse om entrepreneurship, som den er formuleret i bl.a. Joseph A. Schumpeters teori om entrepreneurship, hvor entreprenørerne ses som 'change agents' i udviklingen af den kapitalistiske økonomi. Entreprenøren er motiveret af 'drømmen om og viljen til at grundlægge et privat kongerige', 'viljen til sejr', og 'glæden ved at skabe' (Schumpeter, 2001:70). Dees definerer i forlængelse heraf social entrepreneurship på følgende måde:

Social entrepreneurs play the role of change agents in the social sector, by:

- Adopting a mission to create and sustain social value (not just private value)
- Recognizing and relentlessly pursuing new opportunities to serve the mission
- Engaging in a process of continuous innovation, adoption and learning
- Acting boldly without being limited by resources currently at hand and
- Exhibiting heightened accountability to the constituencies served and for the outcomes created (Dees, 2001).

Den afgørende forskel på business entreprenøren og den sociale entreprenør er således, ifølge Dees, at den sociale entreprenør har en mission om at skabe social værdi og ikke blot, som det bemærkes i parentes, privat værdi. Dette betyder samtidig, at der er en begrænset profit distribution, og et eventuelt overskud reinvesteres i den sociale indsats. Dees konkluderer, at social entrepreneurship kan defineres som et sæt af 'behaviors', som er exceptionelle, og at personer, som besidder disse egenskaber, skal opmuntres og belønnes, da der er brug for dem for at finde nye veje.

I forlængelse heraf bliver Dees' perspektiv, hvordan de sociale entreprenører kan udstyres med de kompetencer, som er nødvendige for, at de succesfuldt kan forfølge deres sociale mission. Det er kompetencer, som langt hen ad vejen er de samme, som er nødvendige for business entreprenøren. Dette perspektiv udfoldes i 'håndbogen'

“Strategic Tools for Social Entrepreneurs”(Dees, Emerson og Economy, 2002), hvor formålet med bogen beskrives som:

to produce a down-to – earth toolkit to help social sector leaders hone their entrepreneurial skills and, thereby, serve their social missions even more effectively (Dees, Emerson and Economy 2002: xxx).

Hvor Dees, som det fremgår af ovenstående, sætter fokus på den sociale entreprenør som et unikt individ med en social mission, ser vi i den anden ende af spektret en række europæiske forskere, som nedtoner dette fokus, og i stedet lægger vægten på det kollektive sociale entrepreneurship som indlejret i en lokal social praksis. Et eksempel på en sådan forståelse finder vi hos den svenske forsker Yohanan Stryjan, som med udgangspunkt i en analyse af tre eksempler fra den svenske velfærdsstat, et velfærdsservice kooperativ, et socialt kooperativ og en ‘community development enterprise’ giver følgende definition af socialt entrepreneurship:

social entrepreneurship is not defined by its ‘usefulness’ to others than those who engage in it, nor constrained to any particular ‘social’ form of enterprise (e.g. non profits, charities or social enterprises). Nor is it restricted to a narrow range of activity (Stryjan, 2005:2).

Stryjan definerer i første omgang social entrepreneurship i form af de i citatet nævnte negationer. Begrebet skal ikke defineres ved ‘usefulness’ i forhold til ydre mål, f.eks. at det skal medvirke til at forandre den sociale sektor, og det kan heller ikke bestemmes som en særlig organisationsform.

De centrale elementer i social entrepreneurship forstås hos Stryjan som: innovation, social indlejring (embeddedness), og social kapital.

Innovationsbegrebet hentes hos Schumpeter, og forstås som et grundlæggende element i alle former for entrepreneurship:

Innovation, a central element of entrepreneurship, manifests itself in our cases primarily through ingenious ways of assembling and utilizing available resources to form enterprises – from unlikely elements and against all institutional odds (Stryjan, 2006:3).

Begrebet ‘embeddedness’ har en særlig betydning i de redistributive velfærdsstater, hvor adgangen til ressourcer ofte er bundet til individer. Det kan være i form af arbejdsmæssige ressourcer eller som råderet over økonomiske ressourcer:

Simply put: wherever individuals and resources are bound together, the formation of enterprise requires the assembling together of actual human beings, and not merely of impersonal physical (or financial) resources (Stryjan, 2005:23).

Således bliver selvorganisering, lokale partnerskaber, udvikling af netværk, og 'local governance' begreber, som tillægges betydning for forståelsen af social entrepreneurship.

Det tredje centrale element i social entrepreneurship er ifølge Stryjan social kapital.¹⁹ Vi vil ikke gå ind i en længere redegørelse for begrebet; men blot referere nogle af Stryjans pointer i forhold til begrebets betydning for forståelsen af social entrepreneurship. Der refereres til en række teorier om social kapital udformet af Bourdieu, Putnam og Portes.

Bourdieu speaks about 'a durable network of more or less institutionalized relationships of mutual acquaintance and recognition' and the ways in which these are appropriated and drawn upon by individuals and groups in pursuit of their own ends (Stryjan, 2005:6).

Putnam introducerer en analysemodel for social kapital, hvor begreberne tillid, normer og netværk er de faktorer, som gøres til måleenheder for den sociale kapital. Samtidig er det Putnams tese, at antallet af foreninger og frivillige organisationer og graden af engagement i disse kan være et mål for den sociale kapital, og at der er en sammenhæng mellem den sociale kapital og udviklingen af økonomi, velfærd og medborgerskab i et givet samfund.²⁰

Stryjan fremhæver to forhold ved social kapital i forhold til social entrepreneurship. For det første hvordan den sociale kapital er nødvendig for at opnå adgang til de nødvendige ressourcer. Her må en række forskellige strategier tages i anvendelse fra 'gave økonomi' f.eks. lån af lokaler og værktøj til mere sofistikerede symbolske bidrag, som f.eks. anbefalinger til andre interessenter:

Good standing would also carry economic benefits in institutionalized welfare settings, in which the handling of applications for project grants, the interpretation of entitlements, and the allocation of contracts are often swayed by official's perception of the applicants good faith and his reliability (Stryjan, 2005:25).

Det andet forhold mellem social entrepreneurship og social kapital, som Stryjan fremhæver, er, at den sociale kapital kontinuerligt må reproduceres gennem vedligeholdes af forholdet til de relevante partnere og netværk (ibid.). Stryjan opsummerer på følgende måde:

Social entrepreneurship may be mapped on such a typology as a category of entrepreneurship that primarily (a) is engaged in by collective actors, and (b) involves,

19. Det gælder øvrigt også for andre europæiske forskere at social kapital ses som et nøglebegreb i forståelsen af social entrepreneurship, f.eks. Hulgård 2005.

20. En disussion og afprøvning af Putnam's teori ses hos Pippa Norris 2001

in a central role in the undertaking's resource mix, socially embedded resources (Stryjan, 2005:4).

På trods af, at Gregory Dees og Johannan Stryjan præsenterer to meget forskellige bud på en teoretisk forståelsesramme for social entrepreneurship kan vi se, at et af de centrale elementer i begge teoridannelser er innovationsbegrebet. Vi vender senere tilbage til en diskussion af innovationsbegrebet.

5.4. SOCIAL ENTERPRISE OG SOCIAL ENTREPRENEURSHIP

Når vi tidligere citerede en række forskere, som efterlyste forskning i social entrepreneurship, er det nødvendigt også at redegøre for det europæiske EMES forskernetværk, som blev etableret i 1996 med henblik på forskning i det, som ses som en ny type social enterprises.²¹ Defourny og Nyssens identificerer i "Defining Social Enterprise" (Defourny og Nyssens, 2006) to tilgange til social entrepreneurship. Den ene tilgang fokuserer på den individuelle sociale entreprenørs innovative tilgang til at imødekomme sociale behov. Det er som oftest Non-Profit sektoren, men også i For-Profit sektoren, hvor der så er tale om 'Corporate Social Responsibility'.

Den anden tilgang til social entrepreneurship, som i Europa primært repræsenteres af forskerne i EMES-netværket, fokuserer på fænomenet social enterprises, der karakteriseres som organisationer inden for non-profit sektoren, som har et socialt sigte. Her ses det entreprenante som disse organisationers innovative potentiale.

Denne forståelse af social entrepreneurship kan også læses ud af to forskere i EMES-netværket nemlig Borzaga og Santuari. Det er dog bemærkelsesværdigt, at de i en artikel med titlen: The Emergence of Social Entrepreneurship ikke et eneste sted i giver et bud på en definition af social entrepreneurship eller blot nævner begrebet udover i overskriften. Der redegøres i begyndelsen af artiklen for, at non-profit erfaringerne efter 1970 kan ses som værende mere autonome og entreprenurielle end traditionelle non profit organisationer, og begrebet Social Enterprise introduceres som betegnelse for disse nye tendenser inden for non profit sektoren. (Borzaga og Santuari, 2003:33)

De nye organisationer har følgende kendetegn: de har en produktiv og entreprenuriel karakter og baserer sig på et miks af ressourcer, donationer, frivillige og offentlige midler. De er innovative med hensyn til typen af service, målgruppe (som ofte er de marginaliserede) og organisering. De har i særlig grad fokus på skabelsen af nye jobs især for personer, som har svært ved at få ordinære job. De lægger vægt på en lokal dimension og har en stærk tilknytning til et lokalområde og de behov, der

21. EMES er en forkortelse af den franske betegnelse for netværket, som på engelsk betyder The Emergence of Social Enterprise. Blandt forskerne i netværket er: Borzaga, Santuari, Defourny, Nyssens, Spears, Hulgård og Stryjan.

er her. De lægger vægt på at have et socialt mål, på at brugere og andre interessenter repræsenteres og på demokratisk kontrol (Borzaga og Santuari, 2003:40).

Borzaga og Santuari konkluderer at fremtiden for non-profit sektoren i Europa er usikker. NPO'ernes organisationsstruktur er skrøbelig og kræver et højt niveau af tillid mellem deltagerne, den er administrativt omkostningstung fordi man lægger så stor vægt på at involvere interessenterne, dette kan samtidig også gøre den ineffektiv i forhold til at tilpasse sig nye betingelser. Disse svagheder kan så resultere i isomorfi, at man tilpasser organisationen således, at den bliver organisatorisk og administrativt stærkere; men samtidig risikerer den så at miste sin innovative karakter.

Videre anfører Borzaga og Santuari, at non profit organisationerne i mange europæiske lande er oppe imod en tro på, at markedet og det offentlige effektivt kan løse sociale problemer og tilfredsstille sociale behov og behov for pleje i lokalsamfundene. Den fortsatte udvikling af social enterprises og non profit sektoren i Europa:

will depend on the capacity of the new organisations to find clear models of governance and development and on the capability of policy makers to comprehend the advantages of a pluralistic welfare system (Borzaga og Santuari, 2003:56).

Der er, som det fremgår af den korte gengivelse, tale om et sammenfald mellem det, der defineres som de innovative nye social enterprises i non profit sektoren og begrebet social entrepreneurship. En anden pointe hos Borzaga og Santuari er forholdet mellem det offentlige og non profit sektoren, hvor non profit sektorens udvikling og vækst er afhængig af et positivt samspil med politikerne. Denne forståelse, hvor social entrepreneurship tilsyneladende ret entydigt knyttes til en bestemt ny type af social enterprises i nonprofit sektoren, står i delvis modsætning til en amerikansk forståelse, som bl.a. repræsenteres af Gregory Dees og andre amerikanske forskere, (Dees, Anderson og Battle, 2003). Her er der et større fokus på den sektor 'blending', som særligt foregår mellem non-profit sektoren og den private sektor.

En tredje pointe er, som refereret ovenfor, Borzaga og Santuaris påpegning af, at de nye social enterprises forholdsvis svage institutionelle forankring kan lede til isomorfi, hvor organisationen i tilpasningen til de institutionelle rammer mister sit innovative potentiale.

Defourny og Nyssens refererer EMES definitionen af social enterprise på følgende måde:

De økonomiske og entreprenørielle dimensioner:

- a) *A continuous activity, producing and selling goods and/or services*
- b) *A high degree of autonomy*
- c) *A significant level of economic risk*
- d) *A minimum amount of paid work*

De sociale dimensioner:

- e) *An explicit aim to benefit the community*
- f) *An initiative launched by a group of citizens*

- g) *Decision-making power not based on capital ownership*
 - h) *A participatory nature, which involves the various parties affected by the activity*
 - i) *Limited profit distribution*
- (Defourny og Nyssens, 2006:10).

Defourny og Nyssens pointerer, at de ovenstående kriterier ikke skal forstås som normative eller preskriptive, men derimod som en form for 'ideal-type' i forhold til hvilken forskerne kan orientere sig i diskussionen af social enterprises.

Selv om Defourny og Nyssens pointerer, at der ikke er tale om en normativ teori om social enterprise og social entrepreneurship, kan det diskuteres, om ikke definitionen alligevel bidrager til en institutionalisering af en bestemt synsvinkel på social entrepreneurship og således medvirker til en afgrænsning af et "organizational field" omkring fænomenet. Hermed kan definitionen også blive en medvirkende faktor i en isomorf udvikling inden for feltet.

Udover ovenstående problemstilling omkring isomorfi er der yderligere to punkter i forhold til EMES definition, det er værd at bemærke. For det første taler Defourny og Nyssens om at punkt a – d reflekterer de økonomiske og entrepreneurielle aspekter af social enterprise. Ser vi på det entrepreneurielle, karakteriseres dette som at tage økonomisk risiko i punkt c; men tilsyneladende er det innovative element i entrepreneurskab gledet ud af definitionen.

For det andet understreges det, at social enterprise er et kollektivt initiativ. Der er altså tale om en afgrænsning fra den individuelle sociale entreprenør som aktør:

Social enterprises are the result of collective dynamics involving people belonging to a community or to a group that shares a well defined need or aim; this collective dimension must be maintained over time in one way or another, even though the importance of leadership – often embodied in an individual or a small group of leaders must not be neglected (Defourny og Nyssens, 2006).

Her er der således en kraftig understregning af den kollektive dynamik i entrepreneurship, og som Defourny og Nyssens formulerer det, en kontrast til bl.a. Dees, som har fokus på det individuelle element i social entrepreneurship.

Et andet eksempel på en sammenkædning af social enterprise og social entrepreneurship finder vi hos Helen Hauch (Hauch, 2005). Udgangspunktet for Hauch er, at der synes at være en konvergerende konsensus blandt forskere om en definition af social enterprise. På denne baggrund kan definitioner af den sociale entreprenør og social entrepreneurship udledes. Hauch formulerer definitionen af social enterprise således:

a social enterprise is an independent organisation with social and economic objectives that aims to fulfil a social purpose as well as achieving financial sustainability through trading (Hauch, 2005:3).

I forlængelse af denne definition, som i Hauchs mere udfoldede version har klare fællestræk med EMES definition, foreslår Hauch, at en social entreprenør forstås som et individ, som har skabt en social enterprise. Social entrepreneurship bliver så betegnelsen for den proces, hvorigennem en social entreprenør skaber en social enterprise. Denne enkle definition kan umiddelbart forekomme indlysende. Men problemet kan dog være, at der med den snævre afgrænsning vil være en række aktører og virksomheder, som falder uden for definitionen, og at definitionen af den grund vil få svært ved at blive alment accepteret.

5.5. SOCIAL ENTREPRENEURSHIP OG INNOVATION

Et andet af de aktuelle forsøg på at give en definition af begrebet kommer fra Francesco Perrini, som i artiklen "Social Entrepreneurship Domain: Setting Boundaries" (Perrini, 2006) dels beskriver den eksisterende forskning inden for området, og dels vil opstille:

a descriptive conceptual framework for research on SE, articulating the elements of social innovation and conceptualizing SE as entailing innovation designed to explicitly improve societal well-being, housed within entrepreneurial organizations that initiate this level of change in society (Perrini, 2006:xxii).

Perinni indleder med at give et overblik over forskningen inden for området, og han refererer bl.a. til et par af forskerne i EMES netværket (Borzaga og Defourny, 2004) og refererer til deres forklaringsmodel, hvor der peges på, at velfærdsstaternes krise i 80'erne satte gang i en bølge af privatisering og decentralisering. I forlængelse heraf er der opstået et behov for virksomheder, som kan kombinere socialt relevante mål med en effektiv forretningsmæssig praksis. Samtidig har nedskæringer i offentlige midler ført til en øget konkurrence mellem nonprofit organisationerne, som samtidig oplever en stigende efterspørgsel på deres ydelser.

En anden trend i forskningen omkring social entrepreneurship tager ifølge Perinni afsæt i forholdet mellem samfund og private virksomheder, sådan som det bl.a. formuleres i teorier om "corporate citizenship":

In this context theories of and approaches to corporate citizenship focus on rights, responsibilities, and the possible partnership between business and society (Perrini, 2006:5).

Social entrepreneurship ses i denne kontekst som en ny tendens i relation til 'corporate citizenship' og 'corporate social responsibility'.

Der er altså tale om to forskellige synsvinkler på forklaringen af, hvorfor social entrepreneurship får en stigende betydning. En forklaring, som primært repræsenteres af europæiske forskere, som lægger vægten på velfærdsstaternes krise og de deraf

opståede behov for nye aktører på det sociale område. Den anden forklaringsmodel tager udgangspunkt i et ændret forhold mellem private virksomheder og samfund, hvor virksomhedernes øgede magt i forhold til sociale udviklingsmønstre medfører, at virksomhederne også i højere grad er parate til at påtage sig et socialt ansvar (Perrini, 2006:5).

En anden brudflade i den videnskabelige diskussion af social entrepreneurship ser Perinni i forhold til begrebets bredde. Han identificerer to positioner, hvor den ene position opererer med snæver definition, som knytter social entrepreneurship til en nye udviklingstendenser inden for non-profit sektoren. Som repræsentant for denne skole nævnes bl.a. Gregory Dees. Perinni siger om denne skole:

This end of the spectrum emphasizes entrepreneurship as a way to make nonprofits more market driven, and self-sufficient – in other words, as commercialized nonprofits (Perrini, 2006:6).

Social entrepreneurship skal altså forstås som nonprofit sektorens strategiske svar på de udfordringer, som sektoren er konfronteret med. Det vil sige velfærdssamfundets manglende evne eller vilje til i samme omfang som tidligere at levere velfærdsydelser samt et øget finansielt pres på nonprofit organisationerne som følge af øget konkurrence om midlerne.

Den anden position, som ifølge Perinni har en bredere definition af social entrepreneurship, og som han selv repræsenterer, lægger vægten på den sociale innovation som et centralt element i social entrepreneurship:

In this sense, only those innovators who are able to actively contribute to social change with creativity and innovation, typical of the classical entrepreneurial process, can be called social entrepreneurs, regardless of their specific organizational form (for-profit or nonprofit) (Perrini, 2006:7).

Perrini foreslår følgende definition af SE:

SE entails innovations designed to explicitly improve societal well-being, housed within entrepreneurial organization that initiate, guide or contribute to change in society (Perrini, 2006:14).

Den gruppe af forskere, som bl.a. omfatter Perrini og Hockerts, distancerer sig således både fra EMES netværkets forståelse og fra Gregory Dees, som repræsentant for en amerikansk 'skole' i kraft af det fokus, som de lægger på innovation som et konstituerende element i social entrepreneurship. I forlængelse heraf introduceres et nyt begreb, SEV, Social Entrepreneurial Venture som:

represent a new breed of entrepreneurship, blending and integrating prominent social intentions and objectives (that is, social change) with innovative and rigorous venture-development practices (Perrini, 2006:22).

Med det nye begreb SEV ønsker forfatterne at signalere, at der er tale om et begreb, som både rummer det sociale og businessstilgangen (venture) samt, at det, der binder de to dimensioner sammen, er det innovative entrepreneurship.

5.6. SOCIAL ENTREPRENEURSHIP – TVÆRSEKTORIELT

De teoretiske konstruktioner af begrebet social entrepreneurship, vi har præsenteret, reflekterer alle begrebet i forhold til en sektoropdeling af velfærdssamfundet, hvor der er tale om en offentlig sektor (stat), en for-profit sektor (marked), og en non-profit (civilsamfund) sektor. Samtidig er der dog i mere eller mindre udtalt grad også hos de forskellige forskere en erkendelse af, at netop begrebet social entrepreneurship er med til i en vis grad at udviske grænserne imellem sektorerne. Det bliver således vanskeligt at operere med et entydigt sektorbegreb, hvor en sektor defineres ved en radikal forskel fra de andre sektorer. Det begreb som introduceres til at betegne de flydende grænser mellem sektorerne er: *sector blending*. Hulgård siger herom:

As we have seen in the presentation of the European cases, there are some interesting common features: first of all the combination of entrepreneurship with community and a goal of social sustainability. The resource-mix- structure is another general trend attacking the 'three-sphere' model of social science, which maintain the sharp demarcation lines between state, economy, and civil society (Hulgård, 2004:103-4).

Borzaga og Santuari er på linje med denne vurdering og ser mulighederne for et konstruktivt samspil mellem velfærdsstaterne og civilsamfundets organisationer. Det gælder i særlig grad de nye 'social enterprises'. Baggrunden for de nye muligheder er den udvikling, som vi har set i Europa i forlængelse af 1970'ernes krise. Krisen resulterer i, at der i mange europæiske lande i 1980'erne og 1990'erne dels sker en decentralisering af den sociale indsats, hvor det lokale niveau kommer til at spille en større rolle samtidig med en større grad af udlicitering af f.eks. arbejdsmarkedspolitiske indsatser. De to forhold tilsammen medvirker til, at der sker en opblomstring af nonprofit sektoren, særligt i form af nye 'social enterprises', som har en høj grad af interaktion med det offentlige:

De-centralisation and the consequent shift of responsibility to local authorities, closer to citizens' needs, has allowed for better acceptance of civil society's initiatives and has made their public funding more viable (Borzaga og Santuari, 2003).

Det, der er i fokus hos Borzaga og Santuari og de øvrige forskere i EMES netværket, er det offentlige rolle i forhold til at etablere rammer for og kanalisere økonomiske midler til de nye social enterprises. På trods af opmærksomheden omkring samspillet med det offentlige er det dog et gennemgående træk hos forskerne i EMES netværket, at social entrepreneurship skal forstås som knyttet til social enterprises og non-profit sektoren.

Blandt andre Perrini og Hockerts repræsenterer en modpol til denne forståelse. Disse forskere ser primært initieringen af social entrepreneurship som et resultat af udviklinger inden for business sektoren:

SE has in fact been introduced into the discourse on business's contribution to the improvement of societal well-being in the last few years, mainly at the instigation of corporate actors who began to associate themselves with SE (Perrini, 2006:1).

Social entrepreneurship betyder for denne gruppe forskere at bringe de to forskellige kulturer – business og non-profit – sammen i en innovativ og hybrid organisation.

Som et sidste eksempel på, hvordan begrebet social entrepreneurship bringer forholdet mellem samfundssektorerne i spil, vil vi referere til Social Enterprise Initiative på Harvard Business School (HBS). Som vi tidligere har været inde på lanceredes dette initiativ i begyndelsen af 90'erne, og det er det første sted, hvor vi ser en forsknings- og uddannelsesinstitution skabe formelle rammer omkring forskning og uddannelse i social enterprise og social entrepreneurship. Social Enterprise Initiative arbejder med en meget bred definition af social entrepreneurship, hvor der lægges vægt på at social entrepreneurship kan udspringe af både den offentlige, den private og non-profit sektor.

På et møde på HBS d. 6. juni 2006 med bl.a. Laura Moon, Director of Social Enterprise Initiative HBS, og Jane Wei-Skillern, Associate Professor var det tydeligt, at de i beskrivelsen af uddannelse til Social Entrepreneurship på HBS lægger vægt på en bred definition af sociale entrepreneurship, hvor der er fokus på *outcome*, at der skabes *social value*, og at social entrepreneurship foregår både inden for den private sektor, non-profit sektoren og det offentlige. Samtidig bemærker de, at de studerende efter uddannelsen ofte foretager karriereskift mellem de forskellige sektorer, og at det er vigtigt, at de studerende "*understands the players from the different worlds*", da de – uanset hvor de arbejder – kommer til at skulle fungere i netværk af virksomheder fra de tre sektorer:

The Social Enterprise Initiative at HBS generates and shares knowledge that helps individuals and organisations create social value in the non-profit, private and public sectors. It plays a critical role in supporting the mission of HBS to educate leaders who make a difference in the world by integrating social enterprise-related research, teaching, and activities into the daily life of the School.²²

Det er ikke kun her, vi finder en definition af social entrepreneurship, som også inkluderer innovation inden for den offentlige sektor i begrebet om social entrepreneurship. Charles Leadbeater f.eks. nævner sociale entreprenører inden for det offentlige; men udover at gøre opmærksom på, at de findes, udfolder han ikke problemstillingen. (Leadbeater, 1997). Vi kan dog forestille os, at det er et tema, som vil dukke op med forøget styrke i de kommende år i takt med, at det offentlige, for eksempel gennem etablering af uddannelser og støtte til andre aktiviteter inden for området, i stigende grad sætter fokus på social entrepreneurship.

5.7. SAMMENFATNING AF TEORIER OM SOCIAL ENTREPRENEURSHIP

I modellen nedenfor har vi forsøgt at tegne et landkort over de delvist konkurrerende koncepter omkring social entrepreneurship, som er i spil. Modellen skal forstås som en 4 feltts model, hvor vi opererer med en demarkation mellem de teorkonstruktioner, som primært ser social entrepreneurship i lyset af den individuelle sociale entreprenør (felt 1 og 2). Som modsætning hertil står de forskere, som primært ser social entrepreneurship som et kollektivt fænomen, 'embedded' i en lokal social sammenhæng (felt 3 og 4).

På den horisontale akse har vi så i venstre side placeret de teorier, som lægger hovedvægten på sammenhængen mellem social entrepreneurship og social enterprise, og som er forankret i non-profit sektoren. Disse er sat op over for de teorier, som i højere grad fokuserer på social entrepreneurship som et fænomen, der går på tværs af sektorerne (højresiden).

Herudover har vi lagt det innovative element ind i modellen, da det er et element, som med varierende styrke indgår i alle forståelser af social entrepreneurship. Endelig har vi også begrebet social kapital med som et element i de forståelser af social entrepreneurship, som vægter det kollektive element.

	Individuel Social Entreprenør	Individuel Social Entreprenør	
Social Enterprise Innovation	1) Dees Leadbeater Hauch	2) Perrini (private/ non-profit) HBS (non-profit private/public)	Cross sector Social innovation Entrepreneurship
Social Enterprise (Innovation) Social kapital	3) EMES	4) UEL?	Cross sector Social innovation Entrepreneurship Social kapital
	Kollektivt socialt entrepreneurship	Kollektivt socialt entrepreneurship	

I felt 1 har vi placeret Gregory Dees som repræsentant for en primært amerikansk teorkonstruktion, som lægger vægt på den individuelle sociale entreprenør og samtidig

har fokus på non-profit sektoren (social enterprise) og innovationen af denne sektor. Vi har dog i modellen placeret Dees i højre side af feltet, da han også opererer med et begreb om 'sector blending'. I feltet har vi også placeret de engelske forskere Charles Leadbeater og Helen Hauch.

I felt 2, som er krydsfeltet mellem en cross-sector forståelse og den individuelle sociale entreprenør med en særlig vægt på det innovative element, har vi placeret Perrini som repræsentant for den forståelse, som ser social entrepreneurship som et 'cross over' fra business sektoren til det sociale felt (i modellen er dette angivet i parentes). Endvidere har vi også i dette felt placeret Harvard Business School, Social Enterprise Initiative, som har fokus på den individuelle sociale entreprenør, og som i deres programmerklæring opererer med en forståelse af social entrepreneurship som et tværgående fænomen i både den private, den offentlige og non-profit sektoren, og hvor den innovative dimension spiller en betydende rolle.

I felt 3 har vi placeret EMES forskningsnetværket. Netværket består ganske vist af en lang række forskere med varierende tilgange til og forståelser af social entrepreneurship. Når vi alligevel mener, at det kan forsvares at skrive dem ind i modellen som samlet gruppe er det fordi, at netværket i deres internationale forskningsprojekter har opereret med en fælles definition af social enterprise/social entrepreneurship. Her lægges der vægt på en forståelse af social entrepreneurship som et kollektivt fænomen, som er 'embedded' i en social praksis, og hvor begrebet social kapital er en betydende faktor, og social enterprise primært ses som et tredje sektor fænomen. Dog har vi også her placeret denne gruppe forskere i højre side af feltet, da 'cross-sector' forståelsen også er et element i forskernetværkets teoridannelse, hvor vægten dog her i modsætning til Perrini lægges på samarbejdet mellem non-profit sektoren og den offentlige sektor. Når vi har sat innovationsbegrebet i parentes skyldes det, at vi ser det som et underordnet element i denne forståelse.

I felt 4 har vi forsøgsvis placeret vores case, som er BA-uddannelsen på University of East London. I beskrivelsen af uddannelsesprogrammet præsenteres en cross-sector forståelse af social enterprise/social entrepreneurship samtidig med, at der i uddannelsen lægges vægt på det kollektive element på udviklingen af social kapital i gruppen af studerende. Endelig er der i uddannelsen fokus på den innovative dimension

I det følgende vil vi se nærmere på begreberne innovation og social innovation, der, som vi har redegjort for det i det ovenstående, nævnes som et begreb, der har betydning for alle de teoretiske forståelser af social entrepreneurship, som vi har inddraget. Vi kan dog også konstatere, at innovationsbegrebet ikke forekommer os at være udfoldet i særlig grad i mange af teorierne.

5.8. INNOVATION

Innovation er et gennemgående element i rækken af definitioner og fortolkninger af social entrepreneurship – herunder, at det er den sociale entreprenørs respons på et udækket socialt behov, der omsættes til konkret innovation og social forandring

(Perrini, 2006:33). Social entrepreneurship anses som en kilde til innovationer, der specifikt er designet til at styrke den samfundsmæssige sammenhængskraft (Perrini, 2006:24). Disse innovationer tager deres udgangspunkt i entreprenante aktiviteter, der initierer, guider eller bidrager til samfundsmæssige ændringer. En innovationsproces rettet mod samfundet, som udvikler og præsenterer nye ideer, produkter, adfærdsmønstre og processer, der igen bidrager til at reducere konkrete sociale byrder eller bidrager til løsningen af mere generelle problemstillinger (ibid:24).

Beslutningen om at undersøge, hvilke muligheder social entrepreneurship kan tilvejebringe i forhold til at skabe social forandring, er det første egentlige skridt en organisation tager på vejen mod skabe social innovation (Perrini, 2006:18).

Den amerikanske forfatter Gregory Dees siger herom:

...too often politics, budget constraints and bureaucracy resulted in inadequate or ineffective programs. Private Citizens felt the need to take initiative. They started to look for new and innovative ways to tackle social issues and problems, and they were seeing that it was important to tap into the kind of innovation that that often occurs outside of government offices (<http://www.fuqua.duke.edu/centers/case/articles/0506/casecorner.htm>).

5.9. SOCIAL INNOVATION I LITTERATUREN

To særlige karakteristika kan siges om begrebet social innovation. Dels forekommer det ikke særligt ofte i litteraturen²³. Og dels anvendes forfattere som oftest begrebet om sociale og økonomiske forandringer, men uden at komme nærmere ind på en afgrænsning af social innovation (Tetzschner, 1999:5). Herudover lever social innovation et liv i hård konkurrence med eksempelvis teknologisk innovation. Ligeledes er det her tydeligt, at begrebet social innovation lever et stille liv i sammenligning med eksempelvis teknologiske innovationer.²⁴

Når det gælder forskning i social innovation, erkender man således hurtigt, at begrebet langt fra har fået samme opmærksomhed som innovationsprocesser inden for eksempelvis det teknologiske felt.

Årsagen til, at der kun findes få studier af social innovation i litteraturen, er ifølge Mumford (Mumford, 1996:261), at innovation er et notorisk vanskeligt forskningsfelt at studere ved brug af de metoder, der almindeligvis bruges i forbindelse med forskning i sociale forhold. Ikke alene er det ifølge Mumford vanskeligt at belyse de sociale innovationsprocesser i et tidsmæssigt perspektiv, det er også svært at

23. At dømme efter søgning på eksisterende litteratur om social innovation i eksempelvis ABI/INFORM The world's leading business and management journals database gives kun et begrænset antal hits ved en konkret søgning på begrebet.

24. Her har feltet ikke fået samme opmærksomhed som innovationsprocesser inden for teknologi og naturvidenskab (google; technological innovation – 5.860.000 hits – social innovation – 519.000).

identificere udgangspunktet for den enkelte idé, samt hvilke konditioner implementeringsprocessen er underlagt.

Social innovation has traditionally proven difficult to studying a systematic fashion, because of the infrequent and complex nature of the event (Michael D. Mumford and Peter Moertl, 2003:265).

Muligvis derfor er antallet af forfattere, der blot anvender begrebet social innovation om sociale udviklingsprocesser uden at påhæfte en definition af begrebet, påfaldende stor.

En af de toneangivende forskere inden for innovationsteoriene, Peter Drucker beskæftiger sig direkte med sociale innovationer bl.a. i relation til innovation i den sociale sektor. Drucker stiller spørgsmålet om, hvorvidt betydningen af teknologiens og forskningens som de tyvende århundredes forandringsagenter er overdrevet. Videre stiller han spørgsmålet, hvorvidt social innovation faktisk har en endnu større betydning end forskningen og teknologien:

Social innovation – few of them owing anything to science or technology – may have an even profounder impact on society and economy, and indeed profound impacts on science and technology themselves (Drucker, 1986:342).

I sin klassiske bog om innovation og social entrepreneurship fra 1986 ser Drucker social innovation som frikoblet fra de traditionelle innovationsfelter som teknologisk innovation. Men i lighed med en anden forsker med fokus på den sociale innovation, Rosabeth M. Kanter, definerer Drucker ikke direkte begrebet social innovation, men forbinder sociale innovationer med væsentlige sociale og økonomiske ændringer (Drucker, 1986:259).

Trods vanskeligheden er sociale innovationer nødvendige at undersøge i forhold til de mere tekniske innovationer: "vor viden om denne form for innovation og ledelse af samme udgør et landkort med meget store hvide pletter." (Tetzchner, 1999:5)

5.10. EN BEGREBSAFKLARING

På trods af at Drucker som nævnt ovenfor forbinder en social innovation med væsentlige sociale og økonomiske ændringer, mener vi ikke, at denne implicitte definition er tilstrækkelig til at forstå selve kernen i den sociale innovation, herunder dets betydning for social forandring.

Vi vælger derfor at diskutere begrebet social innovation i litteraturen med udgangspunkt i udvalgte eksempler på anvendelsen af social innovation. Det er vores opfattelse, at behandlingen social innovation først og fremmest forudsætter en afklaring af innovationsbegrebet. Vi vil således som udgangspunkt forsøge at isolere

det "innovative" i social innovation med henblik på en belysning af, hvad innovation er uafhængig af kontekst og tematiseringer.

Som udgangspunkt vil vi afsøge litteraturen om begrebet innovation som sådan samt litteratur omhandlende social innovation for at svare på følgende to spørgsmål:

- *Hvad er en innovation?* og
- *Hvad kendetegner en social innovation?*

5.10.1. Hvad er en innovation – innovationsbegrebet?

Vi er stødt på en række forskellige bud på definitioner af innovation. Definitioner, der adskiller sig fra hinanden i såvel kompleksitet som genstandsfelter. Et er dog enslydende for samtlige innovationer. Det handler om udvikling og fornyelse²⁵.

Begrebet innovation blev oprindeligt opfundet af den østrigske økonom Joseph Schumpeter i 1930'erne. Schumpeter definerede innovation som en nyskabelse, der frembringer økonomisk vækst. Hans tilgang til innovation stammede fra en økonomisk baggrund, hvorfor det også var naturligt for ham at have økonomisk tilgang til innovation, herunder det værdimæssige udbytte af en innovation (Darsø, 2005:1).

Videre lagde han vægten på processen mellem inventionen af elementet og den efterfølgende større spredning – det er i dette rum, at grundlaget for fornyelse og vækst ligger! Det interessante er altså indsatsen *efter* opfindelsen, men *inden* den senere spredning:

Innovationen skal her betegne indsatsen med at udvikle et allerede opfundet element til praktisk-kommercielt brug og få accepteret at elementet indføres (Sundbo, 1995:29).

Endelig brugte Schumpeter begrebet diffusion om selve opfindelsesprocessen og begreberne adoption eller imitation om den efterfølgende spredning af selve elementet.

Schumpeter er langt fra alene om at koble innovation og økonomi. Det samme gør en anden innovationsteoretiker, Everett Rogers. For ham er innovation en proces, der starter med opfindelsen af et nyt element. Opfindelsen fører herefter til ideen om en praktisk udvikling af elementet med henblik på kommercielt brug. Produktet skal altså både være praktisk brugbart og samtidig skabe en profit, hvilket indebærer en kamp om at få det nye element anerkendt med henblik på spredning i omgivelserne.

Ifølge Jon Sundbo ser Joseph Schumpeter imidlertid ikke innovationer som afgrænset alene til at omfatte "produktinnovationer". Kernen i Schumpeters innovationsforståelse er, at der skal en kvalitativ forandring til, før det kan kaldes en

25. Gyldendals fremmedordbog, 1993 anvender betegnelsen "fornyelse" sammen med begrebet som nydannelse, forbedring og fornyelse i forbindelse med innovation (Gyldendal 1993 s. 270)

innovation. (Sundbo, 1995:30). I relation til dette fremfører Sundbo følgende bredt accepterede definition af begrebet innovation:

I will use "innovation" to describe the effort to develop an element that has already been invented, so that it has a practical-commercial use, and to gain the acceptance of this element (Sundbo, 1998:12).

Sundbo siger videre, at kernen i Schumpeters definition af innovation er, at denne, innovationen, udføres af én eller flere personer, og at den genererer økonomisk profit enten gennem en sænkning af omkostningerne eller via en øgning i indtjeningerne. Profitten øges således ikke som i klassiske økonomiske teorier gennem en nedgang i lønninger eller stigning i produktpriserne. Der kræves således en kvalitativ ændring, før noget kan kaldes en ændring.

Det er netop dette, der former selve kernen i Schumpeters definition af innovation. En innovation, ifølge Schumpeter, består af én eller flere af følgende fire innovationskategorier:

1. Et nyt produkt eller en ny serviceydelse
2. En ny produktionsproces
3. En ny organisations- eller ledelsesform
4. En ny markedsføringsform eller en overordnet adfærd på markedet. Herunder en anden relation til staten og det øvrige offentlige reguleringssystem, samfundets organisationer eller konkrete forbrugere.

Sociale innovationer, der vedrører relationer mellem mennesker, falder ind under de to sidstnævnte innovationskategorier, hvor de to førstnævnte typisk vil omfatte teknologiske innovationer (Tetzschner, 1999:8).

Innovationerne kan ligeledes ifølge Sundbo have følgende karakteristika (Sundbo, 1998: 13):

1. Teknologiske
2. Intellektuelle eks. rådgivning
3. Fysiske bevægelser (der ikke er teknologi) f.eks. nyt transportkoncept (men uden ændring af teknologi)
4. Adfærdsmæssige, eks. en ny strategi for virksomhedens markedsadfærd eller en ny organisation

5.10.2. Hvad er en social innovation?

Som behandlet tidligere giver det i dag bedre mening at have et bredere perspektiv på innovation, idet værdi kan være andet end teknologisk og økonomisk karakter. Med udgangspunkt i punkterne ovenfor kan social innovation derfor i særdeleshed

kobles på den fjerde kategori, men der kan også findes eksempler på social innovation i anden og tredje kategori. Et eksempel på en social innovation, der henligger under tredje og fjerde kategori, og dermed frikoblet for udelukkende at omfatte værdi af teknologisk og økonomisk karakter, er samlebandet, der såvel havde konsekvenser for produktiviteten, men bestemt også i forhold til arbejdsmiljøet.

Med udgangspunkt i ovenstående kobling mellem innovation og fornyelse mener The Young Foundation med deres *Social Silicon Valleys – a Manifesto to Social Innovation*, at innovation handler om mere end blot om fornyelse (Mulgan et al, 2006:9). Således anerkendes selve opfindelsen ej heller ukritisk som social innovation, da denne ikke omfatter det hårde arbejde med selve implementeringen af selve ideen og omsætningen af denne til handling – altså hele den proces, der ligger mellem selve udarbejdelsen af ideen til dens endelige implementering. The Young Foundation definerer social innovation som “new ideas that work in meeting social goals” (ibid).

En definition, hvori der lægges meget vægt på processen i et innovativt forløb, men hvor der også er meget brede rammer for, hvad der kan benævnes social innovation:

Defined in this way the term has, potentially, very wide boundaries – from gay partnerships to new ways of using mobile phone texting, and from new lifestyles to new products and services (ibid).

The Young Foundation vægter udviklingen af social innovation højt som en løsning på de samfundsmæssige udfordringer i England:

We see the development of social innovation as an urgent task – one of the most urgent there is. There is a wide, and probably growing, gap between the scale of the problems we face and the scale of the solutions on offer. New methods for advancing social innovation are relevant in every sector but they are likely to offer most in fields, where problems are intensifying (from diversity and conflict, to climate change and mental illness), in fields where existing models are failing or stagnant (from traditional electoral democracy to criminal justice), and in fields where new possibilities (such as mobile technologies and open source methods) are not being adequately exploited (Mulgan et al, 2006:7).

Drucker peger på, at social innovation er en væsentlig og nyskabende proces. Social innovation tager hos Drucker, som nævnt oven for, udgangspunkt i sociale behov frem for teknologi. Det drejer sig om nye måder at organisere sig på, nye former for samspil, nye konstellationer og nye samarbejdsformer og roller. Set i forhold til virksomheden afspejles social innovation ikke direkte på bundlinien, men kan indirekte have væsentlig indflydelse på virksomhedens resultat (Darsø, 2005). Videre ser Drucker innovation som et middel til at skabe ny værdi og tilfredsstillelse hos kunden. Organisationer måler derfor ikke en innovations betydning alene ud fra en teknologisk eller forskningsmæssig målestok, men derimod ud fra, hvad innovationen direkte bidrager med til kunden og markedet. Sociale innovationer antages at

have en ligeså vigtig betydning som teknologisk og forskningsmæssig innovation, og Drucker ser faktisk social innovation frikoblet fra de traditionelle innovationsfelter. Og endelig ser Drucker den sociale innovation i et historisk perspektiv og stiller spørgsmålet om, hvorvidt betydningen af teknologiens og forskningens som de tyvende århundredes forandringsagenter er overdrevet.

Amerikanske Michael D. Mumfords tilgang til social innovation anser vi som komplementær med Druckers. Mumford definerer social innovation således: "The generation and implementation of new ideas about people and their interactions within a social system" (Mumford, 2002:261).

Mumford mener, at social innovation tilsyneladende repræsenterer en særlig form for kreativitet, der fører til dannelsen af nye institutioner, nye policies og nye former for social interaktion. Men som så mange andre former for innovationer, så er der store forskelle på de produkter, der er resultatet af den sociale innovation – såvel hvad angår omfang som betydningen af innovationen (Mumford, 2002:253).

Et sidste eksempel på en definition af social innovation finder vi i det globale online-leksikon Wikipedia (<http://en.wikipedia.org/wiki/Socialinnovation>). Her består social innovation overordnet af nye strategier, koncepter eller ideer, der skaber policy og praksis, som rettes særligt mod udvikling og udvidelse af det civile samfund. Sådanne processer kan være en respons på udækkede behov for produkter og services eller bedre måder at imødekomme eksisterende behov på, eller de kan resultere i øget vækst i praksis. Endelig kan processerne føre til ændringer i policy på overordnet niveau samt omfattende store og brede områder.

Resultatet af social innovation kan sammenfattes i styrket livskvalitet, og kan derudover omfatte social velfærd, arbejdsmiljø, beskæftigelse eller vækst i lokalområder. Arnestedet for social innovation er i den offentlige sektor, i virksomheder eller i nonprofit virksomheder.

Nogle konkrete bevæggrunde for anvendelse af social innovation kan findes hos R. M. Kanter, der med fokus på den økonomiske vækst i sen-halvfemsernes USA i artiklen "Why America Needs Cooperative Social Innovation" siger følgende:

Winning Business today demand innovation. Companies that innovate reap all the advantages of a first mover. They acquire a deep knowledge of new markets and develop a strong relationship within them (Kanter, 1999:123).

Umiddelbart lyder den amerikanske økonomiprofessor som Schumpeter og dennes tilgang til innovation, hvor der er fokus på en økonomisk værdiorientering. Videre i artiklen "From Spare Change to Real Change" fra 1999 siger Kanter imidlertid:

Despite its long economic boom, America's social problems abound. To ensure future economic success, the country need dramatic improvement in public schools, more highly skilled workers, job with a future for people coming of welfare rolls, revitalized urban centres and inner cities, and healthy communities (Kanter, 1999:125).

Ifølge Kanter er der således ingen tvivl om, at social innovation er nødvendig, endog forudsætningen for fortsættelsen af den økonomiske vækst i USA.²⁶

5.11. INKREMENTELLE OG RADIKALE INNOVATIONER

Fælles for såvel innovationer og sociale innovationer er, at de kan være af såvel inkrementel som radikal karakter. Forfatterne Abernaty og Utterbach (1978) og Freeman og Perez (1988) står bag distinktionen mellem radikale og inkrementelle innovationer (Tetzschner, 1999:8). Radikale innovationer, som kvalitativt består af meget forskellige elementer, ændrer hele områder. En radikal innovation er således karakteriseret ved at udspringe af udbud, i form af ny forskning og teknologi, eller efterspørgsel i form af nye behov og kunder, man aldrig har haft en relation til.

Omvendt kan en innovation også være inkrementel i form af løbende udvikling, der tager afsæt i, hvad man har gjort i fortiden og udvikler nye produkter, som grundlæggende er forbedringer af de allerede eksisterende. Inkrementelle innovationer er små innovationer, der medfører mindre ændringer, hvor man eksempelvis anvender det, man har, på en ny måde – det være sig en teknologi, en kernekompetence, et produkt eller et marked. Et konkret eksempel på en inkrementel innovation kan være en gradvis indførelse af et nyt servicemanagementsystem i en café, der tilpasser sig det specifikke kundegrundlag i lokalområdet (Tetzschner, 1999) (Darsø, 2005). Man så at sige drejer eksempelvis "sagen" 90 grader og vil herigennem opnå en fornyelse, der har kostet relativt få ressourcer og haft en kort udviklingstid (Darsø, 2005). Inkrementel innovation er således den type innovation, hvor resultatet kan ses forholdsvis hurtigt.

Den radikale innovation er i modsætning til inkrementel innovation mere besværlig at putte ind i en specifik formel:

Det drejer sig om det overraskende nye, som ofte består af koblinger, værdier og koncepter, der ikke tidligere har været forbundet. Somme tider kan en radikal innovation virke ubetydelig i starten, som eksempel Internettet, men det viser sig senere, at denne type vender op og ned på de eksisterende konkurrenceparametre (Darsø, 2005:1).

I bogen *The Frontiers of Management* (Drucker, 1986) nævner Drucker en række eksempler på sociale innovationer, der kan indordnes under kategorien radikale sociale innovationer. I det 19. århundrede var bl.a. den tyske Prins Bismarck ophavsmand til en række radikale innovationer. Innovationer, der var uden fortilfælde bl.a. inden for det område, som vi i dag kalder social sikring heriblandt helbredsforsikring, alders-

26. Artiklen er fra 1999, og der er således sket væsentlige ændringer i amerikansk økonomi i retning af nedgang i amerikansk økonomi siden da.

pension og arbejdsulykkforsikring og senere udviklingerne af en egentlig arbejds-løshedsforsikring.

Det skal endelig bemærkes, at når social innovation tidligere blev karakteriseret ud fra innovationsformer og karakteristika ved innovationen (Schumpeter, Sundbo, 1995), var det i relation til innovationen forstået som en proces. Derimod bygger distinktionen mellem inkrementelle og radikale innovationer på en forståelse af innovationen som et resultat (Drucker, 1986).

5.12. TEORIER OM INNOVATION – SAMMENFATNING

Vi mener, at det på baggrund af den foreliggende teori er vanskeligere teoretisk at indfange den sociale innovation end den teknologiske og økonomiske innovation.

Sammenfattende kan dog siges, at sociale innovationer handler om udvikling og fornyelse, der på den ene eller anden måde foregår i relationer mellem mennesker. Vi kan ydermere afgrænse sociale innovationer til at være innovationer, hvor substansen eksempelvis er en ny ledelse, organisation eller serviceydelser, og hvor innovationerne er af adfærdsmæssig karakter, som tager udgangspunkt i sociale nytækningsstrategier, koncepter, ideer og processer, der bl.a. bidrager til at reducere konkrete sociale problemer samt bidrager til løsningen af mere generelle problemstillinger (Perrini, 2006:24).

Den efterfølgende behandling af begrebet vil fortrinsvist ske med udgangspunkt i innovationen som et resultat og ikke en proces. Vi vil således tage afsæt i den sociale innovation som værende af inkrementel eller radikal karakter.

6.1. ET INTERAKTIONISTISK-KONSTRUKTIVISTISK PERSPEKTIV

Inden vi i det følgende går videre med en beskrivelse og analyse af den case, vi har arbejdet med, vil vi redegøre for det metodiske grundlag for arbejdet med analysen af empirien. Det videnskabsteoretiske udgangspunkt for afhandlingen er, som vi redegjorde for det i kapitel 3, en konstruktivistisk forståelsesramme. Den grundlæggende antagelse i denne tilgang er, at vores viden om den samfundsmæssige og menneskelige virkelighed er socialt konstrueret. Vi kan altså som studerende ikke gå ud og indsamle en objektiv viden om det, der er genstanden for vores undersøgelse. Sagt på en anden måde: Det er ikke sådan, at hvis vi blot læste alt, hvad der er skrevet om social entrepreneurship og lavede interviews med et stort antal 'sociale entreprenører', så ville vi kunne finde den objektive og sande definition af begrebet.

I den metodiske tilgang til objektet for vores undersøgelse må vi, når vi tager afsæt i en konstruktivistisk forståelsesramme, dels medtænke vores egen forforståelse og praksis i feltet og dels forholde os til, at vi i vores undersøgelse er aktive medskabere både af objektet og af de svar, som vi får fra vores informanter. Nanna Mik-Meyer og Magaretha Järvinen siger om de metodiske konsekvenser af denne flertydighed:

Antages analyseobjektet at være en mere eller mindre stabil størrelse (der måske nok i en processuel forståelse kan forandre sig over tid) eller er analyseobjektet pr. definition et flydende, ustabilt og flertydigt fænomen, som bliver formet i mødet med forskeren?.....Vi søger således ikke "Ind i verden"...eller "ind" i forskellige aktørers "livsverden" som mere fænomenologisk inspirerede forskere ser som et naturligt mål med forskningen. Vi søger i stedet at vise, hvordan det flertydige ved vores forskningsobjekt påvirker forskningsdesign, valg af analytisk tilgang mv. (Mik-Meyer og Järvinen, 2005:10).

Det teoretiske grundlag for denne analytiske tilgang, som præsenteres af forskellige forskere i antologien "Kvalitativ metode i et interaktionistisk perspektiv" karakteriseres af Mik-Meyer og Järvinen som et interaktionistisk-konstruktivistisk perspektiv.

Vi vil ikke gå ind i en redegørelse for og en diskussion af forskelle mellem interaktionisme²⁷ og konstruktivisme. Det væsentligste er her, at vi får etableret en

27. Som repræsentanter for interaktionismen refererer Mik-Meyer og Järvinen til bl.a. George Herbert Mead, Erving Goffmann, Pierre Bourdieu og Peter Berger og Thomas Luckmann

sammenhæng mellem en videnskabsteoretisk forståelsesramme og de metoder, vi vil anvende i analysen af det empiriske materiale, som vi inddrager i arbejdet med at besvare problemstillingen:

Antagelsen er altså, at undersøgelsens materiale er formet af interviewerens og interviewpersonen i fællesskab og præget af interaktionen i selve interviewsituationen. Interviewet er et møde, hvor (mindst) to sæt af forudsætninger, holdninger og interesser brydes mod hinanden. Interviewets materiale er et resultat af dette møde – og derved interviewerens og interviewpersonens fælles bud på en række 'plausible' forståelser af verden (Järvinen, 2005:28).

Vi vil senere uddybe, hvilke konsekvenser dette udgangspunkt, hvor der er fokus på empiriens flertydighed og kontekstafhængighed, får med hensyn til den måde, vi har arbejdet med den case, som er det empiriske materiale for afhandlingen.

6.2. CASESTUDIET SOM METODE

Når vi i problemformuleringen har valgt at anvende formuleringen: *i hvilken forstand* institutionaliseres social entrepreneurship og social innovation gennem formel uddannelse, frem for at stille spørgsmålet *hvordan*, er det et udtryk for, at vi ikke har som mål at kunne levere en generel forklaring på forholdet mellem social entrepreneurship og formel uddannelse. Derimod vil vi gennem analysen af en case tematisere informanternes forestillinger om social entrepreneurship og innovation og herigennem for det første svare på, i hvilken forstand vi i den konkrete case kan se tendenser til en institutionalisering af social entrepreneurship. Men for det andet antager vi også, at de konklusioner, som vi når frem til, kan have en mere generel betydning for forståelsen af de faktorer, som er i spil i en institutionalisering af social entrepreneurship via formel uddannelse.

I det følgende vil vi diskutere, hvordan der kan argumenteres for, at studiet af en enkelt case kan resultere i nogle generaliserbare konklusioner. Udgangspunktet for denne diskussion finder vi i Docent Bent Flyvbjergs redegørelse for case studiets anvendelighed som grundlag for produktion af videnskabelig viden (Flyvbjerg, 1991).

Her refereres til den traditionelle videnskabelige opfattelse af studiet af en enkelt case som uanvendeligt i forhold til opnå en mere generel viden om et fænomen. Disse indvendinger mod case studiet som kilde til videnskabelig viden opsummeres i følgende punkter:

- Generel teoretisk (kontekstafhængig) viden er mere værdifuld end konkret, praktisk (kontekstafhængig) viden;
- Man kan ikke generalisere på grundlag af en enkelt case. Derfor kan case-studiet ikke bidrage til videnskabelig udvikling;
- Case studiet er mest nyttigt til hypotesegenerering, det vil sige i de første trin af en samlet forskningsproces, mens andre metoder er mere velegnede til hypotesetest og teoriudvikling;

- Casestudiet indeholder en tendens (et bias) til verifikation, forstået som en tilbøjelighed til at bekræfte forskerens forudfattede opfattelser;
- Det er ofte svært at opsummere konkrete case studier i generelle udsagn og teorier (Flyvbjerg, 1991:138).

I argumentationen imod disse fem indvendinger og for case studiets relevans opstiller Flyvbjerg et begreb om det, der kaldes 'det konkrètes videnskab'; en videnskabelig tilgang til det partikulære, det kontekstafhængige og narrative, som et alternativ og supplement til en videnskab, der har fokus på det universelle, kontekstafhængige og forklarende. Når det gælder studiet af menneske og samfund er det påstanden, at kilden til vores viden om dette felt i modsætning til naturvidenskaberne i sidste instans må bero på kontekstafhængig viden om praksis.

Flyvbjerg diskuterer Sokrates' samtaler, hvor Sokrates beder sine samtalepartnere fortælle sig, hvad f.eks. dyd og det hellige er. Sokrates får af sine samtalepartnere en række konkrete eksempler på, hvad det vil sige at være dydig eller hellig. Men han bliver ved med at afvise de konkrete eksempler og spørge til de universelle almengyldige begreber bag eksemplerne. Det er gennem Platon, vi kender Sokrates samtaler, og det er her, vi finder grundlaget for den vestlige verdens ideal om en logisk videnskab, som med matematikken som forbillede er optaget af at opstille universelle og almengyldige systemer, som kan forklare fænomener i naturen; men også i menneskers handlinger.

Vi faldt så at sige i Sokrates og Platons fælde i de interviews, som vi gennemførte med de studerende i East London. Vi spurgte til begreberne innovation og entrepreneurship, og fik konkrete beretninger om de social enterprises de studerende havde etableret. Vi spurgte så igen til begreberne, og fik nye beretninger om de studerendes konkrete erfaringer, dette gentog sig i samtlige interviews. Det var først ved gennemlytningen af båndene med de forskellige interviews, at det gik op for os, hvad der faktisk var sket i disse samtaler.

I diskussionen af 'det konkrètes videnskab' refererer Flyvbjerg til Aristoteles begreber om *Episteme*, *Techne* og *Phronesis*. *Episteme* er begrebet for den universelle kontekstafhængige videnskabelige viden, den analytiske rationalitet. Begrebet kendes i dag som begrebet epistemologi, som er begrebet for den videnskabelige tilgang til viden om verden. *Techne* er hos Aristoteles begrebet for håndværk og kunst, og det betegner en teknisk instrumentel rationalitet. Begrebet genfindes i dag i teknik og teknologi. *Phronesis* er begrebet for den intellektuelle aktivitet, som beskæftiger sig med analysen af værdier og interesser i praksis. Det er en pragmatisk og kontekstafhængig viden, som er orienteret mod handling. Begrebet betegner ifølge Flyvbjerg en praktisk værdirationalitet. Begrebet findes ikke i det nutidige sprog (Flyvbjerg, 1991).²⁸

Den phronetiske forskning karakteriseres ved, at den arbejder med "thick description", og på samme tid er så detaljeret og så generel som muligt. Den fokuserer på

28. Tesen om 'det konkrètes videnskab' diskuteres i øvrigt i forhold til primært Anthony Giddens og Michel Foucaults samfundsvidenskabelige arbejder.

praktisk aktivitet og praktisk viden; den fokuserer på cases og eksempler; den fokuserer på kontekst som basis for forståelsen af daglige praksisser og cases, og den fokuserer i højere grad på det dynamiske spørgsmål hvordan til fordel for den strukturelle hvorfor. Med et Webersk begreb om *verstehen* frem for *erklären* fokuseres på det narrative, på historier, som omfatter aktører og hændelser og et "videnskabeligt plot". Den fokuserer på forholdet mellem aktør og struktur; og endelig fokuserer den på dialog, dialog både med dem som studeres, med andre forskere, med beslutningstagere, og med offentligheden. Konklusionen lyder hos Bent Flyvbjerg:

I sidste instans eksisterer der kun kontekstafhængig viden i studiet af menneske og samfund og ikke kontekstuaafhængig viden, som er forudsætningen for epistemisk teoridannelse (Flyvbjerg, 1991:142).

Det andet spor i Flyvbjergs argumentation for case studiets relevans er diskussionen af læreprocesser med udgangspunkt i Herbert og Stuart Dreyfus 5 trins taksonomi for læring (nybegynder, avanceret begynder, kompetent udøver, kyndig udøver, ekspert).

Ifølge Flyvbjerg produceres der i casestudier kontekstafhængig viden, som er knyttet til praksis i modsætning til kontekstuaafhængig viden – teoretisk viden. På de laveste begyndertrin, som det følger af Dreyfus' taksonomi for læring, har udøveren blot den teoretiske viden som grundlag for sin handlen. Den kontekstafhængige viden har sin berettigelse, idet det er den type viden, som løfter praktikerens fra lavere trin i læreprocessen til det 'kyndige' niveau. Det er argumentet for værdien af erfaringsbaseret viden, som udvikler og indeholder et element af intuition:

Case studiet producerer netop den type kontekstafhængig viden, som muliggør en bevægelse fra de lavere trin i læreprocessen til de højere (Flyvbjerg, 1991:142).

Case studier bliver således vigtige både i undervisning, hvor den studerende ikke kan nøjes med den formelle undervisning i teoretiske begreber; men må kastes ud i praksis for at nå de højere trin i læreprocessen; ligesom de bliver vigtige i forskningen. Det betyder også, at case studier er uomgængelige for forskerens egen læreproces som forsker, og at han/hun må involvere sig i praksis i det, som kaldes '*forskning på kroppen*'.

Vi har i det ovenstående brugt relativt meget plads på den første af de fem indvendinger, der rettes mod case studier. Dette har vi gjort, da det er her, at den grundlæggende argumentation for case studiets relevans leveres. De følgende fire punkter vil vi kun berøre i korthed.

Med hensyn til det andet punkt, hvor indvendingen er, at der ikke kan generaliseres på baggrund af en enkelt case, er modargumentet, at det afhænger af karakteren og valget af den case. Her er det informerede valg af case afgørende, altså, at der ikke er tale om en tilfældig udvælgelse; men et valg på forventning om et bestemt

informationsindhold baseret på eksisterende data eller vurderinger fra nøglepersoner og/eller andre forskere. Der kan arbejdes med:

- Ekstreme/afvigende cases, hvor formålet er at opnå information om usædvanlige cases, som f.eks. kan være særligt problemfyldte eller særligt vellykkede i en nærmere defineret forstand.
- Maksimum variation cases, hvor formålet er at opnå information om betydningen af forskellige omstændigheder; f.eks. tre til fire cases som er væsentligt forskellige m.h.t. én dimension: størrelse, organisationsform e.l.
- Kritiske cases, hvor formålet er at opnå information, som tillader logiske slutninger af typen "hvis det (ikke) gælder for denne case, så gælder det for alle (ikke for nogen) cases".
- Paradigmatiske cases, hvor formålet er, at casen kan fungere som metafor for eller danne skole for det område, som casen vedrører. (Flyvbjerg, 1991)

Ovenstående argumentation imødegår udover indvending nr. to også indvending nr. tre og fem, som handler om, at case studiet kun kan anvendes til hypotesegenerering og ikke til afprøvning og teoriudvikling. Indvending nr. fire er, at case studiet i forhold til andre metoder skulle indeholde en større tendens et bias i undersøgelsen, afvises med, at der ikke umiddelbart synes at være empirisk belæg for denne påstand.

Opsummerende om case studiet kan vi sige, at det kombinerer et syn på forskning som en praktisk disciplin, som skal læres ikke kun gennem teoretiske studier; men også gennem praktisk arbejde med konkrete cases. Dertil en videnskabsteoretisk og metodisk forståelse af, at i studiet af menneske og samfund er en kontekstafhængig vidensoparbejdning gennem en forståelse af konkrete praktiske cases uomgængelig.

Det betyder ikke, at case studiet er den eneste anvendelige metode, eller at teoretisk viden ikke er relevant. Det, der sættes spørgsmålstejn ved, er, om teoretisk viden inden for menneske- og samfundsvidenskaberne kan være universel og kontekstafhængig, eller om teoriudvikling skal baseres på praktisk konkrete cases.

En lidt anden vinkel på denne problemstilling finder vi hos Mats Alvesson og Dan Kärreman som siger:

Vi anskuer empirisk materiale som et resultat af konstruktioner – som konsekvens af fortolkninger og brug af specifikke vokabularer. Som sådan er materialet sammensmeltet med teori snarere end adskilt fra det empiriske materiale og er en potentiel ressource i forhold til at udvikle teoretiske ideer og rammer. Især peger vi på måder, hvorpå empirisk materiale kan mobiliseres med henblik på at fremme og opfordre til kritisk refleksion gennem en forøgelse af vores evne til at udfordre, gendrive, raffinere og illustrere teori (Alvesson og Kärreman, 2005:121).

Det, som vi forsøger med denne afhandling er – gennem arbejdet med en konkret case – at udfordre, og illustrere teorier om social entrepreneurship, innovation og institutionalisering.

6.3. VALG AF CASE

Som begrundelse for case studiets relevans som det empiriske grundlag for at kunne drage slutninger af generel karakter peges der på det informerede valg af case(s). Vi havde i første omgang forestillet os, at vi ville arbejde med maksimum variation i valget af cases. Det drejede sig om cases fra tre uddannelsesinstitutioner i henholdsvis Danmark, USA og England. Når vi valgte kun at inddrage en enkelt case, hænger det dels sammen med det tidsmæssige problem, det ville give os at skulle gå i dybden med tre forskellige cases. Samtidigt er det ikke sikkert, at en maksimum variation af cases ville have givet os bedre mulighed for at belyse vores problemstilling. Dette skal forstås således, at vi har en formodning om, at de antagelser, som vi i den aktuelle case har i fokus i forhold til institutionalisering af social entrepreneurship, har en karakter, som ville blive bekræftet gennem de øvrige cases.

Vores antagelser er: at formel uddannelse kan forstås som et led i en institutionalisering af social entrepreneurship forstået på den måde:

- a. At den formelle uddannelse kan ses som led i etableringen af et organisatorisk felt omkring social entrepreneurship
- b. At formel uddannelse inden for feltet potentielt kan understøtte og forstærke tendenser til isomorfi inden for feltet
- c. At der, hvis de entreprenurielle og innovative dimensioner i social entrepreneurship skal forankres i en uddannelsesinstitution, må ske en oversættelse

Vi betragter den case, som vi har valgt, som en kritisk case, dvs. "en case, der har strategisk betydning i forhold til en overordnet problemstilling" (Flyvbjerg, 1991:149), hvor der kan argumenteres for, at hvis vores antagelser gælder for denne case, vil det gælde for alle cases, eller omvendt, hvis de ikke gælder for denne case, gælder de ikke for nogen cases.

Når vi mener, at den case, som vi har valgt, har et særligt potentiale som kritisk case, hænger det sammen med, at BA-uddannelsen i Social Enterprise på University of East London lægger vægt på, at social entrepreneurship både skal ses som et teoretisk og et praktisk studie. Og i forlængelse heraf har uddannelsen en tilknytning til de øvrige aktører i feltet omkring social enterprise og social entrepreneurship. Det vil sige, at der er tale om en uddannelse til social entrepreneurship, snarere end en uddannelse om social entrepreneurship. I forhold til vores forforståelse eller antagelse af, at vi her har at gøre med et centralt problemfelt, som handler om, at en entreprenuriel og innovativ praksis skal indoptages og institutionaliseres i en uddannelsesinstitution. Vi kunne se, at man i East London havde et bud på et svar på det spørgsmål, som var den oprindelige igangsætter af vores undersøgelse nemlig "can entrepreneurship really be taught?", som det formuleres af Swedberg.

I vores indsamling af viden om den konkrete case har vi besøgt universitetet i East London, og her foretaget et fokusgruppe interview med tre undervisere på uddannelsen i Social Enterprise. Vi har endvidere besøgt Bromley by Bow, som er et

Community Centre i East London, og som universitetet samarbejder med omkring uddannelsen. Her har vi lavet interviews med tre studerende, som alle havde oprettet social enterprises i tilknytning til centret (i interviewet deltog herudover den ene af de studerendes mand, med hvem hun havde etableret et social enterprise). Vi besøgte og interviewede endnu en studerende på den planteskole, som hun sammen med en kollega havde oprettet som en social enterprise, og vi lavede herudover ét interview med en studerende i et af universitetets lokaler.

Herudover består empirien af en række dokumenter om uddannelsen, det er bl.a. universitetets hjemmeside, hvor uddannelsen præsenteres og en håndbog om uddannelsen, som udgør studieplan, studieordning og eksamensordning.

6.4. KVALITATIVE INTERVIEW

Vi valgte som beskrevet ovenfor at foretage en række semistrukturerede forskningsinterviews. Definitionen af det kvalitative forskningsinterview lyder hos Steiner Kvale:

Formålet med det kvalitative forskningsinterview er at indhente beskrivelser af den interviewedes livsverden med henblik på fortolkninger af meningen med de beskrevne fænomener (Kvale, 2002:41).

Der er, som det fremgår hos Kvale, et fokus på interviewpersonens livsverden. I vores case er det ikke så meget informanternes livsverden som deres professionelle virke, og fortolkningen af dette vi er optagede af. Som det fremgår af vores analyse af interviewene med de studerende, kan denne sondring dog være vanskelig at foretage, når de studerende samtidig er sociale entreprenører.

Vi mener dog at Catharina Juul Kristensens mere generelle definition er mere dækkende i forhold til vores tilgang til de kvalitative interviews:

Kvalitative forskningsinterviews er interview, hvis formål er at indhente og fortolke information om en given problemstilling, hos personer der forventes at have viden om den (Juul Kristensen, 2006²⁹).

Steiner Kvale bruger to metaforer om intervieweren, minearbejderen og den rejsende. (Kvale, 2002:17). Minearbejderen søger efter objektive kendsgerninger eller klumper af essentiel mening, hvor den rejsende er åben overfor den verden, han/hun møder, og er medskabende af den nye viden – de historier, som hun får fortalt. Den rejsende er medskaber både i situationen og i den efterfølgende fortolkning, som finder sted, når den rejsende fortæller om sin nye viden efter hjemkomsten.

Metaforen om den rejsende ser vi som et billede på det konstruktivistisk-interaktionistiske perspektiv på kvalitative interviewundersøgelser, som vi refererede til tid-

29. Der er ikke anført sidetal på artiklen.

ligere. Her er der, ud over et fokus på indholdselementerne i interviewet, også fokus på konteksten og på formen, og på, at der i mødet mellem informant og forsker sker en konstruktion af mening. Derfor er der både i selve interviewsituationen; men også i analysefasen fokus på *hvordan*, altså kontekst, form og narrativer.

Det hedder dog også hos Järvinen:

Afslutningsvis vil jeg endnu en gang betone, at den interaktionistiske tilgangs fokus på *hvordan* ikke betyder, at forskeren nedtoner interessen for interviewmaterialets *hvad*. De interaktionistiske anbefalinger i dette kapitel skal derfor ikke opfattes som en opfordring til at flytte fokus *væk* fra interviewmaterialets indhold til dets kontekst, form og funktion (Järvinen, 2005:46).

Ud over at vi i analysen af empirien vil forsøge også at have fokus på de narrative elementer i interviewene, vil vi også i beskrivelsen af casen have fokus på konteksten, her forstået som de rammer hvor uddannelsen i East London foregår, og hvor vores møde med informanterne fandt sted.

6.5. FOKUSGRUPPEINTERVIEW

Fokusgruppeinterviews kan ses som en særlig form for kvalitative gruppeinterviews, hvor der er fokus på den gruppeinteraktion som finder sted i interviewsituationen. Bente Halkier siger om fokusgrupper, at det kan forstås:

som en forskningsmetode, hvor data produceres via gruppeinteraktion omkring et emne, som forskeren har bestemt (Halkier, 2006:11).

Det vil sige, at det er forskerens forforståelse af emnet, som er udgangspunktet for interviewet snarere end deltagerens forforståelse. Det var vores antagelse eller forforståelse i forhold til emnet uddannelse til eller i social entrepreneurship, at et kernepunkt i en sådan uddannelse må bestå i, hvordan en innovativ og entrepreneurial praksis kan forankres i en formel uddannelsesstruktur. Det var derfor dette emne, som vi bad deltagerne reflektere over.

Fokusgruppeinterviews adskiller sig fra andre typer af semistrukturerede gruppeinterviews ved, at der i fokusgruppeinterviewet produceres:

accounts *in action*. Det vil sige, at deltagerne udveksler beretninger om handlinger og forståelser som en del af interaktionen i en social, hverdagslig genkendelig kontekst omkring forskeren (ibid:12).

Styrken ved fokusgruppeinterviews er, ifølge Halkier, at det er den sociale interaktion i fokusgruppen og mellem forskeren og fokusgruppen, som er kilden til data. Det betyder, at der typisk i gruppen vil ske en sammenligning af deltagerens erfaringer og

forståelser, og at gruppeprocessen således kan producere viden om kompleksiteterne i betydningsdannelser og sociale praksisser, som det kan være svært at nå frem til i individuelle interviews og semistrukturerede gruppeinterviews. (ibid:17)

Svagheden ved fokusgruppe interviews kan være, at der er en social kontrol i gruppen, som forskeren ikke får øje på, og som forhindrer at bestemte erfaringer eller forståelser kommer frem. Omvendt er det et vilkår ved alle kvalitative interviews, at der vil være erfaringer, som ikke bringes frem i interviewet. Samtidig er det en pointe i den interaktionistisk-konstruktivistiske forståelsesramme, at mening og forståelse produceres i den sociale interaktion i den konkrete kontekst. Vi er således ikke på udgik efter bestemte erfaringer, som har en særlig sandhedsværdi; men fokuserer på de fortællinger og fortolkninger, som kan bidrage til den fortælling og fortolkning af den givne problemstilling, som vi som studerende er i gang med at producere.

6.6. VALG AF INFORMANTER OG GENNEMFØRELSE AF INTERVIEWS

Vi havde planlagt at gennemføre tre semi-strukturerede fokusgruppe interview med tre deltagere i hver af grupperne på vores besøg i East London. Ét interview skulle være med uddannelseslederen og to af underviserne på uddannelsen, de to øvrige grupper skulle hver bestå af tre studerende. Vi bad uddannelseslederen udvælge undervisere og studerende til grupperne og om at stille lokale til rådighed. Det endte med, at der kun kunne gennemføres ét gruppeinterview med studerende, herudover lavede vi så to individuelle interview med studerende, således at vi interviewede i alt 3 undervisere og 5 studerende. De to fokusgruppeinterview havde en varighed på 1½ time, og de individuelle interview varede ca. 45 minutter.

Vi havde på forhånd sendt en kort interviewguide, hvor vi præsenterede det emne, vi ville have informanterne til at tale om, som var: hvordan håndteres den innovative og entreprenurielle praksis i social entrepreneurship, når det skal forankres i en formel uddannelse. (se bilag).

Hvert interview blev indledt med en kort præsentation af os og vores projekt og med en præcisering af, at vi ikke søgte efter bestemte svar; men var interesserede i en dialog om problemstillingen og i, at deltagerne ville dele deres erfaringer og forståelser af denne med os. Vi havde på forhånd udpeget én af os som hovedansvarlig for interviewet, som dels skulle indlede og afslutte seancen, og dels var hovedansvarlig for de uddybende spørgsmål, således at vi kunne forfølge et bestemt spor i samtalen og ikke risikerede, at vi gik i tre forskellige retninger. Interviewene blev optaget på bånd, dog ikke det ene af interviewene med de to individuelle studerende, her tog vi noter.

I forbindelse med gennemførelsen af de to fokusgruppe interviews er der to forhold vi vil gøre opmærksom på. Det første handler om udvælgelsen af de studerende. Vi havde på forhånd bedt uddannelseslederen finde de studerende, som vi kunne interviewe. Vi har således ikke haft indflydelse på, hvilke kriterier disse studerende er udvalgt efter. Var det de studerende, som havde tid? Eller var det særligt aktive

studerende? Det vi dog efterfølgende kan konstatere er, at alle de studerende, som vi interviewede, var engagerede i egne social enterprises, som de havde etableret enten forud for eller under uddannelsen. Det fik den betydning, at de studerende i vidt omfang relaterede deres refleksioner over uddannelsens indhold og tilrettelæggelse til praksis i deres egne social enterprises, og at vi ikke har udsagn om uddannelsen fra de studerende, som ikke forud for eller under uddannelsen har etableret egne social enterprises. Vi mener dog ikke, at forholdet har afgørende indflydelse på de konklusioner, som vi kan fremsætte.

Det andet forhold, vi vil bemærke, er, at der både i fokusgruppeinterviewet med underviserne og med de studerende var en person, som henholdsvis kom til og forlod interviewet. For underviserens vedkommende begyndte vi interviewet med to af underviserne, hvor den tredje kom til efter ½ time. Vi havde dog forud for interviewet mødt denne underviser, og vedkommende havde også på forhånd fået interviewguiden. Med hensyn til de studerende, forlod en af de studerende interviewet efter en time. Da der er tale om fokusgruppeinterviews, hvor der er fokus på interaktionen i gruppen, har dette givetvis haft indflydelse på interviewet. Da alle deltagere imidlertid havde interviewguiden på forhånd, og da de samtidig kendte hinanden særdeles godt; og da vi endvidere har sammenholdt interviewene med dokumenter om uddannelsen, er det vores opfattelse, at forholdet ikke afgørende svækker afhandlingens konklusioner.

Vi vil indlede analyseafsnittet med en beskrivelse af, hvordan vi efterfølgende har bearbejdet interviewene.

6.7. DOKUMENTER SOM DEL AF DET EMPIRISKE MATERIALE

Vi har udvalgt en række dokumenter, som indgår i vores analyse af den valgte case. Det er den beskrivelse af uddannelsen, som findes på universitetets hjemmeside. Det er studiehåndbogen for uddannelsen, som består af studieordning, eksamensordning og studieplan. Herudover inddrager vi et idéoplæg om etablering af et europæisk konsortium af social entrepreneurship uddannelser, som er udarbejdet af uddannelsesleder for BA uddannelsen i Social Enterprise på University of East London, Gladys Koluthungan (GK). Endelig refererer vi til et paper om isomorfibegrebet i forhold til social enterprisefeltet, som er udarbejdet af uddannelsesleder på masteruddannelsen i Social Enterprise på UEL og underviser på BA uddannelsen Jon Griffith (JG) i samarbejde med Kristen Reid, som også er underviser på UEL.

Ved at inddrage disse dokumenter i analysen af casen får vi muligheder for at få en mere nuanceret forståelse af den valgte case, samtidig med at aktørernes forståelser og fortolkninger af deres praksis kan relateres til og perspektiveres i forhold til dokumenterne om uddannelsen. Nanna Mik-Meyer siger om det konstruktivistisk-interaktionistiske perspektiv på dokumentanalyser i forhold til en positivistisk opfattelse af dokumentet som kilde:

Flere forfattere fremhæver således forskellen på at betragte et dokument som et emne (topic), eller som kilde (ressource). Det problematiske ved at betragte dokumentet som kilde skyldes, at denne tilgang sammenkædes med en art 'sandhedsdiskurs'. Når de konstruktivistisk inspirerede forfattere i stedet foreslår, at man anskuer dokumentet som et emne (topic) tydeliggøres det nemlig, at formålet ikke er at få udviklet en mere rigtig forståelse af et fænomen (kildetilgangen), men derimod at få informationer om et emne (Mik-Meyer, 2005:194).

Der peges på tre forhold, som er i fokus i den konstruktivistisk orienterede dokumentanalyse:

- Fokus på institution og kontekst
- Fokus på interaktion og proces
- Fokus på standardisering og fakta

I forhold til forholdet mellem institution og kontekst peges der på, at et dokument indgår i en organisatorisk sammenhæng, f.eks. et universitet, og at dette sætter en institutionel ramme for mulige fortolkninger, f.eks. sætter en eksamensordning ret snævre rammer for de mulige fortolkninger. De institutionelle rammer for fortolkningen vil imidlertid altid stå i forhold til den konkrete kontekst, hvori dokumentet faktisk forstås og fortolkes. Et af de centrale spørgsmål bliver således, hvor frit en aktør kan tolke et dokument.

I forhold til interaktion og proces fremhæver Mik-Meyer, at dokumenter indgår i den sociale praksis – mennesker gør noget med dokumenter – og at dokumentet vil ændre betydning i forhold til den institutionelle sammenhæng og den konkrete sociale praksis:

Inden for et konstruktivistisk perspektiv bliver det derfor væsentligt at undersøge, hvilken effekt dokumentet får for praksis, dvs. hvilken rolle det spiller i en given social situation (ibid:199).

Standardisering og fakta henviser til det, der sker, når dokumenter opbygges på en bestemt måde, f. eks. ud fra en skabelon, hvor forfatteren ikke er synlig i teksten. Det kan f.eks. være en studieordning:

dokumenter løfter begivenheder ud af den levede erfaring og dokumenterer dem i 'et dekontekstualiseret' sprog og format. Med referencer til Latours og Woolgars arbejde skriver Atkinson og Coffey: 'vi forvandler ting ved at inkorporere dem i en tekst. Ved at skrive noget i et bestemt format, oversætter vi det fra det specifikke og lokale og laver det om til 'fakta' og 'dokumenter', som antager selvstændig eksistens (ibid:202).

KAPITEL 7: PRÆSENTATION AF CASE

7.1. BACHELOR I SOCIAL ENTERPRISE

Vores case er en uddannelse på bachelor niveau i Social Enterprise, som udbydes af University of East London, School of Social Sciences, Media Cultural Studies i samarbejde med Bromley by Bow Centre, som er et community centre i Tower Hamlet. Uddannelsen er relativ ny, og det første hold studerende afslutter uddannelsen i efteråret 2008. På dette hold er der 20 studerende i aldersgruppen 22 til 61 år. På universitets hjemmeside præsenteres uddannelsens formål således:

to develop 'core capabilities' to prepare you to be enterprising within an enterprising social sector. It offers skills and knowledge to investigate social problems, to develop proposals for action, and to work as individuals, in groups and within organisations.³⁰

I tilrettelæggelsen af uddannelsen lægges der vægt på, at uddannelsen tilbyder en struktur, der tager udgangspunkt i de studerendes erfaringsgrundlag, lærer dem kritisk tænkning og giver mulighed for at udvikle praktiske redskaber og nye ideer. Case-studier og projektarbejde er centrale elementer i uddannelsestænkningen. Samtidig lægges der stor vægt på de studerendes personlige udvikling.

Mange af de studerende på uddannelsen kommer fra Tower Hamlet, og i de første 18 måneder af studiet foregår selve undervisningen på Community Center, Bromley by Bow. Der er defineret en ny platform for uddannelsen i social enterprise, nemlig et Communiversity – som er universitet og community på samme tid.

I BA-uddannelsen lægges der stor vægt på, at de studerende sideløbende med studiet har en praksis i sociale projekter. Størstedelen af de studerende har således deres egne social enterprises eller er involverede i sociale projekter sideløbende med uddannelsen. Deres virksomheder bygger på en ide om at afhjælpe lokalsamfundets sociale problemer og give dets indbyggere et mere værdigt liv. Uddannelsen varer 3 eller 4½ år som deltidsstudie, og afsluttes med en BA grad svarende til 220 ECTS (European Credit Transfer System). Ud over bachelor uddannelsen udbyder universitetet også en masteruddannelse i Social Enterprise.

University of East London ligger i det gamle Dockland område, som på én og samme tid er præget af en forrygende økonomisk udvikling og massive investeringer

i bygninger og forretningsområder og samtidig forslummede boligområder med høj arbejdsløshed og social marginalisering. I East London findes nogle af de fattigste og mest socialt belastede boligområder i England³¹ nemlig Tower Hamlet og Bromley.

7.2. BESØG I EAST LONDON

Det er Gladius Kulothungan, som er uddannelsesleder for BA Social Enterprise og senior lecturer på University of East London, som har arrangeret vores besøg i London. Besøget finder sted den 18. og 19. maj 2006.

Da vi ankommer til UEL, bliver vi modtaget af Dr. Robert Johns, som er institutleder, uddannelsesleder for MA i Social Enterprise Jon Griffith, John Hills, som er studerende på uddannelsen samt Gladius Kulothungan. Vi bliver introduceret til instituttet og til de forskellige uddannelser inden for det sociale område herunder BA og MA i social enterprise

Efterfølgende besøger vi Bromley By Bow centret og bliver indført i Bromley by Bows historie og arbejde af centrets leder Rob Tremble. Ved denne lejlighed møder vi også forskellige medarbejdere fra centret samt nogle af de studerende, som vi senere skal interviewe.

Centret blev grundlagt af præsten Andrew Mawson i 1984. Hans kirke var ved at falde sammen, og menigheden bestod af nogle få ældre, som var trofaste kirkegængere. De mennesker, som boede i området, tilhørte nogle af landets mest socialt marginaliserede og kom ikke i kirken. For Mawson var den eneste vej fremad at skabe en åben og radikal anderledes måde at bruge kirken på, og han fik da også overtalt menigheden til at bruge rummene til forskellige aktiviteter på de tidspunkter, hvor der ikke foregik kirkelige handlinger. Den første aktivitet blev iværksat af en kvinde, som byggede en båd i kirkerummet, herefter begyndte kunstnere at bruge lokalerne, og der blev oprettet forskellige kurser for folk fra området.

Fra dette fundament er der i tidens løb skabt en lang række nye aktiviteter: En børnehave, en cafe, et sundhedscenter, som er styret af brugerne i Bromley by Bow, forskellige projekter af kriminalitetsforbyggende karakter målrettet unge mennesker fra området, træningsaktiviteter inden for kunst og performance og sprogkurser for indvandrerkvinder. Det økonomiske overskud, der genereres i Bromley by Bow, bliver reinvesteret i centret. Således er der etableret en brugerstyret fond, som uddeler midler til forskellige nye projekter og social enterprises. I 1997 beskrev Charles Leadbeater Bromley by Bow centret på denne måde:

Mawson and his team have not transformed the area. It still suffers from very high levels of unemployment and deprivation. Yet they have managed to create a centre of excellence and achievement within the community. The centre is the embodiment of some much needed social capital, the basis for the community to shape and respond to its often hostile environment (Leadbeater, 1997:39).

31. Charles Leadbeater : The Rise of the Social Entrepreneur 37.

Udgangspunktet for arbejdet i Bromley by Bow centret er at respondere de behov, som afdækkes hos brugerne og i lokalsamfundet som sådan. Den grundlæggende filosofi for arbejdet er, at der kan ske en udvikling hos selv de mest marginaliserede, som mangler selvtillid ved at disse udfordres og beviser overfor sig selv, at forskellige barrierer kan overvindes.

Bromley by Bow centret er i sig selv en social enterprise, og herudover huser centret 6 andre social enterprises, som beskæftiger sig med landskabsarkitektur, cafevirksomhed og forskellige former for design og grafiske virksomheder. Bromley by Bow ser social enterprise som en metode til at regenerere lokalområdet uden at være afhængig af tilskud.³²

I en brochure om uddannelsen på Communiversity på Bromley by Bow centret beskrives tilknytningen til centret:

It is also local. The course is taught by tutors from University of East London, but much of the learning takes place where you work now or in the Bromley by Bow centre. The Bromley by Bow centre is an ideal place to study as it is one of the most successful social regeneration organisations in the country.

En af de studerende, som vi taler med senere, medgiver, at centret skaber det rette miljø. De studerende er i et trygt miljø, og de behøver ikke at tage turen til universitetet.

7.3. SOCIAL ENTERPRISES

Efter besøget på Bromley by Bow går turen til to social enterprises henholdsvis J-go Consultants Ltd and Training Ltd. og Growing Concerns. J-go³³ ligger i Tower Hamlet og beskæftiger sig med byudvikling, community development, træning mod job samt støtte til udvikling af små virksomheder specielt inden for kreative industrier og visual arts. Vi har her et møde med direktøren Jonatham Hems og Fulbahar Ali, som er studerende BA på uddannelsen i social enterprise. Mødet afvikles på en af J-go afdelinger, Concordia centret, hvor vi også bliver vist rundt og introduceret for de forskellige medarbejdere.

Jonatham Hems har en aktivistisk tilgang til at skabe og drive virksomheden, hvilket også præger den måde som medarbejderne identificerer sig og arbejder med på projekterne på. Man opfatter sig som del af en større bevægelse, Social Enterprise Movement, og der er skabt en særlig arbejdskultur "We work hard", som han siger. Jonathan Hems var tidligere ansat i den kommunale forvaltning i Tower Hamlet, men var frustreret over det, han oplevede som sektorens manglende mulighed for at støtte

32. Bromley by Bow Centre Annual Review 2005.

33. www.j-goldt.com

marginaliserede grupper og understøtte de lokale boligområder, der var og er præget af vold og depravering.

Growing Concerns³⁴ – Garden Centre and Community Gardeners har til formål at forbedre miljøet for de folk, som lever og arbejder i East London. Siden 1988 har centret udviklet forskellige produkter, og kan udover planter tilbyde forskellige services: rådgivning om haveanlæg, renovering og anlæg af det offentlige rum mv. Medarbejderne består af højtuddannede specialister og folk, der er under optræning inden for området.

Vi mødte Caroline Walker, som er ansat på havecentret og studerende på BA uddannelsen og fik en rundvisning på centret. I centret er der indrettet en kombineret butik og cafe. Det er her, vi interviewer Caroline, som allerede var tilknyttet Growing Concerns, da hun startede på BA uddannelsen på UEL.

Endelig besøger vi Leaside Regeneration Ltd,³⁵ hvor John Hills er direktør og samtidig studerende på det første hold BA i Social Enterprise på University of East London. John Hills er uddannet ingeniør og har arbejdet over hele verden i store multinationale private selskaber. Han etablerer Leaside Regeneration Ltd. i 1998, hvor missionen er at levere innovative og eksemplariske løsninger til bæredygtig byudvikling. En vigtig dimension af arbejdet er de tætte relationer, som er opbygget i lokalområdet, og arbejdet foregår da også i partnerskaber med lokale aktører. I 2005 har Leaside Regeneration Ltd. formidlet økonomisk støtte for et beløb, der svarer til 55 millioner dkk. til lokale projekter, der har til formål at understøtte den sociale, økonomiske og fysiske udvikling af Tower Hamlet.

Leaside Regeneration Ltd. har blandt andet været med til udvikle et projekt, hvor tomme skibscontainere omdannes til kontorlandskaber, studier, værksteder, boliger etc. Leaside Regeneration Ltd. har selv deres hovedkontor i et sådant containermiljø. Der er etableret forskellige iværksætttermiljøer både i containere og i historiske huse, som er blevet restaureret med nænsom hånd. Iværksættere får hermed nogle muligheder for at udvikle deres virksomheder på økonomisk favorable vilkår. Leaside Regeneration Ltd. har også udviklet et monitoreringssystem, der giver de lokale frivillige grupper og social enterprises mulighed for selv at forvalte de ofte meget komplicerede EU programmer. Interviewet med John Hills fandt sted på University of East London.

7.4. STUDERENDE PÅ BROMLEY BY BOW CENTRE

Vi afviklede et fokusgruppeinterview, som fandt sted i cafeen på Bromley by Bow centret. Tre af de fire interviewpersoner er studerende på BA uddannelsen på University of East London. Alle fire informanter driver en social enterprise.

Ruhan Nahar Chowdhury leder den sociale virksomhed Jagonari Centre/Pretty Tanha Restaurant. Efter en afsluttet uddannelse som tekstildesigner beslutter Ruhan at starte egen virksomhed på deltid, hvor hun producerer og sælger tøj. Hendes mand er

34. www.growingconcerns.org

35. www.leasideregeneration.com

involveret i byfornyelse, og sammen udvikler de en restaurant, Pretty Tanha, i Brick Lane. Aktiviteterne udvides med træning af kvinder med bengalsk baggrund inden for catering. I løbet af uddannelsen er virksomheden ekspanderet med flere skønheds-saloner i East London.

Genefer Victorin, som er studerende på BA Social Enterprise, og hendes mand, Duncan, driver virksomheden Inside Out Health. De har tidligere arbejdet sammen i forskellige sammenhænge og var enige om at etablere en social enterprise. Virksomheden har fokus på sundhed – i bred forstand – og arbejder med en holistisk tilgang til "community" og sundhed.

Motivationen for at beskæftige sig med social enterprise har rod i Duncans personlige oplevelser med en far, som var mental syg, og hvor der ikke var muligheder for at få hjælp i lokalområdet. Han har tidligere arbejdet som personlig træner for velhavende, og er drevet af en passion for at bruge denne erfaring og ekspertise til at forbedre underprivilegeredes forhold i Tower Hamlet.

Shamim Hossains virksomhed hedder Community Cleaning Services og er knyttet til St. Peters North Community Centre. Hun fik en stipendium fra Bromley by Bow på £15 000 og etablerede virksomheden Community Cleaning Services. Hun startede med at træne kvinder fra lokalområdet og i maj 2006 beskæftiger hun 13 medarbejdere. Shamim byder ind på offentlige og private udbud og udvider konstant kundekredsen. Hun deltager i et mentorprojekt, hvor der samarbejdes med forsikringsgiganten Lloyds of London.

7.5. UDDANNELSESLEDERE/PROGRAMANSVARLIGE OG UNDERVISERE

Besøget i East London afsluttes med et fokusgruppeinterview med Gladius Kulothungan, Siobhan Riordan (SR) og Jon Griffith (JG).

Gladius Kulothungan er uddannelsesleder for BA uddannelsen og har både en akademisk og praktisk baggrund. Han har været involveret i etablering af en social enterprise i Indien inden han via en karriere som filmproducent i Singapore, bosatte sig i London. Udover koordinering og undervisning på BA Social Enterprise, fungerer han som rådgiver for community organisationer og social enterprises.

Siobhan Riordan underviser på UEL på flere uddannelsesprogrammer. Hun har tidligere været tilknyttet School of Social Entrepreneurs, som tilbyder kortere kurser og vejledning inden for social entrepreneurship. Herudover driver hun eget konsulentfirma Learning Community Training.

Jon Griffith er uddannelsesleder for en master i Social Enterprise på University of East London. Inden ansættelsen på UEL har Jon i mange år arbejdet som konsulent inden for blandt andet organisationsudvikling. Jon Griffith har sammen med Kristen Reid skrevet artiklen "The Myths of Social Enterprise: A critique of Assumptions", som vi anvender som en del af det empiriske materiale.

8.1. INDLEDNING

De interviews, som vi har foretaget på University of East London er optaget på bånd, og efterfølgende blevet udskrevet. Vi har dog kun foretaget en fuldstændig udskrift af fokusgruppeinterviewet med underviserne. Fokusgruppe interviewet med de studerende og de individuelle interview har vi gennemlyttet sammen, og har valgt kun at udskrive passager, som vi var enige om kunne være relevante. Et enkelt interview med en studerende blev ikke båndet; men her har vi sammenskrevet vores noter. Vi har i gengivelsen af interviewene anonymiseret de studerende, mens underviserne optræder med navn.

Vi har grebet analysen af såvel de udskrevne bånd som det skriftlige materiale, som udgør vores empiri, an på den måde, at vi hver især har foretaget en kondensering, hvor vi i første omgang gik til teksterne med en åben indstilling til, hvad der umiddelbart forekom hver især af os som relevant i forhold til den overordnede problemstilling for projektet. Efterfølgende sammenlignede og diskuterede vi de dele af interviewene og de øvrige tekster, som vi hver især havde markeret som interessante, og opstillede på baggrund af denne gennemgang en række tematiseringer, som det empiriske materiale umiddelbart kunne udpege. Vi forsøgte således i første fase af analysen at gå til det empiriske materiale uden en forhåndsstruktureret søgelist, hvor vi søgte efter bestemte svar.

Andet led i analysen var en nærlæsning af de udvalgte tekstelementer, hvor vi søgte efter ord og vendinger, som kunne åbne og uddybe de valgte tematiseringer. Samtidig fokuserede vi på modsætninger og dilemmaer i forhold til tematiseringerne.

Tredje led i analysen var at vende tilbage til den teoretiske forståelsesramme i forhold til den overordnede problemstilling om institutionalisering og se på, hvordan de tematiseringer, som nærlæsningen af det empiriske materiale havde givet os, kunne relateres til og reflekteres i forhold de teoretiske indfaldsvinkler. Vi har med udgangspunkt i den teoretiske forståelsesramme arbejdet med tre overordnede indfaldsvinkler i forhold til projektets problemstilling:

- 1) Social entrepreneurship som organisatorisk felt. Kan vi forstå etableringen af formel uddannelse til social entrepreneurship som led i en strukturering af et organisatorisk felt omkring social entrepreneurship?

- 2) Tendenser til isomorfi inden for feltet, når social entrepreneurship inkorporeres i et uddannelsessystem.
- 3) Hvilke oversættelsesprocesser er der i spil, når de entreprenurielle og innovative dimensioner i social entrepreneurship skal forankres i det formelle uddannelsessystem?

Vi vil i det følgende diskutere hvert af de tre spørgsmål selvstændigt i forhold til empirien. Herefter vil vi give et bud på en konklusion, hvor vi søger at svare på problemformuleringen: *I hvilken forstand institutionaliseres social entrepreneurship og innovation gennem formel uddannelse?*

8.2. SOCIAL ENTREPRENEURSHIP SOM 'ORGANISATORISK FELT'

Social entrepreneurship er, som vi har beskrevet det tidligere, et relativt nyt fænomen. Det kan derfor give mening at stille spørgsmålet, om der som led i en institutionaliseringsproces er tale om at social entrepreneurship er under strukturering som et organisatorisk felt. Ifølge DiMaggio og Powell kan et organisatorisk felt ikke bestemmes a priori; men må defineres på baggrund af empiriske analyser.

Der udpeges fire elementer i strukturationsprocessen af et organisatorisk felt: 1) Der sker en øget interaktion mellem organisationer inden for feltet, 2) Der udvikles dominansstrukturer og koalitions mønstre mellem organisationer i feltet, 3) Der sker en forøgelse af den informationsmængde som organisationerne i feltet må forholde sig til og 4) Der udvikles en gensidig opmærksomhed mellem deltagerne i organisationerne om, at de er involverede i den samme sag (DiMaggio og Powell, 1991).

Med vores case som omdrejningspunkt vil vi i det følgende diskutere DiMaggio og Powells fire elementer i strukturationen (structuration) af et organisatorisk felt.

1) Der sker en øget interaktion mellem organisationer inden for feltet.

Her kan vi pege på selve konstruktionen af uddannelsen i Social Enterprise ved UEL, som er kommet i stand i et samarbejde mellem Bromley by Bow Centre og universitetet. Samarbejdet er så tæt, at det afspejles i konstruktionen af ordet "Communiversitet", som en sammenfletning af ordene community og university. Et andet eksempel er uddannelsesleder Gladius Kulothungans oplæg til en europæisk organisering af uddannelser i social entrepreneurship³⁶. Formålet beskrives som:

To facilitate SE education at the European level by offering systematic support to emerging SE educators – colleges and universities – through advice, consultancy and training...

36. Det foreslåede navn til idépapiret fra september 2006 er: ESEEC, European Social Entrepreneurship Education Consortium.

To seed and support Social Enterprises by offering business advice and market research support as well as business planning and fund raising support across the European region... (Kulothungan, okt. 2006).

Ud over disse to formål, som dels handler om samarbejde mellem uddannelsesinstitutioner dels om samarbejde med og støtte til social enterprises, peges der også i formålspapiret på, at organisationen skal promovere social entrepreneurship både lokalt, nationalt og på EU niveau samt, at organisationen skal danne rammen omkring forskningsprojekter inden for området. Som medlemmer kan optages både uddannelsesinstitutioner, forskere og social enterprises.

På trods af at det papir, som vi refererer til, kun har status som et idéoplæg, ser vi det som et udtryk for, at der er tale om en øget interaktion i feltet, både på lokalt og, som det fremgår af papiret, også på internationalt niveau. Der kan findes en række andre eksempler på dette, f.eks. internationale seminarer og konferencer om social entrepreneurship og social enterprise.

2) Der udvikles dominansstrukturer og koalitionsmønstre mellem organisationer i feltet.

Der er i vores empiri ikke tydelige tegn på dette, når vi taler om social entrepreneurship. Som det fremgik af kapitlet om de forskellige forståelser af social entrepreneurship, er der forskellige forståelser af begrebet i spil. Der er for os at se generelt en tendens til, at den definition af social entrepreneurship, hvor social entrepreneurship og social enterprise bliver sammenfaldende, er på vej til at vinde generel tilslutning. Her spiller EMES forskernetværkets definition en ikke ubetydelig rolle i den europæiske forståelse. Hos to af EMES forskerne opsummeres forskellen mellem en amerikansk og en europæisk forståelse af social enterprise og social entrepreneurship på følgende måde:

However, in the United States the social enterprise remains a very broad and often quite vague concept, referring primarily to market-orientated economic activities serving a social goal..... The concept is also used to highlight the innovative side of certain types of projects, as well as the financial risks they are taking..... In Europe, the concept made its first appearance in the early 1990th at the very heart of the third sector (Defourny og Nyssens, 2006³⁷).

På et internationalt plan betones her de markante forskelle i forståelsen af begreberne; og der peges på en europæisk forståelse, som knytter sig entydigt til den tredje sektor. Hvis denne forståelse vinder bred accept blandt aktørerne i feltet, er det nærliggende at antage, at dette vil bidrage til, at der i hvert fald på europæisk niveau udvikles dominansstrukturer og koalitionsmønstre mellem organisationerne.

37. Dette er kladden til en ny udgivelse – kladden er uden sidetal.

Hvis vi imidlertid ser på social enterprise området i dag, findes der en række sammenslutninger og interesseorganisationer. Der er dog ikke markante træk, der peger på entydige dominansstrukturer og koalitionsmønstre mellem disse. Når vi ser på vores konkrete case hedder det i beskrivelsen af uddannelsen:

The University of East London is at the heart of communities, which are facing these challenges of social enterprise. East London has for generations been a location where communities have sought to establish themselves through their own enterprise. It is now the location of a wide range of urban regeneration programmes. Staff teaching on this programme have extensive experience of work with local communities and voluntary and public agencies. The University has a reputation for its research and teaching in these issues and a commitment to developing useful knowledge and tackling social problems (Student Handbook. UEL, 2005:5).

På det lokale niveau kan vi her se, at der lægges vægt på interaktionen mellem universitet både som forsknings- og uddannelsesinstitution og de forskellige aktører inden for community enterprises og byudviklingsprogrammer. Et andet eksempel på et sådant samarbejde mellem universitet og social enterprises er The Social Enterprise Initiative på Harvard Business School.

3) Der sker en forøgelse af den informationsmængde som organisationerne i feltet må forholde sig til.

På trods af, at der blandt de forskere, som er aktive i feltet, efterlyses mere forskning i social entrepreneurship og social enterprises, er der inden for de seneste år sket en markant stigning i den informationsmængde organisationerne i feltet må forholde sig til. Det gælder i forhold til publicering af rapporter og papers om området; men også på policy området og i forhold til de lovgivningsmæssige rammer både på EU-niveau, på nationalt niveau og lokalt niveau, hvor der er en vækst i lokale interesseorganisationer og projektmidler.

Kompleksiteten inden for området afspejles i indledningen til beskrivelsen af uddannelsesprogrammet på UEL på universitetets website, hvor aktører og organiserer inden for feltet oplistes og gøres til en del af det curriculum, som de studerende, som ønsker at arbejde inden for feltet, må kunne forholde sig til:

In this BA programme, the title 'social enterprise' encompasses all kinds of ways in which 'enterprise' is applied for a 'social purpose'. This programme and the modules within it, thus, focus on: voluntary and community organisations; volunteering and community action; community-based projects; social economy and civil society; 'social enterprises' and 'community enterprises' in the more specific sense (ie, organisations which aim for social and community benefits through trade and business approaches combined with social ownership; and co-operatives; as well as projects created by government agencies to work through enterprising or en-

trepreneurial methods (<http://www.uel.ac.uk/programmes/ssmcs/undergraduate/summery/socialenterprise-ba>).

4) Der udvikles en gensidig opmærksomhed mellem deltagerne i organisationerne på, at de er involverede i den samme sag

Der kan gives en lang række eksempler på, at aktørerne i forskellige typer af organisationer i feltet forstår sig selv som del af en større sammenhæng. Hvor der for få år siden ikke ville være ret mange, som definerede sig som sociale entreprenører og deres projekter som social enterprises, er anvendelsen af disse begreber mere og mere almindelige godt hjulpet på vej bl.a. af de forskere, som har gennemført casestudier inden for området. I programmet for uddannelsen på UEL kædes denne udvikling sammen med moderniseringen af både den offentlige og den frivillige sektor, og det anføres, at idéen adopteres af forskellige mennesker og organisationer, som ser social enterprise som et koncept, som åbner for nye tænke- og arbejdsformer. Samtidig påpeges det, at idéen er kontroversiel og skaber både spændinger og udfordringer:

Public and voluntary organisations have been encouraged or required to operate along the lines of commercial, private sector organisations, operating in a market economy. Words like 'consumer' or 'customer' have replaced those such as 'patient' or 'client'. Many services that used to be run by public bodies are now contracted out to voluntary and community organisations or private sector.

All these organisations have to compete for funding and act entrepreneurially to survive and offer their services. Thus has arisen the second meaning of 'enterprise culture' – referring to 'enterprising' characteristics of individuals or organisations, such as initiative, energy, boldness, willingness to take risks.

People and organisations find that the idea of social enterprise opens up new ways of working and thinking. But, at the same time, this can create tensions and challenges – social enterprise is a controversial idea (Student Handbook. UEL, 2005:5).

Sammenfattende om social entrepreneurship og social enterprise mener vi, at der er tendenser til, at området kan ses som et organisatorisk felt, som er under konstruktion. Vi kan iagttage en øget interaktion mellem aktørerne i feltet, herimod er der ikke tegn på tydelige dominansstrukturer og koalitions mønstre i feltet. Som vi var inde på i kapitlet om social entrepreneurship er der både i praksisfeltet og i forskningen en række konfliktende forståelser i spil, f.eks. mellem amerikanske og europæiske forståelser og mellem forståelser, som ser business sektoren som den drivende aktør, og andre, som lægger hovedvægten på 'den tredje sektor'. Det tredje element hos DiMaggio og Powell handler om den øgede informationsmængde, som aktørerne må forholde sig til. Her kan vi se, at der er en række faktorer, som peger i den retning. Endelig mener vi, at der er tegn på en udvikling af en gensidig opmærksomhed mellem deltagerne i organisationerne om, at de er involverede i den samme sag.

8.3. TENDENSER TIL ISOMORFI

Spørgsmålet om isomorfi rejses, som vi tidligere har været inde på, flere steder i litteraturen om social entrepreneurship. I artiklen "New trends in the Non-profit Sector in Europe: The Emergence of Social Entrepreneurship" af Carlo Borzaga og Alceste Santuari, hvor social entrepreneurship implicit defineres som et begreb, der er sammenfaldende med en ny type af social enterprises i Europa, hedder det om svaghederne i disse nye social enterprises i kraft af, at de skal agere i en usikker organisatorisk og politisk kontekst:

These weaknesses reinforce the tendency towards isomorphism, that is, to evolve into organisational forms that are better defined, legally stronger and socially more acceptable while being unable to keep and develop the most innovative characteristics in the new organisational forms (Borzaga og Santuari, 2003:55).

Som vi tidligere har refereret, ser Lars Hulgård og Thomas Bisballe i artiklen "Work Integration Social Enterprises in Denmark" både coesiv og en normativ isomorfi i de nye social enterprises (EMES definitionen), der arbejder med integration til arbejdsmarkedet i Danmark:

Danish WISEs³⁸ are not only highly dependent on contracts with the public sector, they are also ranking work integration over advocacy, and are moving in the direction of more professionalized management structures. A tendency towards institutional isomorphism prevails, and this may lead to a loss of the capacity to act as a "watch dog", advocating for the interests of the original constituencies (Hulgård og Bisballe, 2004:44).

Vi har i det skriftlige materiale, som indgår i vores case valgt at inkludere et paper, der bl.a. er udarbejdet af Jon Griffith³⁹, som underviser på BA uddannelsen i Social Enterprise på UEL, og som også deltager i det fokusgruppeinterview, som vi har foretaget med underviserne. Når vi har valgt at inddrage dette paper som en del af empirien, er det begrundet i, at en af de centrale aktører i vores case her fremsætter en række overvejelser om blandt andet institutionel legitimering af social entrepreneurship og social enterprises i England⁴⁰. Det anvendte paper er skrevet ud fra en interesse i at sætte fokus på: "(...) what continue to be interesting and important questions regarding the institutionalisation of social enterprise." (Griffith og Reid, 2005:1).

38. Work Integration Social Enterprises (Hulgaard og Bisballe 2004).

39. Det omtalte paper har titlen: "The Myths of Social Enterprise: A Critique of Assumptions" (2005), og det er udarbejdet af Jon Griffith, Programme Leader MA in Social Enterprise, UEL og Kristen Reid, Ph.d., Lecturer, UEL.

40. Vi tillader os at lave en umiddelbar kobling mellem social enterprises og social entrepreneurship eftersom social enterprises i overvejende grad baseres på det samme værdisæt som social entrepreneurship, og samtidig som hovedregel er et produkt af social entrepreneurship.

Særligt interessant bliver det, fordi forfatterne også tematiserer deres egen rolle som stakeholders i forhold til det, de kalder "nagging issues deserving debate":

we believe it is important to voice these ideas so that the institutional development of social enterprise can remain a collective task amongst all stakeholders.

As members of that indigenous group of innovators (to which we hope we belong), we accept that an ongoing critique of assumptions would be a good thing to do, particularly given the speed with which the institution is forming (ibid).

Artiklen, som bl.a. beskæftiger sig med isomorfe tendenser inden for social enterprises og entrepreneurship, fokuserer bl.a. på den engelske forretningsmodel Community Interest Companies (CIC), der er særligt målrettet social enterprises⁴¹. Artiklens forfattere er skeptiske overfor CICs, da de mener, at modellen medvirker til at mindske mangfoldigheden og diversiteten blandt de engelske social enterprises. Forfatterne mener, at introduktionen af CICs skaber en isomorf proces, der rammer miljøet omkring social enterprises i England.

Forfatterne bruger mainstreaming af social enterprises som afsæt for en diskussion med udgangspunkt i DiMaggios og Powels teorier om isomorfiens 3 grundformer, koesive (tvang), mimetiske (efterligning) og normative isomorfi på CIC-formen. De stiller spørgsmålet, hvorvidt de behandlede social enterprises falder ind under DiMaggio og Powels isomorfe strukturer (ibid: 8).

DiMaggio og Powell argumenterer for, at institutionel forandring ikke udspringer af organisatorisk variation, men derimod af institutionaliserede processer, der fører til homogenitet. Ifølge Griffith og Reid rammer denne homogenisering også de sociale entreprenører, der på trods af, at de opfatter de profitkabende aktiviteter som et middel til uafhængighed, alligevel ofte oplever, at de presses eller selv vælger at tilpasse sig bestemte organisatoriske standarder for at opnå succes eller forretningsmæssig bæredygtighed:

Some social entrepreneurs believe that the profit-making activities allow them to escape entrenchment (e.g., as found by Pharoah et al., 2004). However, as an institution, social enterprise experiences pressures to conform to certain organisational standards and structures, whether by choice or force, in order to be successful and sustainable (ibid: 4).

Som nævnt ovenfor er institutionalisme tæt sammenhængende med legitimitet, og ifølge Griffith er det netop legitimitet, der driver organisationen:

41. **(Social enterprises** are organizations which trade in goods or services and link that trade to a social mission. The need to deliver on both financial, social and environmental performance targets is often referred to as having a triple bottom line – kilde online leksikon wikipedia).

Dart (2004) explains that it is legitimacy, not efficiency or effectiveness, that drives the movement toward contractual agreements in social welfare (ibid:5).

Griffith og Reid siger, at man kan overføre det isomorfe perspektiv til relationen mellem offentlige kontrakter og social enterprises. Som et konkret eksempel nævner han Community Interest Companies, CICs, der som nævnt er en særlig offentlig støttet organisationsform for social enterprises i England. Her er der stærkt fokus på aktiviteter af samfundsnyttig karakter herunder særligt aktiviteter målrettet lokalsamfundet, og det offentlige kræver, at virksomheden kan dokumentere dette for at kunne udnytte en række fordele, der er forbundet med at drive en social enterprise organiseret som CIC.

Community Interest Companies er et eksempel på en model, det offentlige ser som velegnet til at danne ramme om samfundsnyttige aktiviteter, og som vi dermed også ser som oplagt at applikere de 2 isomorformer koesiv og mimetisk på. Det er meget nærliggende at forestille sig, at de offentlige myndigheder stiller krav om, at en social enterprise organiseres som CIC, såfremt denne ønsker at komme i betragtning som leverandør til en offentlig udbudsforretning. Det er desuden nemt at forestille sig, at en social enterprise kan fristes til at "iklæde" sig CIC formen, da denne er offentlig accepteret og dermed legitim med henblik på, at opnå myndighederne (og øvrige omgivers) accept og anerkendelse.

Der kan argumenteres for, at det er nødvendigt med visse former for politisk regulering for bl.a. at sikre social enterprises som organisationsform. Og netop derfor kan det være nærliggende at tildele den en væsentlig rolle som koesiv mekanisme i forbindelse med standardiseringen af social enterprises inden for den sociale økonomi.⁴² I forlængelse heraf kan man stille spørgsmålet, hvad der sker, hvis institutionaliseret legitimitet bliver den primære motivation for bevægelsen hen imod entreprenante aktiviteter eller sociale investeringer og i særdeleshed, hvordan dette vil påvirke og måske ændre måden, hvorpå vi evaluerer effekten af den sociale indsats:

Skaber vi måske disse institutionaliserede normer for at opnå adgang til at måle det umålelige? (ibid:8, egen oversættelse).

Griffith og Reid siger, at der udvikles best practice social enterprises (*implicit if not explicit*) som eksempelvis de cases, der præsenteres gennem aktører, der ofte, i bedste fald simplificerer, men også over-simplificerer de historier, de fortæller om succeser (ibid).

Vi ser, at der er en åbenlys risiko for et fejlagtigt match mellem konkrete behov og løsninger, mellem typen af problemer/udfordringer og egnede redskaber til at løse disse, såfremt organisationernes motivation ikke alene er drevet ud fra et spørgsmål

42. En socialøkonomisk virksomhed har en social mission, geninvesterer det økonomiske overskud, agerer på markedsvilkår, bygger på et vist niveau af demokratiske værdier og er organisatorisk uafhængig af den offentlige sektor – kilde Projekt Socialøkonomi www.socialokonomi.dk: 2006.

om at skabe det perfekte match, men nærmere er et spørgsmål om, at opnå legitimitet i forhold til omgivelserne (det offentlige). Griffith og Reid siger:

If we are to work towards a set of standards to govern and maintain the institution, then one would assume that all such organisations contained in that institution will be measured against the same set of standards. Given the current variation in social enterprises, such standards may place undue burdens on the field, and limit the innovations that can be achieved (ibid:7).

Med CIC er der sket en formalisering af social enterprise virksomhedsformen, som på den ene side giver den enkelte social enterprise, som oplever at være en del af et usikkert og i særdeleshed et risikofyldt miljø, en mulighed for både at lokalisere og placere sig inden for et allerede etableret felt. På den anden side står spørgsmålet om, hvorvidt den isomorfe proces har ændret naturen i den enkelte organisation? Eller med Griffith og Reids ord, risikerer vi, at det innovative og entrepreneurielle potentiale begrænses?

De når således frem til en forsigtig konklusion, eller i hvert fald et tema for yderligere debat, med et forslag om at lade markedet råde. Dette skal forstås på den måde, at stakeholders i feltet skal afstå fra at operere med entydige definitioner af social enterprise. Dette vil ifølge forfatterne åbne for et væld af forskellige organiseringer, som vil definere sig som social enterprises, idet de hermed muligvis kan opnå en konkurrencefordel i forhold til andre aktører i feltet. Der vil være isomorfe tendenser og modreaktioner på disse, og fremtiden vil være uforudsigelig. Forfatterne forudser, at dette vil møde modstand både blandt praktikere og forskere, og det er sandsynligvis heller ikke realiserbart. Men ikke desto mindre ser forfatterne det som en mulighed for at fastholde de entrepreneurielle og innovative potentialer i feltet:

One option is to let the market decide: this will lead to a wide range of organisations calling themselves social enterprises, or something similar, in order to gain competitive advantage in those commercial, quasi-, and mixed markets in which they operate. There will be inevitable isomorphic effects, some counter-isomorphic initiatives, and the future will be entirely unpredictable.

The community of social enterprise practitioners and theorists is, not surprisingly, uncomfortable with this; but the solution, we think, is not to legislate, either with or without government, about standards, benchmarks, and structures, because this will always ultimately become a game of inclusion and exclusion: it replaces one kind of isomorphism with another that is at least as unattractive (except for those with a dirigiste streak) (ibid:11).

Med denne konklusion lægger Griffith og Reid således op til en selvrefleksion blandt alle stakeholders, herunder også forskerne og uddannelser inden for feltet. F.eks. kan der stilles spørgsmål ved funktionen af EMES definition af social enterprises. Det er selvfølgelig i forskningsøjemed nødvendigt at operere med definitioner og kategori-

seringer, og EMES forskerne gør også opmærksom på, at definitionen ikke skal forstås som normativ. Ikke desto mindre kan forskerne ikke frasige sig det bidrag, som de som stakeholders yder til en normativ isomorfi inden for feltet, og som bør medreflekteres i forskningen.⁴³

8.4. PROFESSIONALISERING OG NORMATIV ISOMORFI

I det følgende vil vi se på, i hvilket omfang vi i den øvrige empiri, (Studerterhåndbogen for uddannelsen, et idé papir om en organisering af uddannelser inden for feltet og de fokusgruppeinterview, vi har foretaget) kan finde træk af en normativ isomorfi som et udtryk for den professionalisering af feltet, som formelle uddannelser kan ses som et bidrag til.

En af teserne hos DiMaggio og Powell lyder: "The greater the extent of professionalization in a field, the greater the amount of institutional isomorphic change" (DiMaggio og Powell, 1991:77). De nævner to aspekter ved professionaliseringen af et felt som vigtige kilder til isomorfisme. Det er dels formel uddannelse og i forlængelse heraf en kognitiv basis, som er produceret af universitetsspecialister, og det er dels udviklingen af professionelle netværk. Samtidig påpeger de, at graden af professionalisering kan måles på graden af universalitet i de formelle kvalifikationskrav (credential requirements), robustheden i uddannelsesprogrammerne og af vitaliteten i professionelle sammenslutninger (ibid).

De to punkter, som vi vil se nærmere på, er universaliteten i kvalifikationskravene (credential requirement) og robustheden i uddannelsesprogrammerne. Med hensyn til den indikator, som peger på universaliteten 'credential requirements', er der indtil videre ikke en ensartethed i de uddannelser, som er etableret inden for feltet. Der er indtil videre kun etableret relativt få uddannelser inden for social entrepreneurship og social enterprise, og de uddannelser, som er etableret har forskellige akademiske grader fra BA niveau som f. eks. på UEL, masterniveau, som også udbydes på UEL og nogle få andre europæiske universiteter. Endelig udbydes social entrepreneurship/social enterprise som dele af en MBA grad på f.eks. Harvard Business School og andre amerikanske og europæiske Business Schools.

Der er således både en stor variation i den type af universitet, som udbyder uddannelse og i den akademiske grad, som uddannelsen sigter imod. Med det kendskab vi har til curriculum i BA uddannelsen på UEL, til Social Enterprise initiativet på HBS og til uddannelseselementerne i MBA graden samme sted samt vores egen masteruddannelse i social entrepreneurship, kan vi umiddelbart konkludere, at disse uddannelser er meget forskellige, og at der ikke på nuværende tidspunkt er tegn på et ensartet curriculum, som må antages at være en af forudsætningerne for, at der for profes-

43. En af forfatterne til denne afhandling har på en konference om Social Økonomi og social entrepreneurship talt med repræsentanter for et italiensk social enterprise som i deres selvforståelse var innovative og entreprenurielle; og som var meget fortrøenede over at de var ekskluderet fra det gode 'social enterprise selskab' i kraft af EMES definitionen.

sionen udvikles almene 'credential requirements'. Det er dog sandsynligt, at der med tiden vil ske en vis konvergens, f.eks. hvis der etableres et European Social Entrepreneurship Education Consortium, således som der lægges op til det i et idépapir, som vi tidligere har omtalt.

Ser vi på graden af robusthed i uddannelsesprogrammet i vores case, vælger vi at forstå robusthed på den måde, at det handler om entydighed i uddannelsens indhold og tilrettelæggelse. Eller omvendt, i hvilken grad uddannelsen kan fastholde et innovativt og entreprenurielt perspektiv på social enterprise og social entrepreneurship. Eller medvirker uddannelsen til, at der udvikles standarder, som begrænser det innovative potentiale.

Hvis vi ser på uddannelsesprogrammet, peges der i indledningen under overskriften "Social Enterprise: What is it About?" på en lang række forskellige eksempler på behovet for sociale entreprenører:

- voluntary organisations and community groups need people who can take initiatives and develop projects to serve their cause or to carry through a vision
- public organisations and agencies want people to be innovative and adaptable in formulating policies and practices to tackle social problems
- pressure groups and political organisations require people who can turn commitments into campaigns
- community businesses, social firms and co-operatives are founded on people who can be entrepreneurs in business and work for a better world
- and across formal and informal economies people are engaging in new forms of economic activity and new ways of working (Student Handbook. UEL:7).

Som det fremgår af ovenstående, er der tale om en bred forståelse af feltet. Det er imidlertid et spørgsmål om denne forståelse bliver indløst gennem uddannelsesforløbet, eller om det snævre samarbejde med Community Centre Bromley by Bow i praksis medfører en mere snæver forståelsesramme. I studenterhåndbogen står der om dette samarbejde:

You have the opportunity to focus on the work of the Bromley by Bow Centre itself, which is widely regarded as a model of an approach to social enterprise, and how it has developed and learnt. It offers you access to projects and social businesses, social entrepreneurs and specialised staff as material for your analysis, for testing ideas and experiences and for learning in practice (ibid:11).

Når vi ser på, hvad underviserne i fokusgruppeinterviewet siger om at uddanne til social enterprise og social entrepreneurship, er der en høj grad af kritisk refleksion i forhold til problematikken. John Griffith ser social enterprises som meget komplekse organisationer i kraft af, at de er hybrider, som kombinerer en markedstilgang med det sociale formål. De kompetencer, der kræves for at lede den type organisationer,

kan erhverves på forskellige måder, og der kan, ifølge Jon, ikke argumenteres for formel uddannelse som den bedste måde at erhverve sig disse kvalifikationer på.

Gladius Kulothungan ser problemstillingen fra en lidt anden vinkel, hvor der argumenteres for, at en del af de nødvendige praktiske kompetencer kan formidles via traditionel undervisning, men når det kommer til innovationskompetencen; 'creativity', 'risktaking', 'creating opportunity', og 'thinking outside the box', er det nødvendigt med en anden tilgang til læreprocessen end den, der afspejles i et 'normalt' curriculum. I denne anden type af læreproces handler det om at have fokus på værdier, og at de studerende udvikler et innovativt 'mindset'.

JG:

.....We are talking about a set of skills, we haven't got, to manage complex organisation. We have no grants for saying that if you want to manage this complexity you have come to a classroom and undergo trainingthere are some complex organisations where the manager has undergone training, others don't and they reject it ... they have managed to learn this complexity by doing and reflecting....

.....in that perspective all training – including ours- our training to some extent is bull shit ... (laughter)

There is a range of ways to learn how to manage different complexity. We don't really know what is best....

GK:

They learn certain skills like bookkeeping or how to conduct a meetingand they get an understanding about what provision is there, market policies, how these things led to another.....things that are vital for the social entrepreneur. ... How do you create opportunities, when others say it cannot be done..... This is where creativity comes into play....To be able to think outside the box. In terms of teaching Here inspiration comes first.....

....Creativity can be introduced by showcasing and unpacking experience and inspiring them to see how creativity has been used.

Innovation cannot be taught,...you can inspire them.Try out and fail.You can't teach risk taking as well. In this context you have to pay a lot importance to personal development. Self-confidence makes people more risk taking, they know their abilities and own thinking and their resources, and if you can develop this it is more likely that they come into terms with crossing agendas.....Thinking of curriculum ...you cannot use a normal curriculum because it takes a different kind of person with a different kind of a mindset and values. (Fokusgruppeinterview med underviserne d. 19.5.2006).

De studerende, som vi interviewede, havde alle forud for eller efter påbegyndelsen af uddannelsen iværksat egne små og større social enterprises, og det var et gennemgående træk hos dem, at de var meget engagerede i at gøre en forskel i forhold til det 'community', som de er en del af. Når vi taler med dem om uddannelsen, er det også et gennemgående træk, at de relaterer deres læring i uddannelsen i forhold

egen praksis. De har tydeligvis fået et begrebsapparat, nogle praktiske færdigheder og et udvidet perspektiv på social enterprise. Nogle eksempler:

Student A:

... Getting into it.....Using the innovative ideas, but not knowing the terminology ... you know... funding situation, the whole idea about enterprise ...eh...Social Enterprise. Now I have come into Gladius class, I make two and two together.....I can develop it further into a proper set up.

Student C:

This course in social enterprise made it a little bit clearer in your mind that you knew that you wanted to help the community and wanting to build social capital. It made it clearer for us that we could make it work.

Student E:

And because my background is in commercial and private sector.... Social Enterprise.. .I joined the course and I learned about 3rd sector and grant making mechanisms and ideas about integrating these things, because how can we find more sustainable solutions? (Interviews d. 18. og 19.6. 2006)

Når vi sammenholder det tre forskellige versioner af uddannelsens rationale, den overordnede beskrivelse, underviserens forståelse af uddannelsens praksis, og de studerendes vurdering af uddannelsen, er den umiddelbare vurdering, at der ikke er tale om en høj grad af robusthed eller entydighed i uddannelsesprogrammet. De studerende har i deres selvforståelse bevæget sig fra hver især at ville gøre en indsats i forhold til et community og til at se sig selv som en del af et organisatorisk felt omkring social enterprise og social entrepreneurship. Men samtidig peger underviserne dels på usikkerheden om værdien af formel uddannelse på feltet og dels på de særlige i forhold, der kræves for at fastholde de entreprenurielle og innovative dimensioner i uddannelsen.

Samtidig er BA uddannelsen i East London en af de første grunduddannelser i social enterprise/social entrepreneurship, og selv om der er tegn på, at flere og flere uddannelsesinstitutioner udvikler og udbyder uddannelser inden for feltet, er der ikke noget, der direkte peger på at en professionalisering af feltet gennem formel uddannelse er umiddelbart forestående. Samtidig kan vi konkludere, at hvis de entreprenurielle og innovative dimensioner i feltet skal fastholdes, stiller det ifølge underviserne i East London særlige krav til uddannelsernes tilrettelæggelse. Dette kan for en umiddelbar betragtning se ud til at være i modsætning til den indikator for professionalisering via uddannelse, som opstilles af DiMaggio og Powell, nemlig uddannelsesprogrammernes robusthed. Der er således ikke på nuværende tidspunkt tendenser til, at en normativ isomorfi inden for feltet drives frem gennem en professionalisering via det formelle uddannelsessystem.

9.1. INDLEDNING

Vi vil i den følgende analyse tematisere de forståelser af social entrepreneurship, med særlig vægt på de innovative og entreprenurielle dimensioner, som vi finder i det empiriske materiale om uddannelsen på UEL. Vi reflekterer samtidig denne tematiske analyse af casen i forhold til teorierne om oversættelse, og forsøger således at sætte vores analyse af empirien i spil i forhold til en teoretisk forståelsesramme.

Analysen anskuer oversættelsen af social entrepreneurship i forbindelse med uddannelsen på UEL som en kæde af oversættelser, der sker på forskellige niveauer. Røvik bruger termen "flerleddede" oversættelseskæder herom. Disse processer er som regel meget omfattende og sker ofte i større organisationer som UEL. Analysen udarbejdes med udgangspunkt i Latours translationsmodel, der bl.a. siger, at en opskrift undergår en oversættelse af aktører for igen at blive oversat. På første niveau fokuseres på social entrepreneurship som en overordnet idé, der så at sige rejser ind i organisationen. På andet niveau finder vi den overordnede beskrivelse af uddannelsen samt en konkretisering af målsætningerne i de enkelte uddannelseselementer. Tredje oversættelse sker gennem undervisernes forståelse af social entrepreneurship. Endelig sker den sidste oversættelsesproces, når de studerende omsætter ovenstående til konkret handling. Altså det endelige møde mellem idé og praksis.

Analysen tager udgangspunkt i tidligere teoriafsnit omhandlende oversættelsesprocesser, isomorfi m.m., og i interviews med studerende og undervisere, uddannelsesbeskrivelser og studieplaner, hvad empirien angår.

9.2. UDDANNELSESBESKRIVELSEN

Når vi ser på den overordnede beskrivelse af uddannelsen, er der tale om en oversættelse af de forskellige forståelser af social entrepreneurship, som er i spil i feltet. Sådan, som vi beskrev det i kapitlet om social entrepreneurship, er innovation et af de gennemgående temaer i de forskellige forståelser af social entrepreneurship, om end det optræder med forskellig styrke. Den "Student Handbook" (studerterhåndbog), som er udarbejdet for uddannelsen til Social Enterprise, er på ca. 100 sider, og den indeholder dels en overordnet beskrivelse af uddannelsen, dels en beskrivelse af hvert af de enkelte moduler med angivelse af mål, kompetencemål, undervisningsformer, eksamenskrav og foreslået litteratur. Studenterhåndbogen indeholder

således det, som vi kender som studievejledning, studieordning og eksamensordning. Studenterhåndbogen er et handlingsforeskrivende dokument, som er udarbejdet i en kontekst, hvor "oversætterne" har skullet forholde sig til de formelle krav til og rammer for en uddannelsesbeskrivelse. Men samtidig beskrives oversættelsesprocessen som mødet mellem dels de universitære aktørers erfaringer fra arbejdet med community organisationer og analyse af behovet for 'capacity building' og dels aktørerne fra Bromley by Bow Centre:

The structure of six modules provides a coherent programme for learning the capabilities for working in community organisations and social enterprise. In the Centre for Institutional Studies we shaped this programme through our experience of working with community organisations and our analysis of the needs and demands for capacity building, and created this programme in discussions with Bromley by Bow Centre (Student Handbook. UEL, 2005:11).

Når vi ser på, hvad der sker med idéen eller 'opskriften' i denne oversættelsesproces, kan vi konstatere, at den overordnede beskrivelse af social enterprise/social entrepreneurship inkluderer de forskellige dimensioner af begrebet, som vi præsenterede i skematisk form i kapitlet om social entrepreneurship. Der er fokus både på den individuelle og den kollektive forståelse af social entrepreneurship, ligesom der er fokus på både forståelsen af social entrepreneurship, som knyttet til lokalt forankrede social enterprises, og på det tværsektorielle, som involverer både nonprofit sektoren, den offentlige sektor og den private sektor:

The community and economic life of the UK and of the wider world increasingly ask people to be enterprising for a social purpose. For example:

- voluntary organisations and community groups need people, who can take initiatives and develop projects to serve their cause or to carry through a vision
- public organisations and agencies want people to be innovative and adaptable in formulating policies and practices to tackle social problems
- pressure groups and political organisations require people who can turn commitments into campaigns
- community businesses, social firms and co-operatives are founded on people, who can be entrepreneurs in business and work for a better world
- and across formal and informal economies people are engaging in new forms of economic activity and new ways of working (Student Handbook. UEL, 2005:4).

Det bemærkes dog også i uddannelsesbeskrivelsen, at der er tale om en kontroversiel idé:

People and organisations find that the idea of social enterprise opens up new ways of working and thinking. But, at the same time, this can create tensions and challenges – social enterprise is a controversial idea (ibid:4).

Ser vi specifikt på den innovative dimension i social enterprise/social entrepreneurship, er der i teksten en række nøgleord, som peger i den retning: *'carry through a vision', 'be innovative', 'new forms of economic activity and new ways of working', 'new ways of thinking'*. Lidt senere i den overordnede beskrivelse af uddannelsens kontekst hedder det med reference til de karakteristika, som traditionelt anvendes i beskrivelsen af entrepreneurs personlige egenskaber, nemlig initiativ, energi, gå på mod og villighed til at tage en risiko: *"enterprising characteristics of individuals or organisations, such as initiative, energy, boldness, willingness to take risks."*

Denne overordnede beskrivelse af feltet er så i studiehåndbogen oversat til et curriculum, som består af en række moduler, hvor der for hvert enkelt modul er en *'module specification'*, som indeholder beskrivelser af følgende elementer: *'Main aims of module', 'Main topics of study', 'Learning outcomes for the module'* (som er opdelt i: *'Knowledge', 'Thinking skills', 'Subject-based skills'* og *'Skills for life and work'*), *'Teaching and learning methods', 'Assessment methods', 'Indicative reading'* og *'Activity'*. Beskrivelsen af uddannelsen følger her de normer for uddannelsesbeskrivelser, som er gældende i det engelske uddannelsessystem.

Emnerne for modulerne er: *'Social Problems and Institutional Solutions: Evidence and Action; Planning and Resourcing; Fundraising for Social Enterprise and Community Organisation; Leadership, Resource Mobilisation and Sustainable Development in Social Enterprise and Community Organisation; Social Enterprise Project, Reflective Practice; Organising People, Resources and Power; Partnership; Participation and Community Development.'*

Når vi søger i mål og kompetencemål (skills) for de enkelte moduler, finder vi dels beskrivelser af en række kritisk analytiske kompetencer og dels en række praktiske kompetencer eller færdigheder, som knytter sig til udvikling og drift af community baserede social enterprises. Begrebet innovation optræder ikke i målbeskrivelserne eller kompetencemålene ud over et enkelt sted i modulet Social Enterprise Project, hvor et af målene handler om dels at kunne forholde sig kritisk til forskellige tilgange til forandringsledelse; dels at kunne håndtere metoder til at skabe en læringskultur i social enterprises: *"To critically examine approaches to managing change in teams, projects, organisations and methods for creating a learning culture in social enterprises"*.

Der er et enkelt andet uddrag fra beskrivelsen af modulerne i uddannelsen, som vi vil fremhæve som et eksempel på en forståelse af feltet, hvor der er et fokus på det tværsektorielle i social enterprise/social entrepreneurship-konceptet blandt andet gennem etablering af partnerskaber. Netop det tværsektorielle ser vi som en af kilderne til den innovative dimension i social enterprise, idet det er i sammenstillingen og kombinationen af elementer fra de forskellige sektorer, at det muligt nye opstår⁴⁴.

44. Vi vil ikke her udfolde dette yderligere; men henvise til kapitlet om Social entrepreneurship og innovation. En anden vinkel på dette findes i teorier om Knowledge Management hvor bl.a. Jørgen Glerup (Glerup 2003) med henvisning til C.O. Scharmer taler om en tredje fase, hvor der er fokus på emergende viden. Pointen er iflg. Glerup at radikal ny viden opstår i mødet mellem forskellige kulturer eller professionsområder.

I beskrivelsen af modulet: Partnership, Participation and Community Development er indholdet beskrevet som en overordnet forståelse af udviklingen i velfærdsstaten, og de tre sektors kulturer og praksis og en forståelse af partnerskaber som en ny samarbejdsform mellem sektorerne. Begrebet social kapital og den teoretiske og praktiske forståelse af 'community development' kædes sammen med diskursen om partnerskaber. Samtidig med at der formidles en teoretisk forståelse, er der også fokus på udvikling af de studerendes praktiske kompetencer i forhold til networking og opbygning af partnerskaber samt evaluering af disse indsatser. Endelig er det værd at bemærke, at der henvises til case-studiet som metode i forhold til de studerendes læring. Indholdet i modulet er beskrevet således:

Main Topics of Study:

- Government policy from the welfare state through the free market to the partnership approach
- Culture and practices of the three main sectors and the role of enterprise within them
- Theoretical development: The concept of social capital and its application.
- Discourse and practice of partnership and participation. Theories and practice of community development
- Technical development: Networking and partnership building: techniques, measurement. Stakeholder analysis. Indicators, outcomes and measures of participation and partnership
- Case studies
- Successful and problematic partnerships, focusing on local cases in context (ibid:54).

Ser vi på litteraturlisterne for de enkelte moduler, finder vi ikke litteratur, som specifikt refererer til innovationsbegrebet eller som rummer værktøjer til håndtering af idéudvikling eller facilitering af innovationsprocesser ud over den litteratur, som beskæftiger sig med den lærende organisation, f.eks. Senge: *The Dance of Change* (1999) og Shapiro og Levine: *Creating Learning Communities* (1999).

Når vi ser på studenterhåndbogen i sin helhed, er der tale om et dokument, som skriver sig ind i den fast definerede genre, som er universitetsinstitutionens formalistiske måde at beskrive uddannelser på. Med udgangspunkt i dette dokument er det relevant at genkalde sig det spørgsmål, som var med til at initiere vores projekt: "Can entrepreneurship really be taught?" Hvis vi udelukkende skal basere en besvarelse af spørgsmålet på beskrivelserne af de enkelte uddannelsesmoduler i BA-uddannelsen på UEL, kan vi ikke se, at der umiddelbart er belæg for et entydigt positivt svar.

Referencerne til de entreprenurielle og innovative dimensioner i social enterprise/social entrepreneurship findes primært i den overordnede beskrivelse af uddannelsen. Herudover må vi for at finde tegn, der peger i den retning, dels se på rammerne for uddannelsen og dels på, hvordan aktørerne oversætter uddannelsesforskriften i en uddannelsespraksis. Det sidste vender vi tilbage til i næste afsnit, hvor vi ser på fokusgruppeinterviewet med underviserne.

Med hensyn til rammerne for uddannelsen er det, der adskiller denne uddannelse fra andre uddannelser, det tætte samarbejde med Bromley by Bow Centre og andre social enterprises i East London. I studenterhåndbogen beskrives det, hvordan dette samarbejde giver adgang til konkrete social enterprises både som analyseobjekter, men også som mulighed for at teste egne ideer og erfaringer i praksis:

You have the opportunity to focus on the work of the Bromley by Bow Centre itself, which is widely regarded as a model of an approach to social enterprise, and how it has developed and learnt. It offers you access to projects and social businesses, social entrepreneurs and specialised staff as material for your analysis, for testing ideas and experiences and for learning in practice (ibid:6).

Herudover har hver enkelt af de studerende igennem hele uddannelsen en mentor, der, som det beskrives nedenfor, kan være sparringspartner; men som også kan give den studerende adgang til et netværk af nyttige kontakter inden for feltet.

You will have a mentor who can offer you support in your learning programme and in its relationship to your community organisation. A mentor is someone who is employed or substantially involved (e.g. perhaps as a management committee member) in the community organisation, and has extensive experience of how community organisations work (ibid:14).

I vores fortolkning af uddannelsens curriculum reflekteres den innovative og entreprenurielle dimension i uddannelsen således primært igennem kombinationen af det akademiske studie med de studerendes praksis i forskellige community projekter eller social enterprises.

Vender vi tilbage til den 'oversættelsesmodel', som vi introducerede i kapitel 4, kan vi se, at en idé: social entrepreneurship, af aktørerne er oversat til et objekt: studenterhåndbogen:

1. I en tid-/rumkontekst A oversætter humane aktører en idé til 2. et objekt (en tekst, et billede, en prototype), der så oversættes til 3. en handling, der oversættes, gentages og stabiliseres til 4. en institution (der derefter udsættes for yderligere oversættelser). Når en idé er objektiveret i f.eks. en tekst eller en prototype (punkt 2 ovenfor) og dermed er blevet dekontekstualiseret, vil den kunne disembeddes og bevæge sig i tid og rum – dvs. rejse indtil den re-embeddes i en ny organisatorisk (tid-rum) kontekst B (Scheuer, 2005:6).

I det følgende vil vi i fokusgruppeinterviewet med underviserne se på aktørernes (underviserne) refleksioner over, hvordan objektet (studenterhåndbogen) oversættes til en handling, som er den konkrete uddannelsesaktivitet. Herefter ser vi på, hvordan denne handling (undervisningsaktiviteten) af de studerende oversættes til en ny handling (den konkrete aktivitet i social enterprises).

Men forinden vil vi kort se på, hvordan vi kan forstå uddannelsesbeskrivelsen som en oversættelse i forhold til Røviks hovedtyper af oversættelser, konkretisering, delvis imitering, kombineret og omsmelting. Umiddelbart forekommer det mest relevant at se på den som en konkretisering. Røvik beskæftiger sig, som vi har været inde på, med organisationsopskrifter, og han ser konkretisering som den mest anvendte oversættelsesform, når koncepterne har karakter af at være generelle idéer eller halvfabrikata, som må tolkes, tydeliggøres og tilpasses. (Røvik, 1998:161) Når vi ser på social entrepreneurship som idé, findes der en række teoretiske variationer af idéen, sådan som vi redegjorde for det i kapitlet om social entrepreneurship. Og der er tilsvarende en række oversættelser af idéen i en mangfoldighed af konkrete social enterpriser.

I den case, som vi har beskrevet, er den lokale oversættelse foregået i en kontekst, som udgøres af universitetets formelle krav til uddannelsesbeskrivelser; men også universitetets fysiske beliggenhed i East London. Samarbejdet med Bromley by Bow Centre har været en medvirkende faktor i den oversættelse eller konkretisering af idéen social entrepreneurship, som vi kan se i uddannelsesbeskrivelsen.

9.3. UNDERVISERNES FORTÆLLINGER OM SOCIAL ENTREPRENEURSHIP

Som vi tidligere var inde på, var temaet for fokusgruppeinterviewet med underviserne de entreprenurielle og innovative dimensioner i social enterprises/social entrepreneurship, og hvordan disse dimensioner forvaltes i en uddannelsesmæssig sammenhæng. Underviserne udgør den gruppe af aktører, som (sammen med de studerende) skal oversætte uddannelsens curriculum til en konkret undervisningspraksis. Vi ser fokusgruppeinterviewet som aktørernes refleksioner over denne oversættelsesproces.

Interviewet rummer både et 'hvad', som refererer til forståelsen af de begreber som er i spil: Det entreprenurielle og det innovative, altså, hvordan forstår og fremstiller underviserne disse begreber. Samtidig er der et 'hvordan', som refererer til, hvordan disse begreber sættes i spil i undervisningen. Endelig er der et metaniveau, hvor underviserne forholder sig til, om denne oversættelsesproces overhovedet er mulig og giver mening.

Konkret foregår interviewet på den måde at Gladius Kulothungan og Siobhan Rioran er til stede fra interviewets start, mens Jon Griffith støder til ca. ½ time inde i den 1½ time lange seance. Det er tydeligt, at der sker noget nyt i samtalen, da Jon kommer til. Hvor Gladius og Siobhan i høj grad supplerer hinanden og opbygger en fælles fortælling, spiller Jon rollen som djævlens advokat og sætter dilemmaerne og modsætningerne til debat.

Vi vil i det følgende først gennemspille interviewets 'hvad', altså, hvordan forstår underviserne begreberne entrepreneurship og innovation. Herefter vil vi se på, 'hvordan' underviserne beskriver en uddannelsespraksis, der kan fremme de studerendes entreprenurielle og innovative kompetencer. Endelig vil vi se på underviserne refleksioner over mulighederne af og meningsfuldheden i en oversættelse af idéen social entrepreneurship/social enterprise i den konkrete kontekst, som er et universitetsstudie.

Når vi taler om begrebet innovation har Gladius og Siobhan i begyndelsen en dialog, hvor de sammen udvikler deres forståelse af dette begreb i forhold til social enterprise/social entrepreneurship. Først giver Gladius en definition af innovation, hvor der identificeres to former for innovation, som vi tolker som henholdsvis radikal og inkrementel innovation, selv om definitionen af den radikale innovation kan diskuteres. Herefter formulerer de to i fællesskab en forståelse af sammenhængen mellem begreberne social entrepreneurship og innovation.

Udgangspunktet er dels den innovative tilgang, og dels anvendelsen af de generelle begreber fra entrepreneurship teorien om et 'needs and provision gap', og viljen at forfølge et mål eller en vision uden at lade sig begrænse af en aktuel mangel på f.eks. på økonomiske ressourcer. Social entrepreneurship defineres så ved, at der er tale om både 'financial and social outcome'. Social entrepreneurship er endvidere karakteriseret ved begreberne '*imagination, creativity and passion*' som redskaber for innovationsprocessen. Dette leder frem til at social entrepreneurship først og fremmest skal forstås som et 'mindset':

GK:

Innovation can work in two ways:

innovation can improve the existing in an imaginative way

or innovation, you can add something to the existing

Innovation uses imagination and creativity to offer a solution to a problem. (.....)

that is innovation...

SR:

Innovationthe essence of a social entrepreneur is that they see the gaps between needs and provision.....

GK:

...There is this concept of a need provision and gap and SE work in this sphere..... need and provision gap ... and fill these in via imagination, creativity and passion...

SR:

Their willingness to pursue the goal of filling the gaps regardless of having the money or no. That is how social entrepreneurs can be distinguished from others, who just have a good idea. Most people do not pass the starting line. I have no money; I don't know anyone who can do that The social entrepreneur is the one that takes a decision to do something about it. Who do I know? What is available out there?

GK:

There is a discussion about being a..... how social entrepreneurship is not at skill but a mindset....social entrepreneurs have a unique perspective of looking at a problem.....They have come to a paradigm shift of – that many people say – this is not going to work, we cannot do anything about it. A social entrepreneur thinks: How we can make it work?.....How can we bring the market mechanisms into this play?....My feeling about it is that its is all about return on investment... economic and social and you have to combine the two..... social entrepreneurship is an entirely different world. It is a mindset.

And this is what we try to do. ..To give people this understanding of the mindset. You cannot teach innovation, but you can inspire. So teaching becomes inspiring (Fokusgruppeinterview UEL, 19.5.06).

Som det fremgår af de sidste linjer, karakteriseres social entrepreneurship her som et 'mindset', og samtidig formuleres det, at man ikke kan undervise i innovation (teach); men derimod anspore til og inspirere innovation. Vi vender tilbage til denne forståelse af, hvad det er, der sker i undervisningen lidt senere i afsnittet.

Før vi når dertil, vil vi se på den nye dimension i forståelsen af begreberne, som udfoldes, da Jon træder ind i diskussionen. For det første spidsformulerer Jon det innovative element i social entrepreneurship som den komplekse hybrid mellem markedet og det sociale felt. Endvidere problematiseres begreberne om social entrepreneurship og innovation på flere måder. For det første har Jon og Siobhan en meningsudveksling om forståelsen af innovation i forhold til en konkret case; en forældreoprettet børnehave. Jons synspunkt er, at en sådan case kan defineres som en social enterprise; men at den ikke nødvendigvis, eller rettere i mange tilfælde ikke kan karakteriseres som innovativ. Heroverfor argumenterer Siobhan for en forståelse af den innovative dimension, hvor dels det faktum, at der er tale om nye aktører, som har en tilknytning til et community og dels disse aktørers drivkraft og motivation: "creativity and imagination and improving", kan begrunde en karakteristik af casen som en innovation.

Herudover løfter Jon diskussionen til et politisk niveau, hvor han problematiserer innovationsdiskursen i forhold til social enterprise-feltet som en del af den engelske regerings 'claim for newness' og moderniserings og innovations program.

JG:

We have always had social entrepreneurs...some small number of people have always done this.....The hybrid is the new thing – the complex hybrid in the middle involves both trading in the market and to use their profit for social purposes. That is the innovation.

JG:

Can I go back to childcare? I always ask: where does the money come from? Who is paying? Childcare is paid by the parents. 5 women create a childcare founded on cooperative principles – parents pay, good, I prefer this. You count that social enterprise. Great that it is happening. But then again, this is not innovative, is it?

SR:

I want to challenge that. The new institution may be innovative in the sense that it is not a big public service provider (comments: sure, sure) which is an anonymous and bureaucratic institution. The innovation comes from the provider. We have here the very nature of the 5 women – and here I am making an assumption – those women come from the community. Every time that a social enterprise gets a public contract for service provision I think, now we are getting the money back to the people. To me this is innovation...

JG:

I disagree. Good thing. I am glad it is there, that the cooperatives providing child care, but people have done this for a hundred year – people have formed different kind of organisations. It is great that it is happening- it may be innovative maybe it is new in this in this street maybe there has not been a childcare in the street before....but it is just a replication. But we should do mere of it. Yeah.

SR:

...explicitly in your assumption is that the notion of innovation equals new. We came up with – or my wonderful (Gladius: Co-driver) came up with a brilliant definition of innovation, which is about approaching them with creativity and imagination and improving (Gladius samstemmer). So explicitly in your assumption is that innovation equals new!

Q: Lise:

Maybe we should focus more on social innovation? But that creates another discussion...

JG:

Yes, there are different understandings – but my impression is that the discussion about innovation in the social enterprise sphere has to do with the claim for newness. I see there is a connection between all the stuff about social enterprise and new Labour and the talk about innovation and modernisation in finding new ways of doing things

Der er, som det fremgår af denne dialog, divergenser i undervisernes forståelse af innovationsbegrebet. Divergensen opstår, så vidt vi kan se, bl.a. som følge af, at den ene forståelse primært relaterer sig til innovationsprocessen, (creativity, imagination and improving) og til aktørerne som 'community'-baserede, hvorimod den anden forståelse primært forholder sig til resultatet: i hvilket omfang er der tale om et nyt 'produkt' eller en ny 'service'. Måske kan denne divergens også forstås som forskellen mellem inkrementelle og radikale innovationer.

Vi vil nu gå over til at se på interviewets 'hvordan', altså, hvordan underviserne forstår uddannelsen som en proces, hvorigennem de studerende tilegner sig det 'mindset', som ifølge Gladius og Siobhan er omdrejningspunktet i social entrepreneurship og innovation. I det følgende gengives en længere dialog mellem Gladius og Siobhan, hvor de først taler om værdierne som en drivkraft i det 'mindset', som ses som kernen i social entrepreneurship. Herefter fremlægges deres overvejelser over den undervisnings- eller rettere læringsforståelse, som udfoldes i uddannelsen:

GK:

And this is what we try to do. ..To give people this understanding of the mindset. You cannot teach innovation, but you can inspire. So teaching becomes inspiring.....

SR:

That brings me to what drives mindset? People are driven by ethical framework, morality, value system etc....Spirit..... A belief system is the driver. People have to start with themselves. What is important to you? We always start there. What inspires you? This is your touchstone that will help you when you are meeting bar-

riers There is a mountain to climb ...and that is what gets you up there.....
We are not afraid to speak of mind, body and soul – I am not talking religion, you know, just the reason why we get out of the bed in the morning.....

GK:

One of the strongest values in social entrepreneurship is empowerment, we empower people. We are value and norm based organisations. That is why human beings – as she says – becomes very important because in the circle of the social enterprise are human beings and it is our value to empower people.....So this is why we accent this. We are not only giving them skills but an understanding of this.

SR:

..... we have developed our own model... a participatory concept that recognises that when adult learners come to a learning environment they know what they want to know..... and apply this to their working life. They represent a wealth of experience, which should be recognised! I have learned a lot over the last years.....Teaching is very empoweringwe do not do any formal lectures in the beginning of our programme. We ask questions and the students define for example SE for themselves..... This is learning by doing.....if you teach social entrepreneurs you can throw the pedagogy out of the window....

GK:

Problem solving is a method. We present problems for the students and they solve them in the group.We start with the assumption that the mind is a problem solving machine.it is a technique.....

They learn certain skills like bookkeeping, or how to conduct a meetingand they get an understanding about what provision is there, market policies, how these things led to another.....things that are vital for the social entrepreneur. ... How do you create opportunities, when others say it cannot be done..... This is where creativity comes into play....To be able to think outside the box. In terms of teaching Here inspiration comes first...

SR:

Wake them up to see that they know a hell of a lot more that they think they do! And this is where appreciative inquiry comes in. We have these basis skills, we are doing this all the time, but we are not seeing it as social entrepreneurship. ...I did not know that I knew. ..That is where the empowerment comes in.....

GK:

....Creativity can be introduced by showcasing and unpacking experience and inspiring them to see how creativity has been used. Innovation cannot be taught,... you can inspire themTry out and fail.You can't teach risk taking as well. In this context you have to pay a lot importance to personal development. Self-confidence makes people more risk taking, they know their abilities and own thinking and their resources, and if you can develop this it is more likely that they come into terms with crossing agendas.....Thinking of curriculum ...you cannot use a normal curriculum because it takes a different kind of person with a different kind of a mindset and values...

SR:

..... We also do circle work, all our learning takes place in circle and no desk, which is breaking down barriersthat send very different signals...we use inputs from different cultural settings – it also creates a different environment. It is

nothing religious in anyway. It is OK to be inspired...OK to be moved..... . And that is what is going to make you distinctive and successful...

GK:

.....It is also important to break down barriers of power you know. We build a kind of community where so much exchange takes place ... that can be done in a personalised relationship of trust – we build social capital in the community. We are available; we share food and other social activities..... Learning becomes the centre of our play. It is not a task, it is a game that we play, and then it becomes a joy.

SR:

..... We create a learning community – we are all learners and we are all equals. And it is very empowering as it challenges power structures... We have an emphasis on the group and the group dynamics.....

For det første tales der om 'value and normbased organisations' og et 'belief system', som de drivende kræfter i social entrepreneurship. En af de centrale værdier er begrebet 'empowerment', og uddannelsen forstås som 'empowerment' af de studerende.

På den ene side kan de studerende tilegne sig en række færdigheder, f.eks. bogføring og mødeledelse gennem undervisningen; men når det på den anden side handler om at kunne skabe 'opportunities', om 'risk-taking' om 'thinking outside the box' og om 'creativity' kan der ifølge underviserne ikke arbejdes med 'normalt curriculum'. Gladius og Siobhan beskriver uddannelsen som et 'learning community'⁴⁵, som er karakteriseret ved, at der skabes et kreativt rum omkring læringsprocessen, hvor der er fokus på videndeling og fælles idéudvikling. Samtidig er 'community practice' og 'action learning' og 'reflective practitioner' begreber fra denne læringsforståelse, som knytter de studerendes arbejde i social enterprises sammen med den teoretiske uddannelse.

Det er igen Jon, der bringer en forstyrrelse ind i fortællingen ved at pointere, at det er muligt, at denne læringsstrategi kan fremme de kompetencer, der skal til for at håndtere den kompleksitet, som social enterprise-feltet rummer; men det er også muligt, at det ikke er uddannelse inden for den formelle uddannelsesinstitution, der er svaret:

JG:

.....We are talking about a set of skills, we haven't got, to manage complex organisation. We have no grants for saying that if you want to manage this complexity you have come to a classroom and undergo training.there is some complex organisations where the manager has undergone training, others don't and they reject it ... they have managed to learn this complexity by doing and reflecting... All we can say is: What you do is difficult. If you are going to succeed and if you want a sustainable organisation..... Apart from learning from the failures of the history, you are going to need some kind of learning as you progress – that could involve a course at the university, but could also involve something you

45. Inspirationen til dette er iflg. G. og S. bl.a. hentet hos: Senge, P (1990) *The fifth discipline Century*, London. Shapiro N & Levine J (1999) *Creating learning communities – A practical guide to winning support, organizing for change and implementing programs*, Jossey Bass Publishers, San Francisco, USA.

do for yourself.There is a range of ways to learn how to manage different complexity. We don't really know what is best....

Dette bringer os frem til det sidste spørgsmål, som vi introducerede i begyndelsen af afsnittet, nemlig underviserens refleksion over mulighederne og betingelserne for at oversætte idéen social enterprise/social entrepreneurship til et uddannelsesprogram. Gladius er inde på dette, når han siger, at der ikke kan arbejdes med et 'normalt' curriculum og henviser til den særlige måde, de har tilrettelagt uddannelsen på. Jon er igen mere skeptisk i sit syn på mulighederne for en meningsfuld oversættelse af konceptet om social entrepreneurship og innovation til et uddannelsesprogram og konkret undervisning:

JG:

I am coming from a kind of belief that we have to respond to the individual organisation and their specific situation: what can be useful for it. If we got a learning programme that could offer that in the university, that is fine. Grand! Universities should offer that as much as private consultancy or whoever else in the market; if we can work with the individual organisation and its specific situation. It is good! We can help to design the learning programme they need. If we can respond to their situation, well let's do it.....

But my experience at least in this University.....we are being increasingly pressured by the system. We are in to offer a programme that specifies what the content of the learning will be and try to sell that to the client. It is not going to be of any bloody use for many of the clients.....

But we can't go through this and say that this is what the course content is all about, but when the people arrive, you say: actually we are going to do something else. You can do a bit of that, but if you do too much of that, the students get cross.....

Den forskel i forståelsen af mulighederne for at foretage en meningsfuld oversættelse af social enterprise/social entrepreneurship konceptet ind i det formelle uddannelsessystem, som udtrykkes af underviserne, hvor Jon er betydeligt mere skeptisk end Gladius og Siobhan, forklares af underviserne selv bl.a. som et udtryk for at Gladius og Siobhan primært refererer til erfaringerne fra BA-uddannelsen, hvorimod Jon refererer til masteruddannelsen:

JG:

That is part of the reason. Because the BA looks at the whole area of social entrepreneurship..... it is a kind of introductory for practitioners looking at the whole range of social entrepreneurship activity whereas the post graduate programme has a narrower focus on complexity and how to manage that and the double bottom line.....

....The answer to that is that they are all going to manage it differently. And if we were honest about it we should stop the courses after 10 minutes and make some individual consultancy contracts with the organisations involved.

Det er således ikke muligt at fremsætte en entydig konklusion i forhold til undervisernes refleksion over det meningsfulde i at oversætte idéen om social entrepreneurship til et curriculum og i næste omgang til et undervisningsforløb. Men som det fremføres af Gladius, er der enighed om, at det ikke kan ske inden for rammerne af et 'normalt' curriculum. Den lokale kontekst, som her forstås både som det praktiske samarbejde med bl.a. Bromley by Bow Centre og undervisernes syn på sig selv som del af et 'learning community', hvor der arbejdes med at opbygge 'social kapital' i gruppen, må betragtes som essentielle for en meningsfuld oversættelse. Dette betyder, hvis vi kort vender tilbage til 'oversættelsesmodellen', at der kan stilles spørgsmål ved, om den objektiverede idé (uddannelsesprogrammet) kan dekontekstualiseres og re-embeddes i en anden uddannelsesinstitution:

Når en idé er objektiveret i f.eks. en tekst eller en prototype (punkt 2 ovenfor) og dermed er blevet dekontekstualiseret, vil den kunne disembeddes og bevæge sig i tid og rum – dvs. rejse indtil den re-embeddes i en ny organisatorisk (tid-rum) kontekst B (Sheuer, 2005:5).

Vi vender tilbage til denne problemstilling i konklusionen; men først vil vi se på oversættelsesproblematikken i forhold til de studerende.

9.4. DE STUDERENDES FORTÆLLINGER OM SOCIAL ENTREPRENURSHIP

Som nævnt indledningsvist i afsnittet, taler Røvik med henvisning til Latour om kæder af oversættelse, hvor – med afsæt i translationsmodellen – en opskrift undergår en oversættelse af aktører for igen at blive oversat af et nyt sæt aktører. Som studerende på UEL danner de studerende det sidste led i oversættelseskæden, og det virkelig interessante i denne sammenhæng er, om innovationsbegrebet som element i social entrepreneurship "overlever" blandt de studerende.

Meget tyder på, at dette er tilfældet. De studerende nævner begrebet innovation i en række sociale og samfundsmæssige sammenhænge. Dette gør sig gældende i såvel det refererede interviewmateriale som på de studerendes hjemmesider samt i andet informationsmateriale omhandlende deres aktiviteter. Karakteristisk blandt de studerende er, at vi ser innovationsbegrebet anvendt i en udpræget praksisorienteret tilgang f.eks.

Leaside Regeneration is a young, highly-skilled company, established in 1998 with a mission to deliver innovative and exemplary sustainable regeneration (www.leasideregeneration.com).⁴⁶

Et andet eksempel på de studerendes direkte eller indirekte anvendelse af begrebet af innovation findes på hjemmesiden www.growingconcerns.org, hvor der står:

Our team comprises highly trained horticulturalists, designers & trainees working towards a horticultural future. Together we aim to create an innovative oasis within our busy city lives.

I forhold til hjemmesideeksemplerne kan vi endelig på Green Dreams (placeret under Bromley By Bow Centre) hjemmeside www.bbbc.org.uk/greendreams/socent.thm læse følgende i relation til innovationsbegrebet:

When you choose the services of Green Dream, you also directly support the innovative and important services provided by the Bromley by Bow Centre.

En studerende (Student C) fra en mindre social enterprise siger i forbindelse med et spørgsmål om, hvilken betydning innovation har i forbindelse med social entrepreneurship:

...because I don't believe that no one cannot have innovation or vision (Student C).

Et konkret billede på en studerende, der eksplicit fortæller, at hun har modtaget "det innovative budskab" gennem undervisningsaktiviteten, er student A:

... Getting into it.....Using the innovative ideas, but not knowing the terminology ... you know... funding situation, the whole idea about enterprise eh Social Enterprise. Now I have come into Gladius class, I make two and two together.....I can develop it further into a proper set up (Student A).

Der er således mulighed for, at Student A rent faktisk oversætter undervisningsaktiviteten til en ny handling (den konkrete aktivitet i social enterprises eller etablering af social enterprises).

Ovenstående citat følges op med et endnu mere sigende citat, hvor uddannelsens innovative element registreres og anvendes af de studerende. Student B siger:

the program creates an environment that encourage people to think and get ideas.

Videre fortæller Student B, at hun bruger sit netværk i forbindelse med ideudvikling:

...I use the network of students to talk about my ideas.

Det er tydeligt, at innovationselementet optræder i de studerendes virkeligheder, hvilket kan tyde på, at innovationselementet har overlevet oversættelserne.

Der er i interviewene med de studerende tre gennemgående træk. For det første er der den livshistoriske beretning om de personlige erfaringer, som har motiveret dem

til at blive sociale entreprenører. Der er tale om meget forskellige livshistoriske baggrunde, fra den indfødte brite med en baggrund i business-sektoren, til indvandrerne fra Bangladesh; men de udtrykker alle, at de føler et ansvar for at bidrage til den sociale udvikling i deres 'community' i East London.

For det andet fylder beretningerne om udviklingen af deres social enterprises meget. Når vi spørger til begreberne innovation og entrepreneurship, svarer de med beretninger om, hvordan de har forholdt sig til, og løst konkrete problemer i udviklingen af deres enterprises.

For det tredje refererer de studerende, når vi spørger til sammenhængen mellem uddannelse og innovation og entrepreneurship dels til en række praktiske kompetencer, som de har tilegnet gennem uddannelsen; men samtidig fremhæver alle de interviewede den fælles læreproces i gruppen, hvor de hele tiden er i dialog med underviserne og med de medstuderende om både teoretiske og praktiske problemstillinger.

I den mere resultatorienterede optik kan vi også se, at der rent faktisk sker en oversættelse. Der kommer rent faktisk noget ud af opskriften, nemlig en række social enterprises. Under uddannelsesforløbet opstartes 4 helt nye social enterprises, hvoraf vi karakteriserer mindst 3 af disse som innovationer af inkrementel karakter. Den sidste enterprise, Leaside Regeneration Ltd. falder mere ind under kategorien *radikal* innovation, idet den i særlig grad forener den kommercielle sfære med sociale værdier, igen med udgangspunkt i en række nyskabende initiativer herunder udviklingsprojekter i store socialt belastede lokalmiljøer.

Den problemformulering, som var vores udgangspunkt for arbejdet med denne afhandling, var: I hvilken forstand institutionaliseres social entrepreneurship og innovation gennem formel uddannelse?

Vi har struktureret den konkluderende opsamling på problemformuleringen i fire punkter:

- Hvad er de vigtigste pointer i de teorier, vi har inddraget?
- Hvad er de vigtigste pointer i casen?
- Hvad kan vi lære af det?
- Hvilke begrænsninger ser vi i vores projekt?

10.1. HVAD ER DE VIGTIGSTE POINTER I DE TEORIER, VI HAR INDDRAGET?

Social entrepreneurship er, som vi har fremstillet det et komplekst begreb, og der er en række forskellige forståelser af begrebet i spil. Vi har forsøgt at opstille disse forskellige forståelser i en model, hvor vi læser de forskellige forståelser af begrebet i forhold til nogle dikotomier, som er det individuelle versus det kollektive, som et primært 'tredje sektor fænomen' versus et 'cross sector' fænomen. Vi kan endvidere konstatere, at innovationsbegrebet er et element i alle forståelser af social entrepreneurship, om end det optræder med forskellig styrke.

Vi har derfor forsøgt at danne os et overblik over forskellige forståelser af begreberne innovation og social innovation, og kan konstatere, at dette begreb er mindst lige så komplekst som social entrepreneurship. Vores bud på en definition af sociale innovation er, at det er innovationer, hvor substansen eksempelvis er en ny ledelse, organisation eller serviceydelser, og hvor innovationerne er af adfærdsmæssig karakter, som tager udgangspunkt i sociale nytækningsstrategier, koncepter, ideer og processer, der bl.a. bidrager til at reducere konkrete sociale problemer, samt bidrager til løsningen af mere generelle problemstillinger.

Som teoretisk forståelsesramme for den proces, hvor konceptet eller idéen social entrepreneurship spreder sig til forskellige organisationer, herunder også uddannelsesinstitutioner, har vi arbejdet med nyinstitutionalismen. Vi ser i denne teorikonstruktion, med begreberne om 'organisatoriske felter' og isomorfi et godt bud på en

forståelsesramme for de processer, som er i spil i spredningen og institutionaliseringen af nyt koncept som social entrepreneurship.

Samtidig er vi blevet opmærksomme på nødvendigheden af en kritisk selvrefleksion, dels hos os, som primært er aktører i feltet; dels hos forskerne i forhold til de bidrag vi/de yder til tendenserne til isomorfi.

Teorien om oversættelse anvender vi som ramme for analysen af den kæde af oversættelser af idéen om social entrepreneurship, som vi finder i den empiriske undersøgelse af en case. Teorien giver, med sit fokus på de menneskelige aktørers rolle i oversættelsesprocessen, en forståelsesramme, som har blik for forskellighed og forandring, som supplement til isomorfiforståelsens fokus på ensliggørelse.

10.2. HVAD ER DE VIGTIGSTE POINTER I DEN EMPIRISKE UNDERSØGELSE?

Analysen af casen kan ses som en form for triangulering, hvor vi sammenholder uddannelsesbeskrivelsens udsagn med henholdsvis undervisernes forståelser af den innovative dimension i uddannelsen, og med de studerendes forståelse af uddannelsens sammenhæng med deres praksis som sociale entreprenører.

Vi har i metodekapitlet argumenteret for, at den case, som vi har arbejdet med, kan forstås som en kritisk case. Vi mener at have fået bekræftet denne antagelse, forstået på den måde, at hvis de entreprenurielle og innovative dimensioner i social entrepreneurship ikke kunne findes i denne uddannelse, som gennem tilrettelæggelsen af og rammerne for uddannelsen i særlig grad tilgodeser disse dimensioner, vil de heller ikke kunne findes i andre uddannelsesprogrammer.

Når vi skal vurdere i hvilken forstand social entrepreneurship institutionaliseres gennem formel uddannelse, kan vi med udgangspunkt i undervisernes og de studerendes beretninger konkludere, at uddannelsen foregår i det, vi vil betegne som et skrøbeligt netværk. Her er det af afgørende betydning, at der opbygges tillid i gruppen, og at der arbejdes med et kreativt rum omkring læringsprocessen, hvor der er fokus på videndeling og fælles idéudvikling, og hvor der opbygges social kapital.

10.3. HVAD KAN VI LÆRE AF DET?

Hvis vi skal forsøge at uddrage en generel konklusion på baggrund af analysen af casen, kan vi i første omgang reformulere Swedbergs spørgsmål: "Can entrepreneurship really be taught" til noget i retning af: Under hvilke rammer kan studerende lære sig social entrepreneurship gennem formel uddannelse?

Vi kan se, at de studerende, som vi har talt med, faktisk er entreprenurielle og innovative i de social enterprises, de er engagerede i. Men vi kan samtidig på baggrund af interviewet med underviserne konstatere, at der efter deres opfattelse ikke kan arbejdes med et såkaldt 'normalt' curriculum. Det vil sige, at det curriculum, som er beskrevet i studenterhåndbogen, må 'oversættes' til en læringsform, hvor både

læringsrummet og praksiselementet bl.a. i form af det tætte samarbejde med et 'community centre' spiller en betydelig rolle.

Når vi herefter stiller spørgsmålet, i hvilken forstand institutionaliseres social entrepreneurship og innovation gennem formel uddannelse, kan vi, når vi ser på den konkrete case i lyset af den teoretiske forståelsesramme give to svar, idet vi samtidig opstiller en forudsætning om, at den innovative dimension i social entrepreneurship skal 'overleve' mødet med uddannelsesinstitutionen.

Det første svar er, at en professionalisering af social entrepreneurship feltet gennem formel uddannelse må antages at være en vanskelig proces, som ikke ligger lige for, hvis vi med DiMaggio og Powell ser uddannelsesprogrammets robusthed og ensheden i 'credentials requirements' som mål for graden af professionalisering.

Det andet svar peger i samme retning. Når vi ser på uddannelsesprogrammet i East London som en oversættelse af idéen om social entrepreneurship til en objektiveret form (en tekst), som herefter skulle kunne dekontekstualiseres, oversættes af nye aktører og flyttes til andre uddannelsesinstitutioner, kan vi konstatere, at de entreprenurielle og innovative dimensioner i idéen vanskeligt lader sig indfange i den objektiverede form. Hvis nye oversættelser skal lykkes, og idéen hermed i sidste instans institutionaliseres, vil det kræve, at aktørerne formår at bringe de entreprenurielle og innovative dimensioner i spil i oversættelsesprocessen, således at uddannelsen i sig selv bliver en innovation.

10.4. HVILKE BEGRÆNSNINGER SER VI I VORES PROJEKT?

Når vi har valgt en konstruktivistisk videnskabsteoretisk forståelsesramme, og i forlængelse heraf i den empiriske undersøgelse en konstruktivistisk-interaktionistisk begrebsramme, har vi samtidig sat vores egen forforståelse og medkonstruktion af empirien i spil. Det kan medføre, at vi, i og med at vi selv samtidig er aktører i feltet, kan have svært ved at se vores blinde pletter eller bias. Til disse hører måske, at vi har haft en forforståelse af, at det entreprenurielle og innovative umiddelbart har svære vilkår i uddannelsesinstitutionerne, sådan som vi kender dem.

For det andet kan det, selvom vi kan argumentere for, at denne case kan ses som en 'kritisk case', betragtes som en svaghed ved projektet, at vi kun har arbejdet med denne ene case. Det kunne have været interessant at kontrastere denne case dels med en mere traditionelt tilrettelagt uddannelse og dels med et af de kortere kursusforløb, som en række af organisationerne inde for feltet udbyder (men som ikke er formel uddannelse, og som følge heraf falder uden for vores undersøgelsesfelt). En sådan udvidelse af undersøgelsesfeltet ville have givet et andet og bredere perspektiv på institutionaliseringen af social entrepreneurship. Det kan ikke udelukkes, at en professionalisering af feltet vil blive drevet frem ikke via det formelle uddannelsessystem; men i højere grad af organisationer som tilbyder korte praksisnære kursusforløb for aktivisterne i feltet. Dette ville så udfordre tesen om, at graden af professionalisering

af et felt kan 'måles' på uddannelsesprogrammernes robusthed og ensheden i 'credentials requirements'. Men det har, som sagt, ligget uden for vores synsfelt.

Endelig vil vi gøre opmærksom på det, som ud fra en videnskabelig målestok kan ses som begrænsninger i vores metodiske tilgang til den empiriske undersøgelse. Det gælder, som vi har redegjort for det, dels valget af informanter blandt de studerende, og dels gælder det gennemførelsen af interviewene, hvor der var en enkelt person, som henholdsvis stødte til og forlod interviewet med underviserne og med de studerende. På den anden side fik vi under det to dages meget intensive besøg, og de mange samtaler mellem interviewene, en god fornemmelse af uddannelsen i London.

En mere væsentlig begrænsning ser vi i det faktum, at vores indsamling af empiri fandt sted meget tidligt i projektet, og at vores interviewguide som følge heraf var formuleret i overordnede og til dels abstrakte vendinger. Samtidig kendte vi på tidspunktet for interviewene kun uddannelsen fra den korte beskrivelse på nettet, og havde altså ikke studenterhåndbogens udførlige beskrivelse at relatere til i interviewene. Særligt i interviewene med de studerende kan vi efterfølgende se, at vi ikke fik stillet uddybende spørgsmål til de entrepreneurielle og innovative dimensioner i deres social enterprises; men i højere grad spurgte til deres forståelse af begreberne.

En af grundantagelserne i denne afhandling har været, at den innovative dimension må anses for at være en afgørende faktor i social entrepreneurship, og vi har i forlængelse heraf i en konkret case undersøgt, hvad der sker med innovationen, når social entrepreneurship oversættes til formel uddannelse.

Når vi i undersøgelsen har valgt ikke at inddrage en diskussion af forskelle mellem den engelske og den danske velfærdsmodel, eller af forskelle i de to landes uddannelsessystemer, er det indlysende, at det sætter nogle begrænsninger for vores muligheder for at generalisere i forhold til danske forhold.

Et spørgsmål, som det i forlængelse af projektet kunne være interessant at undersøge nærmere er, om konstruktionen af et organisatorisk felt omkring social enterprise/social entrepreneurship kan ses som en medvirkende faktor i udviklingen af en konvergens i de europæiske velfærdsstater. Der er på policy-niveauet en øget opmærksomhed i forhold til feltet; vi ser det hos Blair regeringen i England, på EU niveau i form af støtteprogrammer, og også den danske socialminister har fået øje på fænomenet. Et eksempel på det sidste er den støtte, der er givet til et Center for Socialt Entreprenørskab på RUC.

Vi kan se, at der på forskellige typer af uddannelsesinstitutioner og på forskellige niveauer, både internationalt og nationalt udvikles og udbydes uddannelser i social entrepreneurship, det er i Danmark f.eks. Roskilde Universitetscenter, Copenhagen Business School og University College Vitus Bering. Endelig ser vi en øget interaktion internationalt mellem forskerne inden for feltet, et eksempel vi har nævnt er EMES netværket.

Samtidig har vi også været inde på de isomorfe processer, som konstruktionen af et organisatorisk felt omkring social enterprise/social entrepreneurship f.eks. i form af koesiv isomorfi, når en bestemt type af organisering bliver attraktiv som følge af lovgivningsmæssige initiativer. Eller det er i form af risikoen for en normativ isomorfi, når forskerne i feltet som f.eks. EMES netværket arbejder med en bestemt definition af social enterprise/social entrepreneurship.

Resultatet af disse isomorfe processer kan medføre, at den innovative dimension nedtones, og at der på uddannelsesinstitutionerne satses på at udvikle uddannelsesprogrammer, som retter sig mod en bestemt og afgrænset form for social enterprises. Det vil give uddannelsesprogrammet en større robusthed; men på bekostning af det innovative.

Vi ser eksempler på en sådan type af uddannelser flere steder i USA og Europa, hvor der f.eks. udbydes uddannelse i: "Management for the Non-Profit Sector".

Vi håber, at vi med vores projekt og med denne afhandling kan medvirke til, at der i den fortsatte udvikling af et organisatorisk felt omkring social entrepreneurship er en skærpet opmærksomhed på de entrepreneurielle og innovative dimensioner i social entrepreneurship, hvilket vi betragter som en afgørende faktor for, at de potentialer, som ideen rummer, kan realiseres.

Resultatet af vores empiriske undersøgelse viser, at det er muligt indenfor det formelle uddannelsessystem at tilrettelægge en innovativ uddannelse; men undersøgelsen viser samtidig, at det stiller store krav til både uddannelsesinstitutionen og til de undervisere som er involverede i uddannelsen

- Alvesson, M. & Kärreman, D. (2005): "At arbejde med mysterier og sammenbrud: empirisk materiale som kritisk samtalepartner i teoriudvikling". In *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv. Interview, observationer og dokumenter*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Andersson, Hans Erik og Björkenwaal, Robert (2001): *Historik och definition av Social Ekonomi*. Länsstyrelsen i Stockholms Län.
- Bager, Torben og Hancock, Mick (2004): *Global Entrepreneurship Monitor*. Denmark 2003. Børsens Forlag.
- Bager, Torben, og Heldbjerg, Grethe (2004): *Økonomisk sociologi, institutionalisme og historisk erhvervsanalyse*. Forlaget Dansk Sociologi/Samfundslitteratur.
- Bornstein, David (2004): *How to Change the World – Social Entrepreneurs and the power of new ideas*. Oxford University Press.
- Borzaga, Carlo og Santuari, Alceste (2003): *New Trends in the Non-Profit Sector in Europe: The Emergence of Social Entrepreneurship in The Non-profit Sector in a changing Economy*. OECD.
- Cook, Beth, Dodds, Chris and Mitchell, William (2003): "Social Entrepreneurship – False premises and dangerous Forebodings". *Australian Journal Of Social Issues* Vol. 38 No. 1 (February 2003) p. 57-71.
- Darsø, Lotte (2003): "Findes der en formel for innovation?" *Børsen Ledelseshåndbøger*. Børsen.
- Dees J. Gregory (2001-revised version): *The Meaning of 'Social Entrepreneurship'*. Standrod Graduate Business School.
- Dees J. Gregory, Emerson, Jed and Economy, Peter (2002): "Strategic Tools for Social Entrepreneurs: Enhancing the Performance of Your Enterprising Nonprofit". Library of Congress Cataloging-in-Publication Data.
- Dees, J. Gregory and Anderson, Beth Battle: "Sector-blending: Blurring lines between nonprofit and for-profit". *Society*: May/June 2003. Vol 40 Issue 4.
- Defourny, Jacques and Nyssens, Marthe (2006): "Defining social enterprise" forthcoming in Nyssens, Marthe (Ed.): *Social Enterprise At the crossroads of market, public policies and civil society*. Routledge.
- DiMaggio, Paul J (1991): "Constructing an Organizational Field as a Professional Project: U.S. Art Museums, 1920-1940", in *The New Institutionalism in Organizational Analysis*. Chicago: The University of Chicago Press.

- DiMaggio, J. Paul og Anheier K. Helmut (1990): "The sociology of Nonprofit Organizations and Sectors" in *Annual Review of Sociology*, Vol 16 (1990), 137-159.
- DiMaggio, Paul J. and Powell, Walter W. (1991): "Introduction" in Powell, Walter W. and DiMaggio, Paul J.: *The New Institutionalism in Organizational Analysis*. Chicago: The University of Chicago Press.
- DiMaggio, Paul J. and Powell, Walthers, W. (1983): "The Iron Cage Revisited: "Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields"". In: *American Sociological Review*, Vol. 48, No. 2 (Apr., 1983) p. 147-160.
- Drucker, Peter (1986): *The Frontiers of Management : Where Tomorrow's Decisions Are Being Shaped Today*. 1st Edition. Penguin Group (USA) Inc.
- Drucker, Peter (1993): *Innovation and Entrepreneurship. Practice and Principles*. Harper Collins Canada / Collins Business.
- Flyvbjerg, Bent (1991): *Rationalitet og magt, det konkrete videnskab*. Bind 1, Akademisk Forlag.
- Fulgang, Lars og Olsen, Poul Bitsch (2004): *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne – på tværs af fagkulturer og paradigmer*. Roskilde Universitetsforlag.
- Goss, David (2005): "Entrepreneurship and "the social" – Towards a Deference – emotion theory". *Human Relations*, Vol. 58, No. 5, 617-636. The Tavistock Institute. Sage Publications.
- Halkier, Bente (2002): *Fokusgrupper*. Forlaget Samfundslitteratur.
- Haugh, Helen (2005): "Social Entrepreneurship". *Social Enterprise Journal* 1, 2005.
- Henriksen, Lars Skov (1996): *Lokal og frivillig organisering i nye omgivelser*. Forlaget Alfuff.
- Hockerts, Kai (2006): "Entrepreneurial Opportunity in Social Purpose Business Ventures". Chapter forthcoming in Mair, Joanna , Jeff Robertson and Kai Hockerts (Eds.): *Social Entrepreneurship*. Palgrave MacMillan.
- Hulgård, Lars (1997): *Værdiforandring i velfærdsstaten – et weberiansk perspektiv på sociale forsøgsprogrammer*. København, Forlaget Sociologi.
- Hulgård, Lars and Bisballe, Thomas (2004): *Work integration social enterprises in Denmark*. PERSE, Working Paper 4.8.2004. Roskilde Universitetscenter.
- Hulgård, Lars (2004): "Entrepreneurship in Community Development and Local Governance" in Bogason, Peter, Sandra Kensen & Hugh Miller: *"Tampering with Tradition": The Unrealized Authority of Democratic Agency*, Lexington Books.
- Hulgård, Lars (2005): *The social Entrepreneur – cases from USA and Europe*, draft, Roskilde Universitetscenter.
- Hulgård, Lars and Spear, Roger (2006): "Social Entrepreneurship and Mobilisation of Social Capital in European Social Enterprises", forthcoming in Nyssens, Marthe (Ed.): *Social Enterprise At the crossroads of market, public policies and civil society*. Routledge.
- Ibsen, Bjarne og Habermann, Ulla (2005): *Definition af den frivillige sektor i Danmark – Frivillighedsundersøgelsen – en kortlægning af den frivillige sektor i Danmark*. Odense, Center for Frivilligt socialt arbejde, august 2005.

- Järvinen, Magaretha (2005): "Interview i en interaktionistisk begrebsramme", in *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv*. Hans Reitzels Forlag.
- Järvinen, Magaretha & Mik-Meyer, Nanna (Eds.) (2005): *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv*. Hans Reitzels Forlag.
- Kamp, Anette & Hagedorn-Rasmussen, Peter (2004): "Mangfoldighed på danske arbejdspladser – byrde eller styrke?" i *Tidsskrift for Arbejdsliv* nr. 2, 2004, side 8-23.
- Kanter, Rosabeth Moss (1999): "From spare change to real change – the social sector as Beta Site for Business Innovation". *Harvard Business Review*, May-June 1999.
- Kvale, Steiner (2002): *InterView, En introduktion til det kvalitative forskningsinterview*. Hans Reitzels Forlag.
- Leadbeater, Charles (1997): *The Rise of the Social Entrepreneur*. London, Demos.
- Meyer, John W. & Rowan, Brian (1991): "Institutionalized Organizations: Formal-Structure as Myth and Ceremony", in Powell, Walter W. & DiMaggio, Paul J. (Eds.): *The New Institutionalism in Organizational Analysis*. Chicago & London, The University of Chicago Press.
- Mik-Meyer, Nanna (2005): "Dokumenter i en interaktionistisk begrebsramme" in *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv*. Hans Reitzels Forlag.
- Mik-Meyer, Nanna og Järvinen, Magaretha (2005): "Indledning: Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv", in *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv*. Hans Reitzels Forlag.
- Munford, Michael D, (2002): "Social Innovation: Ten Cases From Benjamin Franklin". *Creativity Research Journal* 2002, Vol. 14, No 2, 253-266.
- Perrini, Francesco (2006): *Social Entrepreneurship domain: setting boundaries in The New Social Entrepreneurship*. Edward Elgar.
- Rostgaard, Majbritt Evald og Kirketerp, Anne (2006): *Evaluerende af undervisning og underviseres kompetencer inden for iværksættelse/innovation ved de videregående uddannelsesinstitutioner*. Iværksætterakademiet IDEA.
- Røvik, Kjell Arne (1998): *Moderne Organisasjoner – trender i organisasjonstenkningen ved tusenårsskiftet*. Fagboksforlaget Vigmostad & Bjørk S.
- Salamon, Lester M. and Anheier, Helmut K. (1998): "Social Origins of Civil Society: Explaining the Nonprofit Sector Cross-Nationally". *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, Vol. 9, No. 3, 1, p. 213-248.
- Scheuer, J. D. (2006): "Om oversættelse af oversættelsesbegrebet – en analyse af de skandinaviske ny-institutionalistes oversættelse af oversættelsesbegrebet". *Nordiske Organisasjonsstudier*. Fagbokforlaget, Nr. 4, p. 4-40
- Scheuer, J. D. (2005): "Oversættelsesperspektiver på idéers møde med praksis". *Research Papers from the Department of Social Sciences*. Roskilde Universitetscenter, Nr. 6.
- Schneider, Mark, Teske, Paul and Mintrom, Michael (1995): *Public Entrepreneurs: Agents for Change in American Government*. Princeton, Princeton University Press.
- Shumpeter, Joseph A. (2000): "Entrepreneurship as Innovation", in Swedberg, Richard (ed): *Entrepreneurship, The Social Science View*, Oxford: Oxford University Press.

- Spear, Roger (2001): *The Enterprises and organisations of the third system in the European Union* (CIRIEC vol.II.).
- Suchman M. C. (1995): "Managing Legitimacy: Strategic and Institutional Approaches". *Academy of Management Review*. Vol. 20, No. 3, 571-610.
- Stryjan, Yohanan (2005): "The practice of social entrepreneurship: Theory and the Swedish experience". *Wismarer Diskussionspapiere*, Heft 8/2005.
- Stryjan, Yohanan (2006): "The practice of Social Entrepreneurship: notes towards a resource-perspective" forthcoming in Steyaert, C. & Hjorth, D. *Entrepreneurship as Social Change*. Edward Elgar.
- Sundbo, Jon (1995): *Innovationsteori – tre paradigmer*. Jurist- og Økonomiforbundets forlag.
- Sundbo, Jon (1998): *The Organisation of Innovation in Services*. Roskilde University Press.
- Swedberg, Richard (2000): "The Social Science View of Entrepreneurship: Introduction and Practical Applications" in Swedberg, Richard (ed): *Entrepreneurship, The Social Science View*, Oxford University Press.
- Thagaard, Tove (2004): *Systematik og indlevelse. En indføring i kvalitativ metode*. Akademisk Forlag.
- Taylor, Marilyn (2003): *Public Policy in the Community*. Hampshire and New York: Palgrave Macmillan.
- Tetzschner, Helge (1999): *Vidensledelse af sociale innovationer*. Department of Management. Politics and Philosophy, Copenhagen Business School.
- Young Foundation (2006): *Social Silicon Valleys – a manifesto for social innovation – what it is, why it matters, how it can be accelerated*. The Young Foundation.
- Wulff, Michael (2006): *Den britiske frivilligsektor et overblik*. Rådet for Frivilligt Socialt Arbejde.

EMPIRI – LITTERATUR

- Student Handbook (2005) BA (Hons) Social Enterprise, University of East London. Programme summary for BA (Hons) Social Enterprise. <http://www.uel.ac.uk/programmes/ssmcs/undergraduate/summary/socialenterprise-ba>
- Griffith, Jon and Reid, Kristen (2005) "The Myths of Social Enterprise: A Critique of Assumptions".
- Nyhedsbrev Gedved Seminarium Juni 2006. 2006. Vitus Bering University College.

TO PARTICIPANTS IN GROUP INTERVIEWS AT UNIVERSITY OF EAST LONDON

Thank you for agreeing to participate in a group interview at University of East London on May 19th 2006. This interview is one of more interviews with planners, teachers and students from Social Enterprise/ Social Entrepreneurship educations at universities in UK, USA and Denmark.

The interviewers will be Lars René Petersen, Esben Hulgård and Lise Bisballe. We are all students at a master's degree in Social Entrepreneurship at Roskilde University in Denmark. Right now we are working on our dissertation, and our focus is the relationship between formal education in social entrepreneurship and social innovation. Do formally trained social entrepreneurs create and mediate socially innovative processes? Swedberg, a Swedish researcher, asks *"Can entrepreneurship really be taught?"* This is what we wish to discuss.

Our point of departure is that a classic as well as new theory about entrepreneurship states that innovation is one of the main characteristics of this phenomenon. The basis here is Joseph A. Shumpeters theory about entrepreneurship.

Gregory Dees formulates it in this way: : *"Social entrepreneurs play the role of change agents in the social sector, by.....- Engaging in a process of continuous innovation, adaptation, and learning"*. We find another formulation by Charles Leadbeater: *"Social entrepreneurs will be one of the most important sources of innovation. Social entrepreneurs identify under utilised resources – people, buildings, equipment – and find ways of putting them to use to satisfy unmet social needs. They innovate new welfare services and new ways of delivering existing services"*.

Also the European research network emphasises EMES innovation as a central element in new social enterprises and social entrepreneurship. The following is formulated by Carlo Borzaga and Alceste Santuari: *"The level of innovation of the service produced, with regard both to the typology of the services supplied (which also meet needs not traditionally addressed by the public welfare system) and to the productive processes, can be seen as another specific, if not essential, characteristic of these organisations."*

The main question we want work with during the interview is:

- **How can the innovative element in social entrepreneurship be understood, interpreted and described?**

We are interested in hearing your stories about incidents or processes, which are or have been crucial for the creation of innovation.

If you have any questions related to the interview feel free to contact us. You can mail us at lise.bisballe@privat.dk

Look forward to seeing you on the 19th of May.

Best Regards

Lars René Petersen, Esben Hulgård and Lise Bisballe

INTRODUCTION – I

Information

This interview is contributing to write our dissertation at Master of Social Entrepreneurship at Roskilde University in DK, and our focus is the relationship between formal education in social entrepreneurship and social innovation.

Round of introduction

1. Presentation of the participants, name, age, which level within the SE education, prior (to education) experiences with SE
2. The themes for our conversation today: 1) Your understanding of innovation 2) How you see your BA SE contributes to social innovation 3) How innovation is handled in practical social enterprise
3. It will take maximum 2 hours in two sessions with a break in between
4. The interview is taped, but no one but Lars, Esben and Lise will hear or see the transcript of the tape
5. This interview is different from normally interviews, because we will not pose a lot questions. In this form it is you, who are going to speak and discuss with each other.
6. We have two themes that we present one at the time and we give those for you to discuss. If the discussion “runs out control” we interrupt in order to help to get back on track. We will also ask deepening questions if necessary.
7. First and foremost we are interested in hearing about your own experiences and reflections and NOT only your attitudes!
8. All experiences are equally important – there are no right or wrong answers!
9. We will ask you to present as many points as possible.

DEBRIEFING

- 1) What do you think of this session? How has it been to participate?
- 2) The interview will be transcribed, analysed and the result will be used in our dissertation, which will be evaluated. You will all stay anonymous throughout in this process. The dissertation will be written in Danish. At this time we have no plan for further publications.

THEMES AND QUESTIONS FOR STUDENTS – II

1. What do you think when you hear the term innovation?

- Is an ability for innovation something one is born with or is it something one can learn? And why?
- Which elements in your education in SE enhance the ability to innovate?
- How do you – on a scale from 1 to 5 – consider yourself innovative? And how does this manifest itself?
- Is that result /consequence of your education?

2. How do you think innovation can be put into praxis?

- How does BA SE education enhance innovation at the individual level? What does a social entrepreneur need to learn at the personal level to be innovative?
- How does BA SE education enhance innovation at the structural level? Which tools and competences are needed (e.g. the competence to analyse a local situation or to transfer local needs into new actions).
- How do you envisage that your innovation competences are put into praxis?:

QUESTIONS FOR PLANNERS AND TEACHERS – III

1. What do you think when you hear the term innovation?

- How to understand “fresh approaches to tackling social problems” and “critical thinking and developing practical capabilities and new ideas” as you say that the BA SE provides?
- Is an ability for innovation something one is born with or is it something one can learn? And why?
- Which elements in your education in SE enhance your ability to innovate?
- How is your experience concerning the impact of the education when looking at the students’ ability to innovate? Is it supportive or the opposite?
- How does the BA SE education qualify to
- Social entrepreneurship at an individual level?
- Social entrepreneurship at a collective innovative practice level
- Social entrepreneurship as a hybrid between the two approaches?

2. How do you think innovation can be put into praxis?

- How does BA SE education enhance innovation at the individual level? What does a social entrepreneur need to learn at the personal level in order to be innovative?
- How does BA SE education enhance innovation at the structural level? Which tools and competences are needed (e.g. the competence to analyse or to transfer local needs into new actions)
- What is your experiences concerning how the innovation competences of the students are put into praxis
- What is the importance of practical placement throughout the education?

Publications

Center for Socialt Entreprenørskab
Roskilde Universitetscenter
Postboks 260
4000 Roskilde
Danmark
tlf. 46742729